

Venäjä jota ei ole?
Utooppiset orientaatiot presidentti Vladimir Putinin Venäjän
energiasektoria koskevissa selonteoissa

Laura Klemetti
Pro gradu -tutkielma
Valtio-oppi
Turun yliopisto
Kevät 2018

Turun yliopiston laatujaarjestelmän mukaan tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Turun yliopisto
Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

KLEMETTI, LAURA: Venäjä jota ei ole?
Utooppiset orientaatiot presidentti Vladimir Putinin
Venäjän energiasektoria koskevissa selonteoissa

Pro gradu -tutkielma, 115 sivua, 1 liitesivu
Valtio-oppi
Maaliskuu 2018

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielma tarkastelee Venäjän presidentti Vladimir Putinin öljy- ja kaasusektoriin liittyviä selontekoja vuosina 2014–2017. Puheenvuoroja analysoidaan teemoittelevan sisällönanalyysin ja kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Aineistona käytettävät Suora linja -lähetykset ovat öljyn hintaromahduksen ja Ukrainan kriisin alkamisen jälkeiseltä ajalta, jolloin Venäjän energiapolitiikkaan on kohdistunut uudenlaisia paineita maailmanpolitiikan lisäksi myös globaalin talouskehityksen vuoksi. Lisäksi analysoidaan Putinin lokakuussa 2017 Energiaviikolla Moskovassa pitämää avauspuheenvuoroa ja hänen lausuntojaan sitä seuranneessa paneelikeskustelussa. Tarkastelun kohteena ovat Venäjän luonnonvarojen, hallitsevan valtainstituution ja kansalaisten väliset suhteet. Putinin energiakysymyksiin liittyvistä selonteoista voidaan havaita energiasektorin lainalaisuuksiin ja ulkopolitiikkaan liittyvien diskurssien tasot. Analyysin huomion kohteena on yhtäältä se, miten öljy ja kaasu kietoutuvat Venäjän ulkopolitiikkaan ja toisaalta se, miten luonnonvaroihin liittyvää ulkopolitiikkaa selitetään kansalaisille. Näin ollen kahden havaitun diskurssien tason lisäksi on tarkasteltu Putinin ja Venäjän kansalaisten keskinäistä suhdetta. Havainnoista tehtäviin johtopäätöksiin on sovellettu utopian käsitettä erityisesti Ernst Blochin mukaan. Putinin ulkopolitiikkaa koskevissa selonteoissa voidaan havaita utooppisia orientaatioita koskien Venäjän asemaa maailmassa. Sen sijaan sisäpolitiikan osalta Venäjä on pysähdyksen tilassa – mikä puolestaan vaatii utooppista tavoitteenasettelua nykyregiimiä mahdollisesti haastamaan pyrkiviltä tahoilta.

Asiasanat:

Venäjä, Vladimir Putin, luonnonvarat, energia, öljy, maakaasu, kaasuputket, Ukraina, pakotteet, öljykierros, utopia, Ernst Bloch, konservatismi, yhteiskunnallinen vakaus, valtaetäisyys, konstruktivismi, kriittinen diskurssianalyysi

Sisällysluettelo

1. TUTKIELMAN LÄHTÖKOHDAT	
1.1. Johdanto.....	1
1.2. Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi.....	7
1.3. Aineisto: Suora linja -lähettykset ja Venäjän Energiaviikko 2017.....	11
1.4. Utopian käsite analyysin välineenä.....	17
2. VENÄJÄ TÄNÄÄN	
2.1. Keskitetty valta Vladimir Putinin kaudella.....	23
2.2. Venäjän talouden riippuvuus öljy- ja kaasusektorista	27
3. ÖLJY- JA KAASUSEKTORIN LAINALAISUUKSIEN DISKURSSIT	
3.1. Tavoitteena öljyn hintavakaus	33
3.2. Energiainfrastruktuurin rajoittava ja mahdollistava voima.....	41
3.3. Puhdasta kaasua ja muita ympäristönäkökulmia	47
3.4. Energiasektorin tulevaisuus Putinin selonteoissa	52
4. ULKOSUHTEIDEN DISKURSSIT	
4.1. Rajalla Ukraina.....	56
4.2. Pakotteista vahvempaan Venäjään.....	63
4.3. Energia Venäjän ulkopoliitikassa: kilpailua ja yhteistyötä.....	66
5. SUORA LINJA VLADIMIR PUTININ KANSSA? JOHTAJAN JA KANSAN YHTEYS	
5.1. Valta kansalta.....	79
5.2. Vladimir Putin – mies jota ei ole?.....	86
5.3. Vakauden murtaajat.....	92
6. YHTEENVETO	
6.1. Diskurssien yhteenveto.....	97
6.2. Utooppiset orientaatiot.....	99
6.3. Johtopäätökset.....	104
Aineisto, tilastolähteet, muut lähteet.....	108
Liite 1: Rosstatin aineistojen metodologinen selvitys	

1. TUTKIELMAN LÄHTÖKOHDAT

1.1. Johdanto

Presidentti Putin ja hänen sisäpiirinsä vaikuttavat olevan tyytyväisiä järjestelmään, jonka he ovat rakentaneet, eivätkä näe syytä muuttaa sitä. He uskovat kiivenneensä vuorenhuipulle, missä heillä ei ole mitään pelättävää. Tai, kuten eräs venäläinen politiikan analyytikko luottamuksellisesti kuvaili ajattelua Kremlissä; ”Täydellisyys ei tunne tulevaa aikamuotoa”.¹

(Andrei Kolesnikov, 2017)

Tutkin pro gradu -työssäni Venäjän presidentti Vladimir Putinin puheenvuoroja vuosien 2014–2017 Suora linja -lähetyksissä sekä vuoden 2017 Energiaviikolla. Keskityn Venäjän hiilivetysektoriin² liittyviin selontekoihin, joita analysoin kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Diskurssien tarkastelun lisäksi tunnistan puheenvuoroissa ilmeneviä utooppisia orientaatioita, joiden lisäksi havainnoin yhtäältä Venäjän pysähtyneisyyden tekijöitä ja toisaalta mahdollisia yhteiskunnassa latentteja murtautumisyrittäjiä. Lähestyn nykytilasta ja tulevaisuudesta rakennettua kuvaa sekä Venäjän yhteiskunnan että sen ulkosuhteiden kautta. Venäjän sisäinen kehitys käy käsi kädessä sen harjoittaman ulkopolitiikan kanssa ja siksi näiden ulottuvuuksien tarkastelu rinnakkain on tuottoisa lähestymistapa. Energiasektoria koskevien puheiden tarkastelu on tärkeää, koska öljystä ja maakaasusta saatavat tulot ovat keskeisessä asemassa Venäjän kansantaloudessa ja siksi energiakysymyksillä on suuri painoarvo myös ulkopolitiikassa.

Energiasektorin leviatanmainen, kaikkialle ulottuva luonne ylläpitää Venäjän resurssivaltiutta³. Energiateollisuus on vahvasti läsnä yhteiskunnallisessa keskustelussa, mutta kansalaiset eivät kuitenkaan kylvä öljyrahoissa. Putin on kolmannella presidenttikaudellaan nojautunut nationalismiin ja lännenvastaiset mielialat sekä geopoliittinen adventurismi ovat olleet nosteessa (Lassila 2017, 7). Toisaalta sisäpoliittisessa mielessä viime vuosia on määritellyt staattisuus, mikä saattaa koitua

---

¹ Oma käänökseni.

² Hiilestä ja vedystä koostuvat orgaaniset yhdisteet, joita käytetään energianlähteinä ja kemianteollisuudessa. Käytetään tutkielmassa synonyymisesti öljystä ja maakaasusta.

³ Resurssivaltius tarkoittaa Venäjän kohdalla öljy- ja kaasusektoriin nojaavaa taloutta, millä on yhtäältä ollut merkittäviä vaikutuksia sen instituutioiden kehitykseen ja toisaalta sen toimintaan kansainvälisellä kentällä.

hallinnon kohtaloksi kansalaisten alkaessa kaivata muutosta. Tarkastelen tutkielmassani sitä, miten Putin artikuloi Venäjän nykytodellisuuden tilan suhteessa luonnonvaroihin, erityisesti kaasu- ja öljyteollisuuden hallitsemaan energiasektoriin. Analysoin hiilivetyteollisuuteen liittyvien puheenvuorojen utooppista ulottuvuutta. Kansainvälisen politiikan näkökulmasta tutkin, miten Putin resurssien avulla asemoi Venäjän suhteessa muihin.

Öljyn ja maakaasun osuus Venäjän bruttokansantuotteesta on 2000-luvulla ollut noin viidennes. Lisäksi öljy- ja kaasutulot ovat muodostaneet noin kolmanneksen Venäjän valtiontalouden tuloista ja puolet sen vientituloista. (Simola & Solanko 2017, 4.) Ajoittain energiasektorin tulot ovat muodostaneet jopa puolet federaatiobudjetista (Sutela 2012, 180). Ennusteella öljyn tynnyrihinnasta on siksi suuri merkitys valtiontalouden suunnittelussa – esimerkiksi vuoden 2016 budjetti oli laskettu tasolle, jossa Uralin raakaöljystä olisi saatu 3160 ruplaa⁴ tynnyriltä (Solanko 2016). Ruplan kurssi ja Venäjän pörssi seuraavat kiinteästi öljyn maailmanmarkkinahintaa. Öljy- ja kaasusektori kiihdyttävät muun muassa palveluntuotantoa ja valmistavan teollisuuden toimintaa. Noin 1–2 prosenttia työssäkävivistä työskentelee öljy- ja kaasualan parissa (Sutela 2012, 181). Vaikka öljy- ja kaasualan suora työllistävä vaikutus on siten melko pieni, kaivannaisteollisuus vaikuttaa laajalti Venäjän yhteiskuntaan. Kokonaismerkitystä on vaikea arvioida. Sektorin suuren merkityksen huomioon ottaen on huolestuttavaa, että kaasun ja öljyn todistetut reservit eivät ole loputtomat – suhteessa nykyiseen tuotannon tasoon todistetut öljyvarat riittäisivät noin 20 vuodeksi (Sutela 2012, 196). Lisäksi kaivannaisteollisuuden kireä verotus⁵ sekä alati kasvavat tuotantokustannukset ja vaikeudet jalostettujen tuotteiden markkinoille pääsyssä ovat merkittäviä haasteita sektorin toiminnassa (esim. Solanko 2016, Aalto 2016).

Öljyn maailmanmarkkinahinnan laskun vuoksi Venäjä taistelee tulovajeen budjetilleen tuoman rasisitteen kanssa. Öljyn hinnan volatiliteetin – hintavaihtelun herkkyyden – lisäksi rakenteelliset heikkoudet sekä jossain määrin myös länsimaiden Ukrainan kriisin⁶

---

⁴ 3160 ruplaa oli 47,11 dollaria vuoden 2016 keskikurssilla. Uralin laadusta sai vuonna 2016 keskimäärin 41,9 dollaria tynnyriltä (Lähde: Interfax 9.1.2017, <http://www.interfax.ru/business/544548>).

⁵ Raakaöljyn ja jalosteiden vientiverot määräytyvät maailmanmarkkinahinnan mukaan. Maakaasun vientivero on 30 prosenttia viennin arvosta. Lisäksi öljy- ja kaasusektorille kohdistuu kaivannaisvero ja normaalit yritysten verot kuten liikevoittovero. Nestemaakaasu nauttii verohelpotuksia, ja on vapautettu vientiverosta. (Lähde: Simola & Solanko 2017, 30.)

⁶ Ukrainan sisäpoliittinen tilanne kärjistyi loppuvuodesta 2013 Ukrainan silloisen presidentin Viktor Janukovytsin kieltäytyttyä allekirjoittamasta EU-assosiaatiosopimusta. Janukovyts syrjäytettiin Euromaidanin levottomuuksien ja niitä seuranneiden väkivallantekojen jälkeen keuhkokuumeella 2014. Venäjä

seurauksena Venäjälle asettamat pakotteet ja niiden vastapakotteet kurjistavat Venäjän taloutta. Talouden kasvu oli kuitenkin alkanut hidastua jo ennen öljyn hinnan romahdusta vuosina 2012 ja 2013. Esimerkiksi yritystoiminnan tuottavuus kääntyi laskuun jo vuonna 2013 (ks. kuvaaja 2, s. 31). Myös asemenot lisäävät talouteen kohdistuvia paineita ja Venäjän talous on siinä mielessä valtion oman geopolitiikan uhri. Venäjän ulkopoliittikkaa luonnehtii irrationaalisuus, mitä on selitetty muun muassa sisäpoliittisilla ristiriidoilla, identiteettipolitiikan piirteillä sekä tunneperäisellä toiminnalla. (ks. esim. Ahoniemi 8.7.2015.) Venäjätutkimus on haasteiden edessä, koska Venäjän politiikkaa on vaikea ennakoida ja koska sen talouden mittarit osoittautuvat usein parhaimmillaankin vain suuntaa-antaviksi. Valuuttakurssien heilahdellessa ennusteiden tekeminen on haastavaa, ellei mahdotonta. Uskon, että taloustieteen työkalujen osoittautuessa ainakin osittain riittämättömiksi, talouspuheen analyysi tuottaa lisäarvoa Venäjän aseman ymmärtämiseen ja tulevaisuuden ennakkointiin.

Venäläisten resurssivaltiuteen liittyvä itseymmärrys on kaksijakoinen. Yhtäältä merkittävä osa venäläisistä pitää maataan energiasuurvaltana ja toisaalta vallalla on käsitys, jonka mukaan Venäjä on liian riippuvainen länteen vietävästä öljystä ja kaasusta saatavista tuloista. (Tynkkynen, esim. Pelttarin haastattelussa 29.4.2016.) Öljyllä ja kaasulla on keskenään erilainen asema yhteiskunnassa. Noin kaksi kolmasosaa Venäjällä tuotetusta maakaasusta kulutetaan kotimaassa (Simola & Solanko 2017, 14). Vaikka kaasua tuotetaan ennen kaikkea kotimaiseen käyttöön, siihen liittyvät ominaisuudet, kuten putki-infrastruktuurin sijainti ja sen myyntiä sääntelevät sopimukset korostavat sen voimaa ulkopoliitikassa, kun taas öljyyn liittyvät ilmiöt vaikuttavat talouden prosessien kautta ennen kaikkea Venäjän sisäpoliittiseen todellisuuteen. Maakaasu on Venäjän geopolitiikan väline. Koska öljyn toimittajaa voidaan ainakin teoriassa tarpeen tullen vaihtaa, öljyteollisuudella ei ole katsottu olevan vastaavaa vipuvaikutusta. Tosin esimerkiksi Euroopan unioniin tuotavasta öljystä yli 30 prosenttia tulee Venäjältä – lisäksi kaikesta EU:hun tuotavasta öljystä noin 20 prosenttia tuottaa pääasiassa Venäjän valtion omistuksessa oleva Rosneft (Cambridge Econometrics 2016, 3). Koska öljynkin kauppaan liittyy vakiintuneita käytänteitä, ei senkään merkitystä potentiaalisena painostuskeinona ole syytä vähätellä. Tasapainoisempien tulojen varmistamiseksi Venäjä onkin koettanut saada aikaan kaasukaupan tapaan futuurihintoihin perustuvia sopimuksia

---

otti haltuunsa Krimin niemimaan, mikä johti aseelliseen konfliktiin maiden välillä. Eripuraa on entisestään syventänyt Itä-Ukrainan separatistiset pyrkimykset, joiden lietsomisesta Venäjää on syytetty. Ukrainan tilanteen johdosta Euroopan unioni ja Yhdysvallat asettivat Venäjän vastaisia pakotteita elokuussa 2014.

myös öljyn myyntiin.

Energiapolitiikka on hyödyllinen tulokulma erityisesti Venäjän ulkopoliittikan ymmärtämiseen, sillä energiakaupalla on merkittävä asema esimerkiksi Venäjän ja Euroopan unionin kanssakäymisissä. Lisäksi, koska energian merkitys Venäjän taloudelle on niin suuri, öljyä ja kaasua käsittelevät selonteot kertovat paljon myös siitä, miten Putin selittää taloutta kansalaisille. Puhuessaan energiasta Putin tulee kertoneeksi myös paljon muuta. Tällöin on mahdollista tavoittaa energiadiskurssin lisäksi myös ne diskurssit, joihin Putin energiaselontekoja liittyy, eli energiadiskurssin aladiskurssit. Tutkielman taustamotiivina onkin uteliaisuus sitä kohtaan, ovatko hiilivedyt todella kietoutuneet niin syväälle venäläiseen yhteiskuntaan kuin miltä viime vuosien tapahtumien valossa näyttää. Samanaikaisesti selvitän siis sitä, millaisiin muihin asioihin öljy ja kaasu yhdistetään. Ovatko energia-asiat puheenaiheita itsessään, vai käyttääkö Putin niitä työkaluna selittäessään menneisyyden tapahtumaa, perustellessaan jotakin päätöstä tai ennakoidessaan tulevaisuutta? Miten diskurssit ovat kehittyneet viime vuosina? Koska esimerkiksi Suora linja -lähetyksissä on kyse melko vapaiden puheenvuorojen transkriptioista, on niissä sattumanvaraisuuden elementti, eikä niihin voida suhtautua samoin kuin ennakkoon hiottuihin puheisiin tai kirjallisiin esityksiin, esimerkiksi linjapapereihin. Lisäksi Putinin vastaukset kysymyksiin eri vuosina ovat spontaanisuutensa vuoksi ehkä luotettavampi aineisto kuin yksittäiset puheet. Keskustelutilaisuuksissa taustana ei ole yhtä tarkoin hiottua agenda, jota hän argumentoi – vaan diskurssit rakentuvat niissä orgaanisesti.

Selvitän Putinin selontekojen diskursiivista olemusta siinä, miten Putin puhuu resurssivaltiuteen liittyvistä teemoista kansalaisille ja ulkomaisille toimijoille. Käytän metodina diskurssianalyysia ja tarkemmin hyödynnän kriittisen diskurssianalyysin suuntausta, mikä auttaa tarkastelemaan energiaan liittyviä diskursseja kontrollin välineinä. Diskurssit ovat selonteoissa muotoituvia merkitysjärjestelmiä, jotka rakentavat sosiaalista todellisuutta (Milliken 1999, 229). Diskurssianalyysin avulla tutkitaan paitsi diskursseja itsessään, myös diskurssien ja sosiaalisten prosessien välisiä suhteita (Fairclough 2010, 1–11). Koska utooppiset elementit konstruoidaan toimijan, tässä tapauksessa Putinin ulosanneissa, diskurssianalyysi soveltuu hyvin näiden elementtien tavoittamiseen.

Tutkielmani pohjautuu siihen käsitykseen, että utooppisilla artikulaatioilla on Putinin

Venäjällä metodinomainen luonne, jonka avulla vallitsevista reunaehdoista pyritään vapautumaan. Keijo Lakkala (2014) on Darko Suvinia mukaillen todennut: ”Utopia merkitsee filosofisesti pikemminkin metodologia kuin ontologista tilaa, jolloin sitä ei voida realisoida, ainoastaan soveltaa” (mt., 72). Sixten Korkmanin (2012) mukaan ”utopiat ovat joko haihattelua tai vaarallisia, haaveet paremmasta yhteiskunnasta ikuisia. Poliitiikan ambitiona soisi olevan myötävaikuttaa siihen, että todellisuutta voidaan muokata jonkin verran lähemmäksi haaveiden mukaisia tavoitteita.” (mt., 23.) Vaikka utooppista artikulointia hyödynnetään lähinnä vallitsevan järjestyksen murttamiseen tähdäten, uskon sitä voitavan käyttää myös muutoksen estämiseen. Tutkielmani keskeisimmän utopiateoreetikon, saksalaisfilosofi Ernst Blochin (1885–1997) mukaan kaikki maailmassa mahdollinen on kytkeytyneenä materiaan maailmaan. Tästä lähtökohdasta luonnonvaroihin liittyvä todellisuus, sen ominaisuudet ja ilmiöt siis rajaavat Venäjän mahdollisuuksia hyötyä niistä. Ideoiden maailmaan ylletään kielen avulla. Tutkielmani tarkoituksena on tavoittaa Putinin puheiden tulevaisuuden näkymiä luotaava ja eteenpäin pyrkivä diskursiivinen ylimäärä, eräänlainen Venäjän yhteiskunnan ”sarastus”. Samalla on hahmotettava Venäjän talousjärjestelmän asettamia reunaehtoja.

Tutkimusongelmani öljy- ja kaasusektoria koskevan puheen utooppisista orientaatioista jäsentyy seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Miten Vladimir Putin artikuloi Venäjän nykytodellisuuden, erityisesti talouden tilan suhteessa resursseihin?
- 2) Miten Putin asemoi selonteissaan Venäjän suhteessa muihin toimijoihin?
- 3) Miten Venäjän kansan yhteys yhtäältä energiasektoriin ja toisaalta presidentti-instituutioon ilmenee Putinin selonteissa?

Ajallinen näkökulma on läsnä kaikissa kysymyksissä. Utopia liittyy keskeisesti tulevaisuuteen, mutta virike siihen on piiloutunut nykytodellisuuteen, joka puolestaan on menneisyyden tapahtumankulkujen rakentama. Uskon Vladimir Putinin öljy- ja kaasusektoriin liittyvien selontekojen diskurssien rakennusprosessin taustalla olevan pyrkimys (tiedostettu tai tiedostamaton) vaikuttaa jaettuun venäläisyyden identiteettiin. Tutkielmani taustaoletuksena on siis se, että Venäjän luonnonvarasuhteeseen ja

kansalaisten ja presidentti-instituution suhteeseen liittyy utooppisia elementtejä. Lähtökohtana on, että luonnonvaroihin liittyvät utooppiset elementit kytkeytyvät yhtäältä presidentti Putinin Venäjän ulkopoliittikkaa koskeviin selontekoihin ja toisaalta heijastavat kansalaisten ja presidentti-instituution illuusionomaista luonnetta. Tutkielmani ensimmäinen hypoteesi on, että Putinin resurssien kautta artikuloidut utooppiset orientaatiot koskevat ennen kaikkea Venäjän asemaa globaalissa järjestelmässä. Venäjä kokee asemansa kansainvälisessä järjestelmässä uhatuksi tai heikentyneeksi, minkä muun muassa viime vuosien tapahtumat Ukrainassa ja Venäjän sotilaallisten resurssien käyttöasteen lisääntyminen ovat osaltaan osoittaneet. Putinin Venäjän resursseihin liittyvät utooppiset orientaatiot sisältävät tulevaisuuteen suuntaavan orientaation tilanteen murtamiseksi ja moninapaisen globaalin järjestyksen vakiinnuttamiseksi. Vaikka luonnonvarat käytännössä ovatkin tavoitteiden saavuttamisessa lähinnä välillisessä asemassa niistä saatavien tulojen vuoksi, ovat ne tärkeä ulkopoliittikan väline. Ulkopoliittiset ja sisäpoliittiset pyrkimykset muodostavat tiukasti yhteen nivoutuneen kokonaisuuden. Putin rakentaa sisäpolitiikkaa harjoittaessaan julkista itsekäsitystä täyttäen samalla ideologiatyhjiötä. Tavoitteena näyttäisi osuvasti olevan: yhtenäinen Venäjä.

Toisena hypoteesina on, että myös Putinin selonteissaan rakentamaan kansan ja valtion väliseen suhteeseen liittyy utooppisia elementtejä. Vaikka Putin on Venäjällä aidosti suosittu, hallitsemisen mandaatti perustuu käytännössä lähes yksinomaan presidentinvaaleissa saatuun kannatukseen. Suuresta valtaetäisyydestä huolimatta hallinto onnistuu ylläpitämään illuusiota presidentin ja kansalaisten välisestä suorasta yhteydestä, jossa Putin yhdistetään lähes yksinomaan positiivisiin mielikuviin. Presidenttijärjestelmän legitimitettiin syö muun muassa Venäjän poliittista järjestelmää leimaava vaihtoehdottomuus, kansalaisten yhteiskunnallinen passiivisuus ja tottumukseen perustuva äänestyskäyttäytyminen. Kremlin ulostulot ovatkin tasapainottelua tyytyväisyyden ja apatian rajapinnalla, joista jälkimmäinen murtaisi legitimitetin ja sysäisi Venäjän syvemmälle autoritääriseen hallitsemistapaan.

Näihin tutkimuskysymyksiin ja hypoteeseihin pohjaten käsittelen Putinin, kansalaisten ja ulkomaisen yleisön dialektista suhdetta. Tarkastelen sitä, miten Putinin selonteot rakentavat jaettua venäläisyyden identiteettiä, sekä sitä, millaiseksi valtaetäisyys rakentuu. Kriittisen tutkimusotteen avulla tutkin erityisesti sitä, miten Putin selonteissaan asemoi yleisönsä, erityisesti Venäjän kansalaiset suhteessa

resurssivaltiuden elementteihin: energiasektoriin, sen laajemmin yhteiskuntaan kietoutuviin vaikutuksiin ja valtaregiimiin. Tulevaisuudenorientaatioita ja niiden mahdollisia utooppisia elementtejä tarkastellaan yhteenvedossa kaikkien diskurssien osalta. Tutkimuskysymysten määrittämällä tulokulmilla – ensinnäkin Putinin luonnonvaroista saatavia tuloja koskevilla lausunnoilla, toiseksi sillä, miten Putin harjoittaa ulkopoliittikkaa öljy- ja kaasusektorin avulla sekä kolmanneksi kansalaisten yhteydellä näihin elementteihin – on kaikilla relevanssia ja selitysvoimaa Putinin utooppisia tulevaisuudenorientaatioita tarkasteltaessa.

Tämä johdantoluku käsittelee diskurssianalyysin menetelmää, aineistoa sekä hyödyntämäni utopiakäsitystä. Toinen luku taustoittaa Vladimir Putinin valtakautta sekä Venäjän talouden suhdetta öljy- ja kaasusektoriin. Kolmas ja neljäs luku esittelevät analyysin tuloksia; kahden eri tason diskursseja, kun taas viides luku selvittää aineistoon tukeutuen Putinin ja kansalaisten välistä suhdetta. Samalla sivutaan vuoden 2017 protestiliikkeitä presidentin ja kansalaisten välisen suhteen sekä nykyregiimin mahdollisena haastajana. Kuudennessa luvussa tehdään yhteenveto havaituista diskursseista ja niiden suhteesta toisiinsa sekä pohditaan niiden luonnetta utopian käsitteen valossa. Lopuksi esitetään johtopäätökset.

1.2. Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi

Tutkielman metodina on käytetty teemoittelevan sisällönanalyysin ja kriittisen diskurssianalyysin yhdistelmää. Ensiksi mainittu ohjaa aineiston työstämistä ja mahdollistaa sen loogisemman käsittelyn, kun taas jälkimmäinen toimii hienosyisempänä analyysin työkaluna ja auttaa tunnistamaan Venäjän energiasuurvaltiuteen liittyviä sosiaalisia epäkohtia. Aineiston teemoittelun avulla tunnistan tutkielmassani Vladimir Putinin vuosien 2014–2017 Suora linja -lähetysten ja syksyn 2017 Energiaviikon selonteosta joukon öljy- ja kaasusektoriin liitettäviä diskursseja. Havaitsemieni diskurssien pohjalta analysoin sitä, miten hän puhuu diskursseja kehystävistä teemoista ja sitä, millaisiksi nämä ilmiöt hänen puheissaan rakentuvat.

Omaksumani diskurssikäsitteys on siis pitkälti kriittisen diskurssianalyysisuuntauksen sävyttämä. Koska moderneissa valtiojärjestelmissä talouden merkitys on suuri ja

edelleen kasvava, kriittisen diskurssianalyysin tavoitteena on kehittää tapoja kielen roolin hahmottamiseen markkinavetoisten yhteiskuntien prosesseissa. Kriittinen diskurssianalyysi ei kuitenkaan rajoitu diskurssin tai tekstien analyysiin, vaan se on diskurssien ja muiden sosiaalisten prosessien välisen suhteen systemaattista analyysia. (Fairclough 2010, 1–11.) Diskurssianalyysi pohjaa konstruktivistiseen teoriaperinteeseen, joka korostaa käyttäytymistä selittäviä syitä sitä aiheuttavien syiden sijaan. Esittelen seuraavassa diskurssien ja diskurssianalyysin peruselementtejä sekä sitä, miten konstruktivistinen teoriasuuntaus vaikuttaa diskurssianalyysimetodin taustalla.

Diskurssi voidaan mieltää esimerkiksi merkityssystemiksi, lausumien arkistoksi tai tulkintarepertuaariksi. Konstruktivistisen ajattelutavan mukaan merkityssystemit rakentavat sosiaalista todellisuutta, toisin kuin materiaallinen maailma (Milliken 1999, 229). Tekstit samanaikaisesti sekä ovat diskurssien edustajia että diskurssien alustoja – diskurssi elää teksteissä, joilla on jokin keskinäinen yhteys. Diskurssit siis ikään kuin toimivat valtuutettujen toimijoiden selontekojen yleisönä. Ne mahdollistavat toimijoille asioiden erottelun ja identifioinnin (Milliken 1999, 229, 231). Anu Pynnösen (2013) mukaan ”sosiaalista todellisuutta eivät tuota yksittäiset tekstit vaan jäsentyneet tekstikokonaisuudet, jotka voivat sisältää hyvin erilaisia tekstejä”. Tekstit saavat merkityksen intertekstuaalisesti, toisten tekstien valossa, sekä osana sosiaalista ympäristöä. Diskurssi on määriteltävissä myös tekstien tuottamisen, levittämisen ja vastaanottamisen prosessien kautta. (mt., 6.) Diskurssin käsitteeseen liittyykin tekstin ja kontekstin lisäksi sosiaalinen konstruointi – diskurssi konstituoituu ja uusiutuu sosiaalisissa prosesseissa. Diskurssianalyysissä tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena eivät olekaan diskurssit sellaisinaan, vaan diskurssien tuottamisen prosessi (Jokinen et al. 1993, 27–32). Diskurssit ovat vakiintumattomia merkitysten verkkoja, jotka vaativat niihin kohdistuvaa artikulointia yhä uudelleen ja uudelleen (Milliken 1999, 230).

Diskursseja merkitysjärjestelminä tarkasteltaessa keskeistä on ensinnäkin se, miten merkitysjärjestelmien objektien väliset suhteet poikkeavat toisistaan ja toisaalta se, miten diskurssit rakentuvat vastakohtien kautta (Milliken 1999, 229). Norman Fairclough’n mukaan kriittisessä diskurssianalyysissä korostuukin suhteellisuus, dialektisuus ja poikkitieteellisyys. Diskurssi on monimutkainen suhteiden järjestelmä, jota määrittää sen sisäiset lainalaisuudet (kommunikaatiotapahtumat joissa diskurssi rakentuu) sekä ulkoiset suhteet muiden entiteettien (konkreettiset objektit, ihmiset, valtasuhteet,

instituutiot) kanssa. Diskurssia voidaan ymmärtää vain analysoimalla näitä suhteita, eikä sitä voida määrittää itsenäisesti. Tällaiset suhteet ovat Fairclough'n (2010) mukaan dialektisia. Suhteita määrittää niiden ainutlaatuisuus ja erottamattomuus. Diskurssianalyysissä ei tutkita diskurssia itsessään, vaan dialektisia suhteita diskurssin ja muiden elementtien välillä. Tällainen tarkastelu ylittää oppialat ja vaatii poikkitieteellistä lähestymistapaa. (mt., 3–4.)

Diskurssianalyysi metodina perustuu oletukseen, että tekstit ja puheet eivät ainoastaan ole olemassa olevan maailman heijasteita vaan ne myös alati rakentavat sosiaalista maailmaa. Diskurssien analyysissä yhdistyy kielen mikrotaso ja yhteiskunnan makrotaso. Kieli on osa kontekstiinsa suhteutettua aika- ja tilannejatkumoa – osa yhteiskuntaa. Diskursseja tutkittaessa tarkastellaan ja teoretisoidaan kielen ja sen käytön sekä todellisuuden, maailman ja toiminnan, välistä suhdetta. (Pynnönen 2013, 4–5.) Putinin puheita tarkasteltaessa on myös ymmärrettävä Putinin toimijuutta diskursseja tuottavana yksilönä, jonka suhde yhteiskuntaan on dialektinen. Yksilö – tässä tapauksessa Putin – sekä tuottaa sosiaalista ympäristöään että on itse saman ympäristön tuote. Tämä dialektisuus ilmenee kolmella tasolla: ulkoistamisessa (yksilö siirtää merkityksiä häntä ympäröivään todellisuuteen), ulkoistetun sosiaalisen maailman objektivoiduudessa (instituutiot muuttuvat objektiivisiksi) ja lopulta objektivoidun sosiaalisen todellisuuden sisäistämässä. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen on siis subjektiivisten merkitysten muuttumista objektiiviseksi todellisuudeksi. (Vuori 2008, 107–109.) Putinin ja yhteiskunnan välisestä, diskursseissa rakennetusta dialektisesta suhteesta muodostuu toivon rajanpinta, josta Putinin utooppiset orientaatiot ottavat käyttövoimansa.

Konstruktivistisen ajattelun mukaan kansainvälinen järjestelmä on luonteeltaan sosiaalinen (Vuori 2008, 101). Diskurssit syntyvät vuorovaikutuksessa sosiaalisten ryhmien välillä. Niihin vaikuttavat myös sosiaaliset ja historialliset yhteiskunnalliset rakenteet. Käsitän diskurssianalyysin ”konstruoidun ja säilytettävän sosiaalisen todellisuuden tutkimukseksi”. Diskurssit ovat vallitsevia järjestelmiä, joissa ajatukset ja ideat muotoutuvat ja artikuloituvat: ”muut sosiaalisen todellisuuden tasot ovat enemmän tai vähemmän diskurssissa luotujen valta–tietosuhteiden muotoilemia tai määäämiä” (Pynnönen 2013, 6–7).

Selonteot tuottavat symbolisia ja aineellisia seurauksia. Selonteot myös pitävät yllä diskursseja, joihin ne ”viittaavat tai vetoavat vakuuttaakseen yleisönsä”. Lisäksi ne

pitävät yllä totuttuja rakenteita, joita ne kehottavat noudattamaan tai joista ne houkuttelevat poikkeamaan. Mitä todemmaksi jokin käytäntö on tullut, sitä vakuuttavammin sitä voidaan hyödyntää ja sitä haasteellisempaa on sen vastustaminen. (Pynnönen 2013, 10–11, Milliken 1999, 229.) Sosiaalinen tila järjestyy ja sitä kontrolloidaan diskurssien välityksellä (Milliken 1999, 229). Putinilla on Venäjän luonnonvaroja koskevia selontekoja tehdessään käytössään koko koneisto – hänellä on asemansa vuoksi *realiteettien* asettamisen voima. Diskurssi sisäsyntyisesti määrittelee ne merkitykset, ja edelleen ne toimijat, joilla on valtuudet tehdä selontekoja ja ryhtyä toimintaan (Milliken 1999, 229). Eliitillä on erityislaatuinen pääsy julkiseen keskusteluun, ja siten se myös diskursiivisesti hallitsee kansan mieltä (public mind) (van Dijk 1993, 280). Diskurssit yhtäältä määrittelevät ja mahdollistavat sekä toisaalta vaientavat ja sulkevat ulkopuolelle. Diskurssien artikulointiprosessi sisältää pyrkimyksen vakiinnuttaa dominoivia käsityksiä ja toisaalta alistaa joitakin toisia merkityksiä (Milliken 1999, 229–230). Kriittinen diskurssianalyysi on kiinnostunut nimenomaan tällaisista prosesseista.

Diskurssit rakentavat identiteettejä – tapoja nähdä itsen, toiset ja toimijoiden väliset suhteet. Kriittinen diskurssianalyysi kohdentaa huomionsa siihen, että diskurssi on kontrollin väline, jonka apuna identiteettien luominen toimii. Selonteilla oikeutetaan tai vastustetaan yhteiskunnallista vallankäyttöä (Pynnönen 2013, 10, 19). Diskurssit koostavat ”totuusregiimejä” tehdessään yhdenlaisista toimintamalleista mielekkäitä ja sulkiessaan samalla toisenlaisia identiteettejä ja toimintatapoja ulkopuolelle (Milliken 1999, 229). Putinin ja kansalaisten yhteyden rakentamisen kannalta juuri identiteetin käsite on tärkeä väline. Alexander Wendtin (1999) mukaan identiteetti on tiedostavien olentojen ominaisuus, joka tuottaa motivaation ja käyttäytymisen taipumuksia. Filosofisessa mielessä identiteetti on mikä tahansa, mikä tekee olennon siksi, mitä se on. Identiteetti on siis perustavanlaatuinen, subjektiivinen ominaisuus, joka on juurtunut toimijan itseymmärrykseen. Wendtin mukaan tämä itseymmärrys on kuitenkin riippuvainen myös siitä, näkevätkö ja esittävätkö muut toimijan samalla tavalla. Näin ollen identiteetillä on intersubjektiivinen tai systeeminen ulottuvuus. Identiteettiin voi siis sisältyä sekä itsetuotettuja että muiden tuottamia ideoita: identiteetit rakentuvat vuorovaikutuksessa sekä sisäisten että ulkoisten rakenteiden kanssa. (mt., 224.)

Konstruktivismi käsitteellistää toimijan ja rakenteen välisen suhteen, ja mieltää tämän dynaamiseksi prosessiksi, joka ei ole erotettavissa ajasta ja paikasta. Niinpä diskurssit

ovat tiukasti sidottuja siihen todellisuuteen, jossa selonteot esitetään. Wendt’läisen ajattelutavan mukaan ”yksilöt ja sosiaaliset rakenteet ovat teoreettisesti toisistaan riippuvaisia, molemminpuolisesti toisensa määrittäviä olioita”. Jotta käyttäytymistä voidaan ymmärtää, onkin olennaista hahmottaa sekä toimijoiden että rakenteiden ominaisuuksia. (Harju-Seppänen 2008, 59.)

Kriittinen diskurssianalyysi on realistinen ja tarkemmin kriittistä realismia edustava lähestymistapa, joka olettaa, että maailma on olemassa ihmisistä riippumatta. Toisaalta oikea maailma sulkee sisäänsä myös sosiaalisen ulottuvuuden. Luonnollista ja sosiaalista maailmaa erottaa se, että jälkimmäisen olemassaolo riippuu ihmisistä ja on sosiaalisesti rakennettu. Diskurssin konstruktiviset vaikutukset ovat huomion keskiössä. Olennaista on se, millä tulkinnoilla tai merkityksillä on sosiaalisesti rakentuneita vaikutuksia. Nämä vaikutukset riippuvat erilaisista olosuhteista, esimerkiksi valtasuhteista, tai luonnollisen maailman ominaisuuksista. Maailman luonnetta määrittää se, että jotkut asiat ovat muutettavissa ja toiset eivät. Kriittinen diskurssianalyysi on tässä mielessä maltillinen konstruktivismiin muoto. (Fairclough 2010, 4–5.)

1.3. Aineisto: Suora linja -lähetykset ja Venäjän Energiaviikko 2017

Suora linja Vladimir Putinin kanssa on vuosittain järjestettävä televisioitu kyselytilaisuus, johon tavalliset ihmiset voivat lähettää kysymyksiä tai avunpyyntöjä presidentille. Käytän tutkielmani ensisijaisena empiirisenä aineistona vuosien 2014–2017 Suora linja -lähetyksen transkriptioita. Etsin niistä erityisesti öljyä ja kaasua koskevia selontekoja. Vaikka Suora linja -lähetyksiä epäilemättä seurataan maailmanlaajuisesti, on niiden pääasiallinen yleisö Venäjän kansalaiset. Toinen vastaavanlainen aineistotyyppi olisi Vladimir Putinin toimittajille tarkoitettu vuosittainen lehdistötilaisuus, mutta uskon Suora linja -lähetyksen sisältöjen soveltuvan materiaaliksi juuri presidentin ja kansan välisen yhteyden tarkasteluun. Lisäksi niissä selvitetään energiakysymyksiä koskevia ulkosuhteita; kansainväliset suhteet ovat vahvasti läsnä Venäjän energiapolitiikassa, ja energiapolitiikka puolestaan on keskeisessä osassa ulkopolitiikassa. Heijastan Suora linja -lähetyksen selontekoja myös lisäaineistona tarkastelemiäni Putinin vuoden 2017 Venäjän Energiaviikon (Russian Energy Week Forum, REWF) selontekoihin, joka oli sekä luonteeltaan että yleisöltään myös kansainvälinen tapahtuma. Yhdessä aineistot muodostavat tutkimuskysymysten ratkaisemisen ja diskurssianalyysin metodin

soveltamisen kannalta mielekkään, sekä pro gradu -työn laajuuteen soveltuvan kokonaisuuden. Esittelen tässä osiossa tarkemmin näitä käyttämiäni aineistoja ja analyysin suoritustapaa. Lisäksi pohdin myös Suora linja -lähetysten motiivia.

Energiasuurvaltiutta tukevaa retoriikkaa on esiintynyt erityisesti Ukrainan kriisin puhkeamisen yhteydessä (esim. Tynkkynen 2016). Siksi tarkastelu on perusteltua aloittaa kevään 2014 Suora linja -lähetyksestä, jolloin konflikti oli alkanut vain muutamia viikkoja aiemmin. Vuoden 2014 kevät edusti uuden ajanjakson alkua Venäjällä erityisesti ulkopolitiikassa. Samana vuonna energiasektori kohtasi uudenlaista turbulenssia öljyn maailmanmarkkinahinnan rajun laskun seurauksena. Tarkastelu ulottuu vuoden 2017 syksyyn, jolloin vielä odotettiin Putinin ilmoitusta ehdolle asettumisestaan kevään 2018 presidentinvaaleihin. Vaalit merkitsevät – ainakin teoriassa – poliittisen ajanjakson vaihtumista, ja ne soveltuvat siksikin tarkastelun päätepineeksi. Diskurssi ei ole koskaan valmis, ja siksi myös diskurssianalyysi jää aina kesken. Käytännössä aikarajauksia on kuitenkin tehtävä. Siksi tarkastelun kohteena ovat tässäkin merkityskentät ja niiden kehitys rajattuna aikana, eikä kokonaisia diskursseja edes pyritä tavoittamaan.

Hakusanojen avulla valitut osat Suora linja -lähetyksen transkriptioista muodostavat tutkielmani pääasiallisen aineiston. Kutsun näin valittuja Putinin puheenvuoroja selonteoiksi. Olen fokusoinut tarkastelua suorittamalla Suora linja Vladimir Putinin kanssa -lähetyksen englanninkielisistä⁷ transkriptioista haun hakusanoilla: 'energy', 'oil', 'gas', 'petroleum' ja 'pipe-'. Hakusanojen valinta perustuu siihen oletukseen, että mikäli jokin taloutta käsittelevä merkittävä selonteko koskee myös esimerkiksi öljyä, esiintyy siinä väistämättä sana 'oil'. Myös esimerkiksi haku sanalla 'econom-' olisi mahdollinen, kuitenkin tuota sanaa käyttämällä aineisto leviäisi hiilivetyihin liittymättömiin selontekoihin. Samaan tapaan hylätään hakusana 'resource-', jota käyttämällä voitaisiin ulottua myös muihin luonnonvaroihin tai resursseihin kuin energianlähteisiin. Niiden mukaan ottaminen johtaisi kiinnittämään huomion irrelevantteihin selontekoihin ja vaikeuttaisi käsittelyn rajaamista. Pääosa näin saadusta materiaalista on referoitu analyysiluvuissa, soveltuvien osin myös havainnollistavia suoria lainauksia esittäen.

Seuraavassa vaiheessa olen tyypitellyt relevanteiksi toteamani aineisto-otteet ryhmiin

---

⁷ Transkriptioiden kieliversioiden vertailu on osoittanut, että tarkastelun kannalta olennaiset merkityserot englannin- ja venäjänkielisten transkriptioiden välillä ovat vähäisiä. Tutkielmassa esitetyt otteet ovat omia käännöksiäni englanninkielisten transkriptioiden pohjalta.

puheenvuoroissa esiintyvien teemojen mukaisesti. Samassa selonteossa saattaa esiintyä useampaan eri teemaan liittyviä aiheita, jolloin sama teksti voi kuulua useaan eri ryhmään. Varsinaisessa analyysivaiheessa olen luonnehtinut eri ryhmien teksteissä havaittavia diskursseja ja ryhmitellyt ne edelleen tasoittain. Olen säilyttänyt tarkastelussa selontekojen yhteyden niiden esittämisen ajankohtaan, jolloin voidaan tarvittaessa havaita myös lausumien ajankohtaan liittyviä erityispiirteitä tai mahdollista diskursseissa tapahtuvaa muutosta.

Putinin ympärille rakennetun valtakoneiston monimutkaisuudesta huolimatta Suora linja -lähetysten tuotoksena on se, mitä Putin itse kussakin tilanteessa sanoo tai tekee. Tilaisuudet ovat hyvin todennäköisesti tarkasti orkestroituja, mutta niiden pituus ja laaja-alaisuus tuottavat aineistoon myös sattuman elementin. Putinin puhe on vapaata, eikä hän käytä esimerkiksi teleprompteria vastauksissaan. Maratonmittainen, keskeytyksetön kyselyistunto onkin vaikuttava suoritus valtiojohtajalta. Vuosien 2014–2017 lähetykset olivat kestoltaan lähes tai jopa yli neljä tuntia. Vuoden 2017 lähetyksen studioyleisöä oli muun muassa ohjeistettu olemaan nauttimatta nesteitä ennen lähetystä, sillä heidän tuli olla valmiita pysymään katsomossa jopa viiden tunnin ajan. Pitkien lähetysten aikana muu maailma jatkaa menoaan; Ukraina saattaa saada uuden pääministerin, kuten vuonna 2016, tai Euroopan unionin komission puheenjohtaja vastata Putinin kirjeeseen, kuten vuonna 2014. Syntyy vaikutelma, että koko Venäjä on Putinin mukana Putinin tilannekeskuksessa ratkomassa kansakunnan ongelmatilanteita. Toisaalta on huomattava, että lähetyksen ajankohdaksi on systemaattisesti valittu arkipäivän keskipäivä, jolloin voisi ajatella monen olevan estynyt seuraamaan ohjelmaa. Lähetykset nauttivat kuitenkin suurta suosiota, ja kansalaiselle oman kysymyksen läpipääsy on eräänlainen lottovoitto. Esimerkiksi vuosina 2015 ja 2016 ohjelmaan lähetettiin yli kolme miljoona kysymystä. Kussakin tutkielmassani käsitellyistä lähetyksistä Putin vastasi noin 80 kysymykseen tai avunpyyntöön.

Vuonna 2016 juontaja Valerija Korableva totesi, että Suora linja -keskustelujen luonteeseen kuuluu, että niissä puhutaan ongelmista ja harvoin mainitaan hyviä asioita. Tämä on otollinen tulokulma käsittelyyni, sillä aineistossa on jo valmiiksi problematisoiva sävy. Korablevan sanoin: ”Suora linja -ohjelmat ovat ennen kaikkea keino suunnata katse tavallisten ihmisten suurimpiin huolenaiheisiin”. Valtiojohtajan ja kansalaisten välisessä keskustelussa ei ole ilmiselvää kansainvälistä elementtiä. Kuitenkin tarkasteltaessa sitä, miten Putinin energiapuheellaan rakentaa venäläisyyden

identiteettiä, kyetään selvittämään sitä, miten tuo identiteetti suhteutuu asioihin, joilla on kansainvälistä relevanssia. Monia ongelmia selitetään ulkopolitiikan avulla. Lisäksi lukuisat Suora linja -lähetyksissä esitetyt öljy- ja kaasusektoriin liittyvät kysymykset koskivat nimenomaan energia-alan kansainvälistä ulottuvuutta. Suora linja -lähetyksen ulkopolitiikkaan liittyvät osuudet ovat erityisen mielenkiintoista materiaalia, koska niistä voidaan havainnoida myös Venäjälle tyypillistä ulkopolitiikan käyttöä sisäpolitiikan työkaluna. Niissä Vladimir Putin muokkaa Venäjän virallisia ulkopoliittisia diskursseja, ulospäin heijastettavaa ”me”-kuvaa.

Vuoden 2015 Suorassa linjassa moderaattorin tiedustellessa vuosittaisten lähetysten syytä Putin luonnehtii niitä seuraavasti:

Tiedättehän, että tämä on ensinnäkin kaikkein edustavin sosiologinen mielipidemittaus. Miljoonia kysymyksiä on lähetetty eri kanavien kautta, ja ne tarjoavat mahdollisuuden nähdä, mistä ihmiset itse asiassa ovat huolissaan. Eräs maanviljelijä puhui täällä epäluottamuksesta tilastoja kohtaan. Tästä lienee joskus kyse: kun katsot ja kuuntelet ihmisiä, havainnoit kaikkea eri tavalla. Tämä on ensimmäinen huomio. Toiseksi, tämä on mahdollisuus saattaa ihmisten tietoon sekä maan johtajien että oma näkemykseni lukuisista keskeisistä asioista ja arvioida sitä, mitä on meneillään.

(Vladimir Putin, Suora linja 2015)

Lisäksi Putin mainitsi Suora linja -lähetyksen motiiviksi myös sen, että kansan tulee saada tietää, että hallituksen tekemät valinnat tiellä talouden vakautukseen ovat olleet oikeita, koska vaikeista tilanteista on selvitty. Suora linja on instituutio, joka korostaa Venäjän presidentin itsevaltiutta. Esimerkiksi vuoden 2015 lähetyksen alussa juontaja Maria Sittel korosti, että viimeisen vuoden kuluessa presidentin oli pitänyt tehdä paljon itsenäisiä päätöksiä, joiden oli täytynyt olla nopeita ja täsmällisiä – eikä kukaan olisi voinut tehdä niitä hänen puolestaan. Näillä päätöksillä Sittel viittasi erityisesti vastapakotteisiin ja Minskin rauhansopimusneuvotteluihin. Putin mainitsi vastakomentissaan lisäksi Krimin ja Sevastopolin liittämisen sekä monimutkaisen maailmantaloustilanteen keskeisimmiksi edeltäneen vuoden tapahtumien seuraamuksiksi. Hän otti esille myös vuonna 2014 Sotšissa menestyksellisesti järjestetyt olympialaiset. Putinin mukaan Venäjän kohtaamat haasteet olivat ”ulkopuolisia rajoitteita”.

Tatjana Remezova, eräs vuoden 2017 Suora linja -lähetyksen juontajista, totesi, että

ohjelmaan tuolloin lähetetyt kysymykset erosivat aiemmista vuosista yhdellä erityisellä tavalla. Ne nimittäin koskivat ”eivät tätä hetkeä, vaan tulevaisuutta” – sitä miten Venäjä ”tulee elämään tulevina vuosina, millaisia sen suhteet muiden valtioiden kanssa tulevat olemaan”. Juontaja arveli tämän johtuvan siitä, että ihmisillä olisi vaaleja edeltävänä vuonna enemmän kysyttävää johtajaltaan. Esimerkiksi politologi Gleb Pavlovski luonnehti vuoden 2017 Suoraa linjaa lähetysten historian masentavimmaksi (Dožd 2017). Ennakkoon valitut kysymykset tuotiin lähelle ihmisten elinpiiriin liittyviä ongelmia, joita olivat esimerkiksi Moskovon lähellä sijaitsevan kaatopaikan elinympäristön heikennys tai Murmanskissa sijaitsevan Apatityn terveydenhuolto. Talouspuhetta oli vuoden 2017 Suorassa linjassa vähemmän. Lähetystä seuranneiden piirissä ihmetystä herätti ruudulle ilmestyneet kriittiset kysymykset; jälkikäteen hallinto totesi olleensa ”tietoinen” niistä (ks. esim. Yle Uutiset 15.6.2017).

Suora linja -lähetysten julkilausumien avulla voidaan havainnoida energiasektoriin liitettävien merkitysten jatkumoa. Suora linja -lähetysten transkriptioista suodatettujen otteiden lisäksi aineistona käytetään 4. lokakuuta 2017 järjestetyn Russian Energy Week Forumin (REWF) paneelisession transkriptiota. Paneelin moderaattorina toimi Bloomberg Newsin yhdysvaltalainen John Fraher. Putinin ohella siihen osallistuivat GECF:n (Gas Exporting Countries Forum, Kaasunviejämaiden järjestö) pääsihteeri Seyed Mohammed Hossein Adeli, OPEC:in (Organization of the Petroleum Exporting Countries, Öljynviejämaiden järjestö) pääsihteeri Mohammed Sanusi Barkindo sekä IRENA:n (International Renewable Energy Agency, Kansainvälinen uusiutuvan energian järjestö) johtaja Adnan Amin. Putin piti paneelisession aluksi puheen, jonka jälkeen siirryttiin keskustelunomaiseen osioon. Huomio kohdistui paneelikeskustelussakin kuitenkin Putiniin, jolta moderaattori kysyi useita hänelle kohdennettuja kysymyksiä. Muut panelistit pitivät kukin vuorollaan avauspuheenvuoron ja antoivat loppulausunnon – jotka Fraher kehotti ajan puutteen vuoksi pitämään lyhyinä. Vaikka panelistit saattoivat viitata toistensa sanoihin tai Putinin avauspuheenvuoroon, ei panelistien välillä ollut varsinaista keskustelua juuri lainkaan. Putin osoittikin tilaisuuden aikana tyytymättömyyttä Fraherin haastattelumaiseen tapaan moderoida tilaisuutta ja tehdä kysymyksiä yksinomaan Putinille jättäen vieraat paitsioon. Hän vaikutti myös turhautuneelta Fraherin tapaan takertua joihinkin aiheisiin ja erityisesti kysyä Yhdysvaltojen asioista – vaikka Putinin mukaan nämä olivat aiheita, joista Fraherin pitäisi kysyä kotimaassaan.

REWF:in paneelin transkriptio toimii tarkistuspisteenä viimeisten neljän vuoden Suora linja -lähetyksistä poimitulle energiapuheelle. REWF-aineiston tekninen käsittely poikkeaa Suora linja -lähetyksen käsittelystä joiltakin osin. Koska se käsittelee energiakysymyksiä kokonaisuudessaan, en ole poiminut siitä otteita hakusanoja käyttäen, vaan olen hyödyntänyt transkriptiota kokonaisuudessaan ja käyttänyt siinä olevia Putinin selontekoja syventämään kuvaa Suora linja -lähetyksen selonteissa havaitsemistani diskursseista. Relevantteja olivat erityisesti Venäjän energiauuskosuhteisiin liittyvät selonteot. Muiden panelistien osuuksia sivutaan tarvittaessa niiltä osin, kun ne selittävät tai selventävät Putinin puheenvuoroja.

On huomattava, että Suora linja -lähetyksillä ja REWF:in paneelilla oli erilaiset yleisöt. Kun Suora linja -lähetykset on kohdennettu ennen kaikkea Venäjän kansalaisille, Putinin REWF-selontekojen kohdeyleisö oli kansainvälisempi, ja siihen kuului erilaisia yrityssektorin toimijoita (energiantuottajat, sidosryhmät ja kauppakumppanit). Tuoreen aineiston avulla saadaan myös selville lisäyansseja liittyen etenkin infrastruktuuriin, öljyn ja kaasun ulkopolitiikkaan sekä luonnonvarapolitiikan ympäristönäkökulmaan. Paneelisession aluksi pitämässään avauspuheenvuorossa Putin totesi paikalla olleen edustajia neljästä sadasta yrityksestä, joista 70 oli ulkomaalaisia toimijoita. Suora linja -lähetyksiin läpi päästetään ne kysymykset, joihin halutaan vastata. Energiaviikon paneelissa puolestaan sanottiin lähinnä asioita, joita venäläisen energiasektorin toimijat ja tärkeimmät ulkomaiset yhteistyökumppanit halusivat kuulla.

Tiedostan työssäni ne ongelmat, joita liittyy valtiojohtajan aseman ylikorostumiseen tutkimuksessa. Vladimir Putininkin puheita tutkitaan paljon. Moni tarttuu havaintomateriaaliin, joka on homogeenistä ja suhteellisen helposti saatavilla. Toisaalta johtajakeskeisen näkökulman dominoidessa muun kansainvälisen politiikan lisäksi myös Venäjän poliittista asetelmaa, on tärkeää pyrkiä ymmärtämään Vladimir Putinin ja kansalaisten välistä yhteyttä. Putinhan työskentelee niiden lähtökohtien kanssa, jotka ovat läsnä venäläisessä yhteiskunnassa. Hänen diskurssinrakennustyönsä on vuoropuhelua hänen ja Venäjän nykytodellisuuden kanssa, ja tätä nykytodellisuutta taas voi hahmottaa hänen selontekojensa kautta. Diskurssit ovat sosiaalisia merkitysrakennelmia, ja siksi niiden havainnointi useiden eri henkilöiden tekemien selontekojen kautta voisi olla mielekkäämpää (ks. esim. Milliken 1999, 233). Venäjän keskusjohtoinen järjestelmä asettaa haasteita tuolle tavoitteelle – muiden toimijoiden selontekojen valinta Putinin puheenvuorojen tarkastelun rinnalle olisi umpimähkäistä.

Kuitenkin tähän ”toisten äänien vaatimukseen” liittyy päätökseni valita juuri Suora linja -lähetyksen transkriptiot pääasialliseksi tutkimusaineistokseni. Venäjän kansa on Putinin energiasektoriin liittyvissä diskursseissa eräänlaisena näkymättömänä osapuolena, samoin kuin on jossain määrin kansainvälinen yleisökin. Lisäksi tarkasteluajanjakson eri vuosina tehtyjen selontekojen tarkastelu lisää aineiston monipuolisuutta – vaikka kyseessä ovatkin edelleen Putinin omat selonteot. Matti Pesu kirjoitti The Ulkopolitist -verkkojulkaisussa (15.2.2016) Putinin ja yksilön merkityksestä kansainvälisissä suhteissa. Hän kommentoi Angela Merkelin taannoista puuskahdusta Putinin todellisuudesta irtaantuneisuudesta: ”--jos Putin ei kerran ole kosketuksissa reaali maailman kanssa, ulkopoliittisen johdon näkökulmasta voi olla parempi saada välillä kosketus Putinin maailmaan.”

1.4. Utopian käsite analyysin välineenä

Yhteistä hyvää ei ole olemassa, eikä liioin yhteistä yhteiskunnallista tavoitteenasettelua. Koska kukin korostaa erilaisia asioita arvottaessaan hyvän yhteiskunnan ominaisuuksia, jokaisella kansalaisella on oma utopiansa. Utopia on siis hyvin subjektiivinen käsite. (Korkman 2012, 256.) Kuten olen edellä todennut, oletan yhtäältä Putinin rakentamiin tulevaisuudenorientaatioihin ja toisaalta Venäjän luonnonvarojen, kansalaisten ja presidentti-instituution suhteeseen liittyvän joitakin utooppisia elementtejä. Selvitän seuraavassa sitä, millaiseksi ilmiöksi ja käsitteeksi utopia tässä työssä lähtökohtaisesti mielletään.

Saksalaisfilosofi Ernst Bloch jaottelee utopiat abstrakteihin ja konkreettisiin. Abstraktit utopiat ovat ajatusrakennelmia kuten Thomas Moren käsitteelle nimen antanut Utopia (1516), Sir Francis Baconin Uusi Atlantis (1627) tai Tommaso Campanellan Aurinkokaupunki (1602). Konkreettisessa utopiassa puolestaan olemassa olevaa yhteiskuntaa ei ohiteta, vaan se utopia on mahdollista saavuttaa päätöksenteon kautta. ”Konkreettinen utopia ei siis ole mikään paradoksi, vaan se ilmaisee tendenssin ja latenssin, taipumuksen ja piilevyyden sopusointua, sitä minne taipumus johtaa ja missä se suhteellisesti ottaen toteutuu ja dialektisesti lyö itsensä läpi”. (Bloch 1985, 29.)

Konkreettinen utopia siis liittyy yhteiskunnan tosiasiallisiin kehityskulkuihin ja toisaalta siihen, mikä todellisuudessa on mahdollista (Lakkala 2014, 71). Luonnossa sijaitsevan

materian lisäksi myös historian kehityskulut rajaavat objektiivisiä mahdollisuuksia (Bloch 1986, 4, 9). Bloch ei käsitä historiaa determinoituna tai mekanistisena prosessina, vaan se etenee mahdollisuuksien pohjalta. Objektiivinen todellisuus koostuu mahdollisuuksien kerrostumista. ”Utopia on Blochille subjektiivisten valveunien ja objektiivisen todellisuuden välistä synteesiä, jossa subjektiivinen pyrkii kääntymään objektiiviseksi.” On kyse prosessista, jossa luonnollinen maailma inhimillistetaan ja samalla ihminen luonnollistuu. (Lakkala 2014, 23–24.) Valveunet puolestaan eivät ole ainoastaan illuusioita. Ne ennakoivat objektiivista todellisuutta, ja niissä hahmottuvat toiminnan päämäärät (Bloch 1986, 97–98; Lakkala 2014, 83).

Keijo Lakkalan (2014) mukaan poliittinen diskurssi on aina tekemisissä utopioiden kanssa. Utopia on toisaalta ei-paikka (kreik. ou-topos) ja toisaalta hyvä, onnellinen paikka (kreik. eu-topos). (mt., 26.) Utopian olemus häilyy näiden tulkintojen välillä, kuitenkin sillä painotuksella, että utopia on jollain tapaa parempi, kuin vallitseva tila. Utopian toteutumisessa on kyse ou-topoksen revolutiosta eu-topokseksi, toistaiseksi ei-toteutuneen toteutumisesta toiveiden mukaisesti. Oletan, että Putinin selonteissaan rakentamien diskurssien utooppiset elementit sisältävät jotain, joka on jossain määrin todellisuudesta erkaantunutta ja toisaalta ihmiselämälle parempaa, kuin nyt vallitseva tila. Zygmunt Baumanin (1976) mukaan onnistuneita utopioita kutsutaan ennusteiksi, kun taas epäonnistuneet jäävät utopioiksi. Lisäksi ne ovat suunnitelmia, jotka ovat epäonnistuneet todistamaan realistisuutensa. (Bauman, 1976, 10.)

Ernst Blochin mukaan puute on ihmisen synnynnäinen ominaisuus: kaipuu on nälkävietin jäännös. Kaipuu saa aikaan toivon, joka puolestaan saa ihmisen tahtomaan. Tahtominen muuntuu toiminnaksi ja suunnittelu edelleen rationaalisemmaksi toiminnaksi. Se, mitä ihmisillä ei ole, on suunnittelun perusta. Bloch käyttää tätä ajatusrakennelmaa myös luokkayhteiskunnan synnyn kuvailuun. (Bloch 1985, 22–23.)

Bloch katsoo toiveiden olevien välttämättömiä yhteiskunnallisen kehityksen kannalta: ”Päiväunien haavekuvat ovat ihmisten tarpeiden ilmauksia, jotka eivät saa tyydytystään heidän jokapäiväisessä elämässään. Näin ne tarjoavat materiaalia yhteiskuntakriittiselle tiedostukselle.” (Bloch 1985, 18.) Bloch näkee marxismen tarjoavan mahdollisuuden tulevaisuuden ennakointiin. Ernst Bloch oli poliittisesti sitoutunut ajattelija, ja hän näki utopian erityisesti sosialismin työvälineenä. Nyky-Venäjän kehityskulut eivät kehoita tarttumaan tähän näkökulmaan, mutta toteutuneen

historian valossa hänen yhteiskunnallisten illuusioidensa tarkastelu on osuvaa. Neuvostoliitto oli merkittävä utooppinen projekti, minkä valossa Neuvostoliiton jälkeläisten, venäläisten, yhteiskunnallisten orientaatioiden tarkastelu on mielestäni kiinnostavaa.

Blochille ”utopia merkitsee hyvän elämän realistista, tieteellistä ennakoitua” (Bloch 1985, 18–19).

Mielikuvien ansiosta on siis olemassa jotain, mikä on asetettu esiin ja edelle, eikä vain aiottu, jokin tällä tavoin ennakoitu. Vasta tämä muodostaa uloimman inhimillisen topoksen, nimittäin utooppisen topoksen, jossa vain ihmiset asuvat ja johon heidän on tuhoutumisen uhallakin asetuttava asumaan. Se tarkoittaa harkittua suhdetta tulevaisuuteen, toivon rationalisoituja sisältöjä: docta spes (trained hope). Utooppinen kaikkine niin kovin erilaisine asteineen, vaaroineen ja vaikeuksineen on toki jotain, mikä inhimillisen kasvun myötä itsekin kasvaa.

(Ernst Bloch 1985, 26.)

Ajan luonne on keskeinen osa utooppista ajattelua. Blochin mukaan menneisyys on luonteeltaan paradoksaalista: menneisyys on nimittäin myös menneisyyden tulevaisuutta. (Bloch 1985, 22.) Nykyihmiset elävät edeltävää aikaa. Bloch kirjoittaa tulevaisuuteen suhtautumisen kahdesta eri tavasta: lähi- ja kauko-ennakoinnista. Lähiennakointi on sitä, missä suunniteltu tulevaisuus voitaisiin vielä omana elinaikana kokea. Itseä ei kuitenkaan haluta uhrata tulevien sukupolvien tähden. Tällöin Blochin mukaan ”--on vaarana, että utopiasta tulee ryömivän evolutionistista ja tyhjiin raukeavaa”. Kaukoennakoinnille on ominaista usko maanpäällisen paratiisin tulemiseen. (Bloch 1985, 30.) Bloch osoittaa, että tällä on yhteys utooppiseen kokonaisuuteen, totumiin. Blochin mukaan kaikki muutokset ovat totumin tavoittelun ansiota. ”Niin suurissa asioissa täytyy osata tähdätä maalin yli, jotta siihen osuttaisiin”. Toisaalta kauko-ennakoinnissa tulee esille jo edellä mainittu uhrautumisen tarve, mitä Bloch kutsuu ”totumin irvikuvaksi”. (Bloch 1985, 30–31.) Tämän paradoksin ylitse täytyisi päästä ja saada aikaan ykseys. Bloch toivoi ykseyden saavuttamista sosialismin ja demokratian yhteensovittamiseksi.

Bloch käyttää omintakeista käsitettä ei-vielä-tietoinen. Ei-vielä-tietoinen on sitä, ”mikä on vasta epävarmaa ja vielä ratkaisematta, mutta mikä tämän vuoksi ei ole poissa maailmasta. Kategoria ei-vielä on mahdollinen siinä maailmassa, jossa on vielä suunniteltavaa ja muutettavaa, jossa siis itse tämä maailma on vielä avoimessa,

epätäydellisessä, prosessinomaisessa ja siitä syystä katkelmallisessa tilassa. Lyhyesti sanoen siis sellaisessa maailmassa, jolla on itsensä yli käyvä horisontti.” (Bloch 1985, 27.) Utopiassa on Blochin ajattelun mukaan kyse toivomisen horisontista (Lakkala 2014, 71). Ei-vielä on ihmisissä orastavaa esitietoisuutta, joka esiintyy kolmella tavalla: nuoruuden ajatelmissa itsestä, yhteiskunnallisina murroskausina sekä taiteen, tieteen ja filosofian tuotoksissa. ”Ei-vielä-tiedostetun täytyy olla samassa tai ainakin läheisessä kulkusuunnassa sen kanssa, mikä olemassa olevassa maailmassa objektiivisesti ylittää itseään. Muuten meillä on vain yksityiseksi jääviä unelmia.” (Bloch 1985, 28–29.) Tällä hetkellä Venäjän yhteiskunnallinen ei-vielä voisi olla esimerkiksi Putinin jälkeiseen aikaan kohdistuvaa odotusta.

Ei-vielä-tietoinen voi sijaita menneisyydessä, nykyisyydessä tai tulevaisuudessa. Siinä missä menneisyyden ei-vielä-tietoinen ”voi olla vangittuna menneisyyden teoksiin”, nykyisyyden ei-vielä-tietoinen on eletyn hetken pimeyttä. ”Nykyisyys ei paljastu meille kokemuksellisesti eletyssä hetkessä, vaan vasta myöhemmin”. Tulevaisuuden ei-vielä-tietoisesta Bloch määrittelee osaksi sarastusta, ”jotain tulevaa, jonka voimme ennakoita nykyisyydessä”. (Lakkala 2014, 24.) Tutkielmani näkökulmasta sarastus on kaikkea sitä Putinin selonteissa esiintyvien diskurssien välittämää aavistusta tulevasta. Pidän myös mahdollisena, että tässä kuvatun ei-vielä-tietoisesta lisäksi on olemassa myös ei-enää, jonkinlainen historiallinen utopia, jossa käsitystä nykytodellisuudesta kannatellaan aiemmin vallinneen varassa ja mistä edelleen johdetaan tulevaisuudenorientaatioita.

Lakkala selvittää Blochin käsitystä ei-vielä-tietoisesta: ”Uudet merkitykset ja tuoreet synteettiset yhdistelmät voidaan tuottaa vain menneisyyden ajattelusta juuri siksi, ettei tämä ajattelu ole vielä valmista.” Myöhemmät aikakaudet hyödyntävät menneisyyden tapahtumia ja sovittavat ne ideologisiin tarpeisiinsa sopiviksi. ”Utooppinen ylimäärä (surplus) kulkeutuu tulevaisuuteen ja vaikuttaa siellä. Se voi olla piilossa vuosisatoja, kunnes se löytää sellaiset yhteiskunnalliset olosuhteet, joissa se saa uuden merkityksen.” Blochin mukaan utopia on lopullinen tila, joka on saavutettavissa muutoksella – hänen mukaansa sosialismilla. Utooppinen ylimäärä ja utooppinen ajattelu yllyttävät kehitystä kohti historiallisen prosessin päätepistettä. (Lakkala 2014, 23.)

Mielentila on utooppinen, kun se on ristiriitainen todellisuuden kanssa kokemuksissa, ajatuksissa ja käytännössä. Karl Mannheimin (1936) mukaan mitä tahansa ”todellisuudesta irtaantuvaa” ei kuitenkaan pitäisi kutsua utopiaksi. Utopioita

ovat ne todellisuuden ylittävät orientaatiot, jotka tekoihin siirryttäessä joko osittain tai kokonaan rikkovat vallitsevan järjestyksen. (mt., 173.) Mikä siis olisi vallitsevan järjestyksen pysyttäjien rakentama utopia? Missä mielessä Venäjän johtaja Vladimir Putin haluaisi murtaa vanhan järjestelmän? Mannheimin mukaan ideologia on vallitsevaa tilannetta toteuttava ja pysyttävä voima – mutta kuten utopiakin, myös ideologia voi toki olla sisällöltään ei-todellisuutta vastaava. Venäjällä on Neuvostoliiton jälkeisenä aikana vierastettu ideologioita ja etenkin valtiojohto on välttänyt liian leimallista ideologiapuhetta. Mannheim toteaa, että järjestyksen ylläpitäjät eivät aina ole suhtautuneet vihamielisesti niihin orientaatioihin, jotka ovat pyrkineet järjestelmän horjuttamiseen. Sen sijaan he ovat aina pyrkineet hallitsemaan niitä intressejä, jotka eivät ole mahdollisia vallitsevassa järjestyksessä (Mannheim 1936, 173). Tällä Mannheimin tarkoittamalla tavalla Putinin Venäjä ei ehkä ole sisäisesti utooppinen, mutta ulkoisesti sen sijaan sitä on.

Utopioita käsittelevässä kirjallisuudessa perinteisistä utopiamalleista erotetaan modernit utopiat. Klassiset utopiat ovat ideaalimalleja, jossa kaikki on rationaalisesti järjestettyä. Moderneilla utopioilla on ajallisempi ulottuvuus. Klassisia ja moderneja utopioita voidaan kutsua myös spatiaalisiksi ja temporaalisiksi utopioiksi. Lakkala käyttää näistä synonyymejä utopia ja apokalypsi. Tämä alun perin Richard Gunnin esittämä jako on Lakkalan mukaan osuva, sillä apokalypsin käsite tavoittaa nyky maailman kriisiytyvän luonteen. Apokalypsi murtaa vanhan järjestyksen synnyttäen uutta ja parempaa. ”Tämä mahdollistaa utooppisen ajattelun sijoittamisen nimenomaan kriisiytyvän yhteiskunnan keskiöön, jolloin sille voidaan löytää myös poliittista relevanssia”. (Lakkala 2014, 12.)

Kriittistä teoriaa edustavat Frankfurin koulukunnan teoretikot ovat tarkastelleet konkreettisten utopioiden voimaannuttavaa potentiaalia. Max Horkheimerin (1986) mukaan filosofian käyttövoima sosiaalisen todellisuuden muuttamisessa kytkeytyy yhteiskunnan jo olemassa oleviin ominaisuuksiin (mt., 264–265). Richard Wyn Jones (2000) on selvittänyt teorian osallisuutta todellisuuden muokkaamiseen. Ensinnäkin kritiikin on oltava yhteydessä siihen todellisuuden osaan, johon teorian keinoin pyritään vaikuttamaan: esimerkiksi talousjärjestelmää ei voida kritisoida tarkastelemalla vain poliittisia instituutioita. Toiseksi kritiikin on – sosialistisista utopiateoreetikoista poiketen – keskityttävä sellaisiin todellisuuden ylittäviin elementteihin, jotka ovat ylipäättään mahdollisia. (mt., 64.) Tällaisen *immanentin kritiikin* täytyy siis perustua todellisuuden lähtökohtiin ja edelleen myös konkreettisen utopian on perustuttava siihen,

mikä on todellisuudessa mahdollista (Wyn Jones 2000, 24, 63–64). Vaikka Ernst Bloch usein liitetään Frankfurtin koulukuntaan, ei hän pitänyt itseään sen jäsenenä.⁸ Blochilla on kuitenkin ollut keskeinen asema Frankfurtin koulukunnan innoittajana, mikä on jossain määrin unohdettu (Lakkala 13, 2014).

Kuten edellä on selvitetty, otaksun Putinin resurssien kautta artikuloitujen utooppisten elementtien liittyvän erityisesti Venäjän asemaan globaalissa järjestelmässä. Käytän utopian käsitettä ennen kaikkea Venäjän nykytilanteen reflektoinnin apuvälineenä. Oletan, että Putinin selonteot Venäjän taloudesta ja resurssipolitiikasta eivät kuvaa nykytilaa aivan sellaisina kuin ne ovat. Etsin Putinin selonteosta nykytilasta murtautuvia orientaatioita, mutta jonkin ei-nykyhetkeä vastaavan orientaation osoittaminen halventavassa mielessä epärealistiseksi ei ole tavoitteenani. Kuten tässä osiossa esitän, utopia ei ole lähtökohtaisesti ”järjetön” tai ”hahatteleva” ajatusrakennelma, vaan käsitän sen Putinin näkökulmasta ja siten ylhäältä johdetuksi heijasteeksi vallitsevista olosuhteista – ja tarkemmin nykytodellisuuden ja heijasteen jonkinasteisesta ristiriidasta. Tämän hahmottamisessa auttaa Blochin konkreettisen utopian käsite, verbaalinen pyrkimys kohti parempaa. Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii kuvailun lisäksi myös osoittamaan sosiaaliset epäkohdat ja mahdollisuudet niiden oikaisemiseksi (Fairclough 2010, 11). Sen havaitseminen, mikä Putinin energiapuheissa on todellisuuden ylittävää, auttaa ymmärtämään venäläisen, keskusjohtoisen yhteiskunnan energiapolitiikkaan liittyviä kehityskulkuja ja mahdollisia tulevaisuudenorientaatioita. Tulevassa analysoidaan kriittisesti Putinin selonteosta johdettavia tendenssejä ja tulevaisuuden orientaatioita, ja niiden muodostamaa kokonaisuutta heijastetaan tässä esitettyyn utopiakäsitykseen alaluvussa 6.2.

---

⁸ Bloch oli tietävästi yhden suuntauksen keskeisimmistä henkilöistä, Theodor Adornon opettaja ja ystävä – suhde kuitenkin kärsi aatteellisista ja tieteellisistä erimielisyyksistä. (Rahkonen 12, 1985).

2. VENÄJÄ TÄNÄÄN

2.1. Keskitetty valta Vladimir Putinin kaudella

On tapana uskoa, että kaikki päätökset Venäjällä tekee yksi ainoa ihminen – Vladimir Putin. Se pitää paikkansa vain osaksi. Kaikki päätökset tekee todellakin Putin, mutta Putin ei ole yksi ihminen. Hän on valtava kollektiivinen järki. Kymmenet, jopa sadat ihmiset aprikoivat päivittäin, mitä päätöksiä Vladimir Putinin pitää tehdä. Vladimir Putin itse miettii päivittäin, mitä päätöksiä hänen pitää tehdä ollakseen suosittu, ollakseen valtavan kollektiivisen Vladimir Putinin ymmärtämä ja hyväksymä.

(Mihail Zygar, 2016)

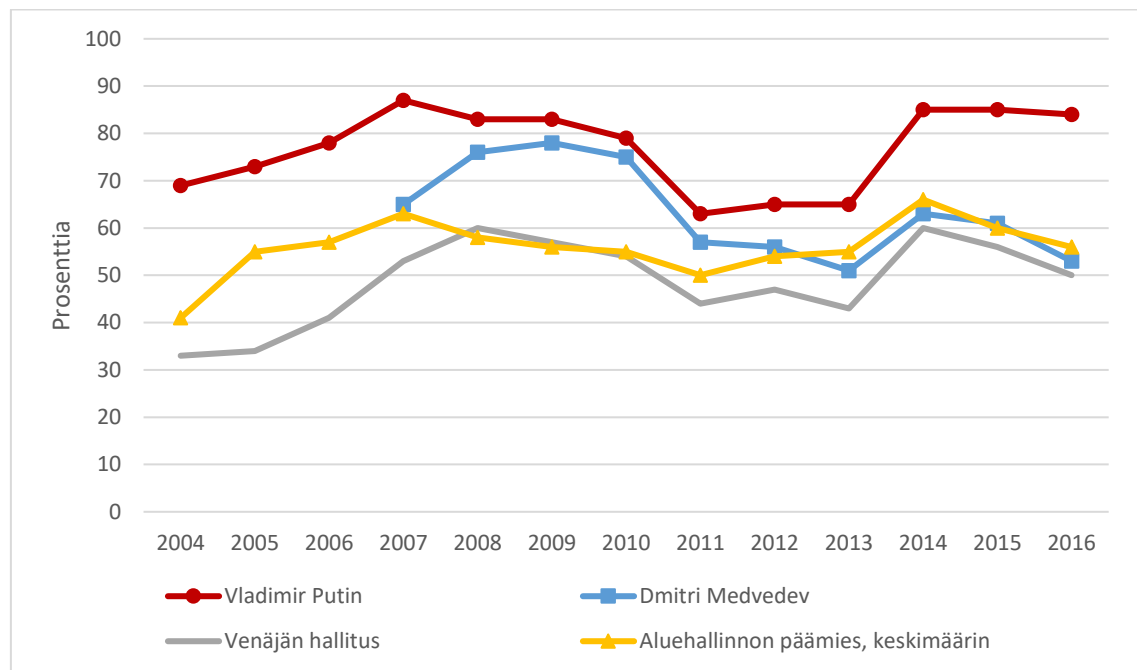
Tšetšenian konflikti alkoi elokuussa 1999 vain kaksi päivää ennen silloin suurelle yleisölle melko tuntemattoman Vladimir Putinin nimittämistä pääministeriksi aseistettujen joukkojen tunkeutuessa naapuritasavalta Dagestaniin. Näin Putin sai mahdollisuuden olla ”ensimmäinen pääministeri, joka ei joutunut hoitamaan talouden ongelmia ja menettämään siksi suosiotaan – hän taisteli ulkoista vihollista vastaan ja keräsi sillä pisteitä”. (Zygar 2016, 20.) Vladimir Putin astui virkaa hoitavaksi presidentiksi Boris Jeltsinin ilmoitettua erostaan uudenvuoden aattona vuonna 1999. Neuvostoliiton hajoamisesta oli tuolloin kulunut alle kymmenen vuotta. Putin sai johdettavakseen sotaa käyvän siirtymätalouden.

Putin tuli maaliskuussa 2018 valituksi neljännelle kaudelleen⁹ Venäjän federaation presidenttinä. Lähes kahden vuosikymmenen kuluessa Putinin Venäjä on palannut keskitettyyn valtaan ja ns. vallan vertikaali (ven. vertikal vlasti) on saanut alkunsa. Kuten kuvaaja 1 osoittaa, Putin on Venäjällä valtavan suosittu, minkä lisäksi presidentin suosio peittoaa ylivoimaisesti muille valtainstituutioille annetun hyväksynnän. Näin on ollut erityisesti Krimin liittämisestä lähtien, jolloin myös hallitus ja pääministeri hetkellisesti nauttivat suurempaa hyväksyntää. Niiden suosio on kuitenkin sittemmin hiljalleen laskenut Ukrainan konfliktia edeltäneelle tasolle. Hallinnon alemmat osat sekä sen ulkoiset tahot toimivat portinvartijoina presidentin kannatukselle.

---

⁹ Toisen ja kolmannen kautensa välissä Putin toimi neljä vuotta pääministerinä Dmitri Medvedevin hoitaessa presidentin virkaa.

Kuvaaja 1. Valtainstituutioiden toiminnan hyväksyntä Venäjällä

Lähde: Levada-keskus.

Viime vuosien talousvaikeudet eivät siis ole mielipidemittausten mukaan merkittävästi vaikuttaneet Vladimir Putinin suosioon. Näin ei ollut myöskään vuosien 2008–2009 maailmanlaajuisen talouskriisin aikaan (Lassila 2017, 5). Tämä on kiinnostavaa, koska 2000-luvun alkuvuosina Putinin suosiota siivitti nimenomaan positiivinen, öljytulojen mahdollistama talouskehitys. Negatiivista kehitystä ei siis ole yhdistetty Putinin hallintoon. Venäjän keskiluokka koostuu lähinnä julkisen sektorin työntekijöistä, ja heidän toimeentulonsa on parantunut Putinin kaudella. Keskiluokka on kiinnostunut vakaudesta ja valmis sopeutumaan, mikä osaltaan edistää Putinin kannatuksen säilymistä. Andrei Kolesnikovin (2017) mukaan presidentin suuri hyväksyntä ei kuitenkaan välttämättä manifestoidu hänen kiihkeäksi tuekseen. Tämän näkemyksen mukaan Putinin kannatuksessa on pikemminkin kyse instituutiolle annettavasta oletustuesta – ja osin myös välinpitämättömyydestä. (mt., 4.) Lisäksi Jan Strzelecki (2017) huomauttaa, että metodologisten rajoitteiden vuoksi Putinin kannatuslukua ei tule lukea kirjaimellisesti, vaan pikemminkin suuntaa-antavasti. Mielipidetiedustelujen virhe syntyy vastaajien pelosta antaa totuudenmukaisia vastauksia, vastaamaan kieltäytymisestä, demokraattisen kulttuurin heikosta laadusta ja vastaajien rajallisesta pääsystä itsenäisiin tiedotusvälineisiin. (mt., 19–20.)

Steven M. Fish (2017) on määritellyt *putinism* kolmeksi keskeiseksi piirteeksi konservatiivisuuden, populistisuuden ja personalistisuuden. Nämä putinism

taipumukset nivELYvät kiinteästi energiasuurvaltiuteen ja sen piirteisiin, kuten luonnonvarojen hyväksikäyttöön ja rentierismiin. (mt., 61.) Putinin Venäjä on personalistinen autokratia. Putin ei kuitenkaan perinyt itsevaltaista asemaansa, vaan loi sen itse – Fish jopa esittää, että Venäjällä on vain yksi poliitikko: Vladimir Putin. (mt., 62, 68–69.)

2000-luvun alusta lähtien toteutetun voimakkaan keskittämispolitiikan prioriteettina onkin ollut presidentti-instituution vallan ja presidentin valta-aseman vahvistaminen. Paikallishallinnoilta riisuttiin niiden Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen saamat oikeudet ja keinot vaikuttaa yhtäältä liittovaltion ja toisaalta omiin asioihinsa. Käytännössä tämä tehdään budjetin sääntelyn keinoin; rahavirrat ohjataan keskusvaltion budjettiin, josta niitä mielivaltaisesti säännöstellään takaisin alueiden käyttöön. Paikallishallinnon edustajien voimavarat kuluvat Kremlin miellyttämiseen etujen saamiseksi alueen ongelmista kumpuavan asiainhoidon sijaan. (Ragoza 2014, 5–6.) Järjestelmä ei tue aluetalouksien kehittymistä nettomaksaja-alueiden määrän vähentyessä ja budjettien alijäämän kasvaessa. Kreml on valmis maksamaan tämän hinnan tehottomuudesta pitääkseen paikallisen eliitin hallinnassaan. Jadwiga Rogozan (2014) mukaan järjestelmä voi selviytyä vain aikana, jolloin keskusvaltion budjetti on tasapainossa ja tulot ovat taatut. Tällöin säästämisen tarvetta ei ole, ja tehottomuus on helppo naamioida. (mt., 39–40.) Myös aluejohtajien valta on kutistunut koko Putinin kauden ajan. Putin muutti pian valtaantulonsa jälkeen vuonna 2000 parlamentin ylähuoneen eli federaationeuvoston kokoonpanoa siten, etteivät aluejohtajat enää itse kuuluneet siihen, vaan saivat lähettää siihen edustajansa alueellisten duumien lähettämien edustajien lisäksi. Uudistuksen myötä aluejohtajat menettivät valtaoikeuksiaan ja itsenäisyyttään.¹⁰ Lisäksi, koska aluejohtajat menettivät neuvostopaikan ohella koskemattomuuden ja pääsyn keskushallinnon tietoihin, Kreml sai paremmat mahdollisuudet kontrolloida heitä esimerkiksi rikossyytteiden uhalla. (Remington 2003, 671.)

”Siinä missä marxismi tuomitsee onnettoman nykyhetken tulevan, vallankumouksen jälkeisen, säihkyvän aikakauden nimessä, putinismi pitää nykyhetkeä parempana kuin tarpeeksi hyvänä ja regiimimuutosta tienä hävitykseen.” Fishin mukaan minkä hyvänsä asteinen developmentalismi (kehityshakuisuus) on ristiriidassa putinismien tavoitteiden

---

¹⁰ Joskin on todettava, että rinnakkaista virkaa hallussaan pitävien neuvoston jäsenten ajan jakaminen senaattorin ja kuvernöörin tehtävien kesken lienee ollut ongelmallista – useimmissa tapauksissa oman alueen hallintoon liittyviä tehtäviä on hoidettu huolellisemmin (Remington 2003, 670).

kanssa. Ensinnäkin vaadittavat merkittävät investoinnit pakottaisivat eliitin rajoittamaan omia voittojaan. Toiseksi vaarana olisi, että kehitys synnyttäisi merkittäviä uusia voimapelaajia. Kolmanneksi developmentalismi voi johtaa sosiaaliseen muutokseen, mikä todennäköisesti edistäisi uudenlaisten, edesvastuullisen ja edustuksellisemman hallinnon kehittämistä vaativien ryhmien muodostumista. Neljänneksi ja viimeiseksi edistys vaatisi pätevyyden perusteella valittujen virkamiesten palkkaamista uskollisten sijasta. (Fish 2017, 62.)

Siirtymätalous oli alkanut elpyä vuoden 1999 alussa kolmesta syystä. Monien venäläisten yritysten kilpailukyky sekä koti- että ulkomarkkinoilla parani ruplan menettäessä arvoaan. Myös Putinin alkuaian politiikka vakuutti talussektorin toimijat tilanteen vakautumisesta ja toimintaympäristön muuttumisesta liiketoiminnalle edulliseksi. Kolmas tärkeä tekijä oli merkittävästi noussut öljyn ja kaasun maailmanmarkkinahinta. Vuoden 1999 lopulta vuoden 2008 tammikuuhun mennessä öljytynnyrin hinta oli kymmenkertaistunut. Öljystä korkean hinnan aikana saadut ns. windfall-voitot mahdollistivat kuitenkin elinkelpoisen talousjärjestelmän luomiseen vaadittavien uudistusten toteuttamatta jättämisen. Niinpä Venäjä oli haavoittuvainen kriisin saapuessa vuoden 2008 syksyllä. Samalla Putin oli OECD:n ekonomisti William Tompsonin sanoin saanut ”kääntää kylkeään 1990-luvun demokraattisille trendeille”. (Remington 2010, 210–211.)

Putinin kannatuksen ylläpitämisestä on tullut Kremlin määräävä prioriteetti. Suosiota käytetään keinona legitimoida tehtäviä päätöksiä. Vaikeuksien sattuessa vastuu siirretään paikallishallinnoille tai syytetään muista valtioista johtuvaa taloudellisen ja poliittisen tilanteen heikentymistä. Putinille uskollinen media syyttää vaikeuksista muiden valtioiden vihamielistä toimintaa ja öljyn hinnan laskua – ongelmat tulevat ulkoistetuiksi Kremlin vastuulta. Epäsuositut päätökset säilytetään muodollisesti kabinetin tehtäviksi, minkä lisäksi tyytymättömyyttä hillitään vaikeita päätöksiä lykkäämällä. (Strzelecki 2017, 5, 21.)

Tämä kollektiivinen Vladimir Putin on kaikki vuodet konstruoinut muistojaan osoittaakseen itselleen olleensa oikeassa. Vakuuttaakseen itselleen, että hänen toimenpiteensä ovat loogisia ja että hänellä on suunnitelma ja strategia, että hän ei ole tehnyt virheitä, vaan on pakotettu toimimaan niin, koska hän on taistellut vihollisia vastaan sekä käynyt raskasta ja keskeytymätöntä sotaa.

(Mihail Zygar, 2016)

Putinin hallinto käy hallittaviensa kanssa näennäistä keskustelua. Vladimir Putinista on tullut poliittisen regiimin ja yhteiskunnan välisen yhteiskuntasopimuksen symboli – myös siinä mielessä, mitä Venäjä näille osapuolille merkitsee. Putin edustaa uutta, autoritäärisen modernisaatiovaiheen jälkeistä ideologiaa, joka on yhdistelmä neo-imperialismia ja valtiokapitalismia. (Kolesnikov 2017, 4.) Valtion suhteellinen osuus taloudesta on kaksinkertaistunut viimeisten reilun kymmenen vuoden aikana (Fish 2017, 71). Venäjän valtiossa, jossa 70 prosenttia taloudesta on valtiosta riippuvaista¹¹ ja yli 80 prosenttia kansalaista kannatta Putinia, presidentin kannatuksessa lienee kyse sekoituksesta poliittista ja taloudellista motivaatiota (Kolesnikov 2017, 6). On myös huomattava, että jo mainitusta Venäjän keskiluokasta merkittävä osa työskentelee valtion organisaatioiden palveluksessa, jolloin suuren väestönsosan toimeentulo riippuu politiikkaa tekevästä tahosta. Niin tavallisten työntekijöiden kuin valtion luotetun porvaristonkin työpaikat, tulot ja status ovat valtion sanelemia (Fish 2017, 63).

2.2. Venäjän talouden riippuvuus öljy- ja kaasusektorista

Nyky-Venäjä jatkaa Neuvostoliiton perinnettä luottamalla laajaan maahan ja sen resursseihin. Sekä tila että luonnonvarat ovat kuitenkin osoittautuneet ongelmaksi tai peräti kiroukseksi. Korkeaa hintaa hiilivedyistä saadessaan Venäjä on täynnä itseluottamusta – mutta talouden kriisin tai muun ulkoisen shokin tullessa sen on uudelleenjärjestettävä itseymmärrystään. (Remington 2010, vii.) Näin ollen energiasektoriin liittyvät utooppiset elementit voivat olla luonteeltaan myös kunnianhimoon liittyvää tavoitteenasettelua. Tällä hetkellä Venäjän osuus maailmantaloudesta on melko vaatimaton: sen osuus globaalista bruttokansantuotteesta on 3,16 prosenttia ja kutistuu todennäköisesti edelleen (IMF 2017). Tästä huolimatta Venäjä pyrkinee lisäämään omaa painoarvoaan, ja hiilivetysektori tulee olemaan avainasemassa tuon tavoitteen toteuttamisessa.

Kuten johdannossa todettiin, Venäjän resurssivetoinen talous on riippuvainen fossiilisten

---

¹¹ Federal Antimonopoly Service, jonka tietoon Kolesnikov (2017) viittaa, arvioi, että valtio ja sen omistukset muodostivat 70 prosenttia Venäjän bruttokansantuotteesta vuonna 2015. (Ks. esim. <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2016/09/29/658959-goskompanii-kontroliruyut-ekonomiki>)

energianlähteiden myynnistä. Koska öljy, kaasu ja kivihiili eivät ole uusiutuvia luonnonvaroja, niistä saatavat tulot tulisi sijoittaa hyvin. Tässä on onnistuttu esimerkiksi Norjassa, jossa demokraattiset instituutiot tosin olivat jo toiminnassa siinä vaiheessa, kun öljynporaus alkoi tuottaa tuloja. Resurssivaurauden voisi nähdä eräänlaisena lottovoittona, mutta useiden valtioiden tapauksessa näin ei kuitenkaan ole ollut. On havaittu, että luonnonvarat eivät lisääkään valtion vaurautta, vaan ne voivat päinvastoin vahingoittaa valtion taloutta ja sen sosioekonomista kehitystä. Resurssikiroukseksi¹² kutsuttu ilmiö tuottaa köyhyyttä ja yhteiskunnan pahoinvointia erilaisten mekanismien kautta. Resurssikirous on jo pidempään ollut yksi taloustieteen arvoituksista, ja vaikka sitä on tutkittu paljon¹³, täyteen yksimielisyyteen sen syistä ei ole päästy.

Yksinkertaisimmillaan resurssikirouksessa on kysymys monotalouden tuottamista ongelmista. Venäjä on riippuvainen öljytuloista, joihin puolestaan vaikuttavat heilahtelevat maailmanmarkkinahinnat. Resurssirikkaan valtion rahoitussektori vääristyy. Myös valuutan vahvistumisesta syntyy ongelmia, kun valtion sisäinen tuotanto muilla sektoreilla kurjistuu (nk. Hollannin tauti). Luonnonvaroista riippuvaisten valtioiden on myös todettu olevan konfliktialttiita. (Solanko 2016.) Poliitiikan tutkimuksen kannalta olennaisimpia ovat etenkin ongelmat instituutioiden kehittämisessä. Resurssirikkaan valtion johdon on mahdollista kasvattaa budjettituloja nostamatta veroja. Venäläisen talousajattelijan, lyhytaikaisesti pääministerinäkin toimineen Jegor Gaidarin (2014) mukaan seurauksena on, että valtion edustajien ei tarvitse käydä veronmaksajien kanssa ”kompromissiin johtavaa” vuoropuhelua, joka rajaisi vallan kasautumista ja edistäisi demokraattisten instituutioiden syntyä. (mt., 57.) Tämän kaltainen mekanismi myös suosii oligarkian kehittymistä, eikä valtion tarvitse kannustaa kansalaisiaan oma-aloitteiseen hyvinvoinnin lisäämiseen. Sen sijaan syntyy kilpailua luonnonvarojen haltijuudesta. (Frankel 2012, 9–10.)

Siitä, kärsiikö Venäjä resurssikirouksesta, on esitetty lukuisia näkemyksiä. Edellä kuvatusta instituutioiden kehitysongelmasta on selkeitä viitteitä. Kuitenkin esimerkiksi Kolesnikovin mukaan resurssikirousta vaarallisempaa Venäjälle on instituutiokirous. Järjestelmän ainoa toimiva instituutio vaikuttaisi tällä hetkellä olevan Vladimir Putin itse. (Kolesnikov 2017, 7.) Talousjärjestelmän heikkouden lisäksi resurssivaltiuteen liittyy

---

¹² Eng. resource curse. Resurssikirouksen lisäksi ilmiöstä voidaan käyttää myös nimityksiä luonnonvarakirous tai esimerkiksi öljyntuottajamaan kyseessä ollessa öljykirous.

¹³ Ks. esim. Sachs ja Warner 1996, Frankel 2012.

muitakin sisäsyntyisiä piirteitä. Energiaan perustuvat budjettitulot ovat käytännön keino ylläpitää poliittista tukea erilaisten tuloja uudelleen jakavien järjestelmien kautta (Remington 2010, 211). Vaikka Putinin talousjärjestelmä antaa hallinnolle mahdollisuuden suosittujen sosiaaliturvaprogrammien rahoittamiseen, ne eivät toimi kansalaisyhteiskuntaa voimaannuttavasti (Fish 2017, 63).

Vallan keskittämistoimet ovat vaikuttaneet myös öljy- ja kaasutulojen jakamispolitiikkaan. Vuonna 2004 federaatiosubjektien¹⁴ aluehallinnot menettivät valtansa luonnonvarojen louhimista koskeviin investointeihin. Lisenssit myöntää nykyään luonnonvaraministeriö. Aluehallinnot eivät voi myöskään vaikuttaa alueellaan operoivien suuryritysten toimintatapoihin. Nämä yritykset ovat kirjoilla Moskovassa, jonne ne maksavat veroja ja jonka kanssa ne neuvottelevat toimilupiansa ehdot. Valtiotason virkamiehillä on oikeus myöntää yrityksille verohelpotuksia, mikä vähentää alueiden verotuloja. (Rogoza 2014, 16.) Aluehallintojen on vaikea toimia optimaalisesti, sillä ne eivät voi päättää resurssiensa käytöstä luonnollisia etujaan hyväksikäyttäen (Rogoza 2014, 5–6). Sen sijaan niille tarjotaan projekteja jotka eivät ”aivan vastaa niiden tarpeita ja erikoispiirteitä” (Rogoza 2014, 16). Federaatiosubjektit voivat vaikuttaa suurten investointien kohdentamiseen alueellaan vain hyvin rajallisesti. Osalle alueista järjestelmä on kvasi-koloniaalinen. (Rogoza 2014, 5–6.) Finanssiuudistus ja keskittämispolitiikka ovat olleet syynä nettomaksajasubjektien määrän laskuun. Niiden määrä on laskenut 1990-luvun lopun yli 30:stä vain 10:en vuoteen 2013 mennessä. Jäljellä olevat ovat luonnonvararikkaita alueita. (Rogoza 2014, 16.)

Myös energiayhtiöiden omistuksissa on tapahtunut muutoksia; välillä niitä on yksityistetty, ja sitten omistukset ovat jälleen siirtyneet valtiolle. Vaikka ulospäin toisinaan vaikuttaa siltä, että valtion jätit, kuten Rosneft ja Gazprom, sanelevat energiasektorin toimintaa, valtaosa öljyntuotannosta on edelleen yksityisessä omistuksessa. Venäläinen öljyteollisuus onkin maailman mittakaavassa keskivertoa yksityisomisteisempaa. (Sutela 2012, 199–200.) Kuitenkin Neuvostoliiton perintönä omistajuuden konsepti on Venäjällä häilyvä. Moskovan Higher School of Economicsin professori Sergei Medvedevin (2014) mukaan absoluuttista omistajuutta ei ole: kapitalistit (ts. oligarkit) ovat vain valtion luotettuja resurssien käyttäjiä. Tällainen

---

¹⁴ Venäjän federaatio koostuu 85 hallintoalueesta: 46 alueesta, 22 tasavallasta, 9 aluepiiristä, 4 autonomisesta piirikunnasta, 3 federaatiokaupungista sekä juutalaisten autonomisesta alueesta.

näkemyksellä viittaisi siihen, että heidät voidaan tarvittaessa syrjäyttää¹⁵. Talouspakotteiden myötä suuresta osasta oligarkeja on tullut yhä enemmän riippuvaisia Venäjän valtiosta. Lisäksi heidän varallisuutensa kasvattaminen riippuu nyt kotimarkkinoista (The Moscow Times 1.12.2017). Putinismi tarjoaa oligarkeille kokonaisvaltaista kehittämistä houkuttelevamman vaihtoehdon: mikäli eliitti huolehtii investointien kohdentamisesta hiilivetytalouden ylläpitämiseen, se voi jatkaa varojen ohjaamista itseään hyödyttävällä tavalla. Siten investoinnit eivät ohjaudu muille aloille eikä monipuolista valmistavaa teollisuutta synny. Tämä edesauttaa varojen säilymistä yksittäisillä toimijoilla, jotka ovat samalla Putinin ja hänen lähipiirinsä ohjailtavissa. (Fish 2017, 63.)

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiset yksityistämiskäytännöt vaikuttivat oligarkkiyhteiskunnan syntyyn. Myöhemmin öljytuottajien korkea verotus onkin perusteltu sillä, että omistukset saatiin aikanaan halvalla ja helposti ja ovat sittemmin tuottaneet haltijoilleen runsaasti varallisuutta. Pekka Sutelan (2012) mukaan oikeudenmukainen uudelleenjakoa olisi käytännössä vaikea toteuttaa jo siksi, että ”öljyn ja mineraalien maailmanmarkkinahinnat olivat poikkeuksellisen alhaiset” sinä epävakana aikana, jona yksityistäminen tapahtui ja siksi yritysten arvoa olisi vaikea määrittellä (mt., 200). Yksityistämiskäytännöt ovat edelleen traumaattinen haava venäläisten mielestä.

Aluekehityksen mentaliteettiin ovat kuuluneet pistemäiset kehitysprojektit, jotka ovat usein liittyneet erilaisten tapahtumien järjestämiseen. Näin paikallisiin kohteisiin saatavat investoinnit eivät kuitenkaan ole välttämättä olleet alueiden kannalta optimaalisin vaihtoehto. Urheiluareenat ja konferenssikiinteistöt eivät vastaa tavallisten ihmisten tarpeisiin. Vanhan infrastruktuurin korjaamisen sijaan rakennetaan uusia kohteita epäkäytännöllisiin paikkoihin paikallisiin tarpeisiin nähden.¹⁶ Nämä alueellisen kehityksen ”piristysruiskeet” eivät ole onnistuneet modernisoimaan kriittisintä infrastruktuuria, eivätkä houkuttelemaan investointeja alueille. (esim. Rogoza 2014, 25.)

Venäjän federaation sosioekonomisen kehityksen suunnitelma määriteltiin Strategia 2020 -kehitysohjelmassa, jonka tavoitteita ei kuitenkaan ole pystytty talousvaikeuksien

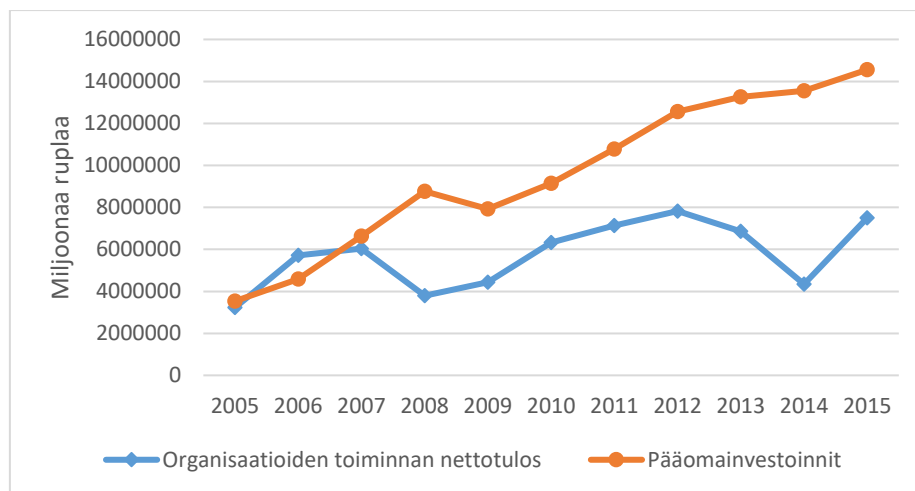
---

¹⁵ Tunnetuimpana tapauksena esimerkiksi Mihail Hodorkovskin pidätys vuonna 2003.

¹⁶ Esim. vuoden 2014 Sotšin olympialaisten infrastruktuuri, Kaliningradiin vuoden 2018 jalkapallon World Cupia varten soiselle Oktjabrskiin saarelle rakennettu stadioni sekä vuoden 2012 APEC-kokousta varten Vladivostokissa sijaitsevan Ruskiin saarelle tehdyt mittavat infrastruktuuri-investoinnit, ml. saaren mantereeseen yhdistävä silta.

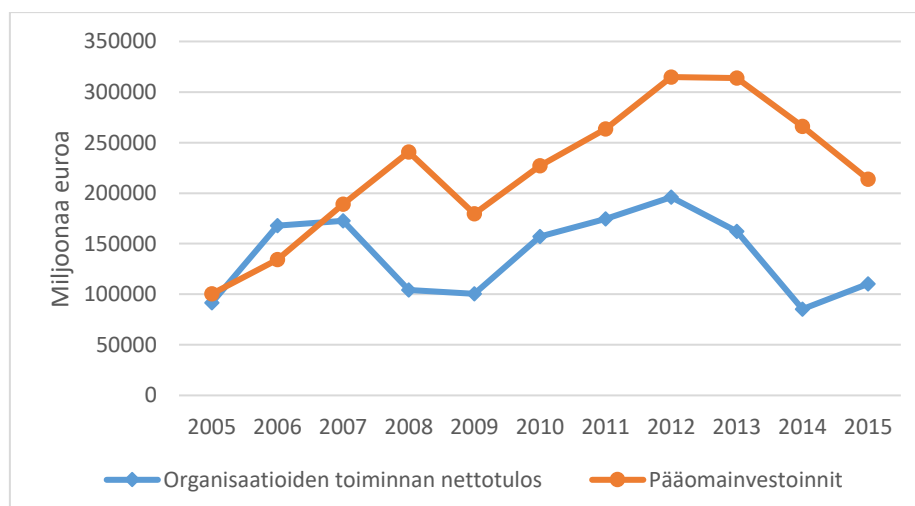
vuoksi täyttämään. Vuoden 2015 Suora linja -lähetyksessä vieraana ollut entinen finanssiministeri Aleksei Kudrin kertoi, että sen kehittämistä huolimatta vain 25 prosenttia siitä on käytetty erilaisten hallituksen toimien luonnosteluun. Strategia itsessään ei ole toiminnassa. Kudrinin mukaan tarvitaan ohjelma, joka kykenee hahmottamaan selkeät, saavutettavissa olevat tavoitteet Venäjään kohdistuvista pakotteista huolimatta. Putinin mukaan strategia on kuitenkin ollut ja on edelleen hallituksen käytössä oleva ohjenuora. Kudrin tulee toimimaan myös Venäjän tulevan talousstrategian esittelijänä. Tuon Putinin seuraavaa kautta koskevan taloussuunnitelman tavoitteena on saada bruttokansantuote 3,5 prosentin kasvuun (The Moscow Times 4.5.2017). Useimpien arvioiden mukaan Venäjän bruttokansantuote kasvaa sekä vuosina 2017 että 2018 kuitenkin vain noin puolentoista prosentin verran (BOFIT 12.10.2017).

Kuvaaja 2. Venäjän federaation talouden tila, ruplina

Lähde: Rosstat.

Kuvaaja 3. Venäjän federaation talouden tila, euroina

Lähde: Rosstat.

Kuvaajat 2 ja 3 havainnollistavat Venäjän talouskehitystä viime vuosina. Ruplissa mitattuna investointien kasvuvauhti hidastui jo vuonna 2012, jolloin myös yritystoiminnan tuottavuus kääntyi merkittävään laskuun. Kuvaajan 2 mukaan investoinnit vaikuttaisivat silti kasvaneen. Ruplamääräiset luvut eivät kuitenkaan ota huomioon inflaatiota, joten kuvaaja 3, jossa vastaavat indikaattorit on muunnettu euromääräisiksi, antaa todenmukaisemman kuvan kehityksestä: sekä investointien että yritystoiminnan tuottavuus on laskenut vuosista 2012 ja 2013 lähtien. Lisäksi uudet investoinnit ovat keskittyneet suuriin, valtion tukemiin projekteihin kuten Siperian voima-kaasuputkeen, Moskovan kunnostustöihin ja Krimin mantereeseen yhdistävään siltaan (The Economist 2017).

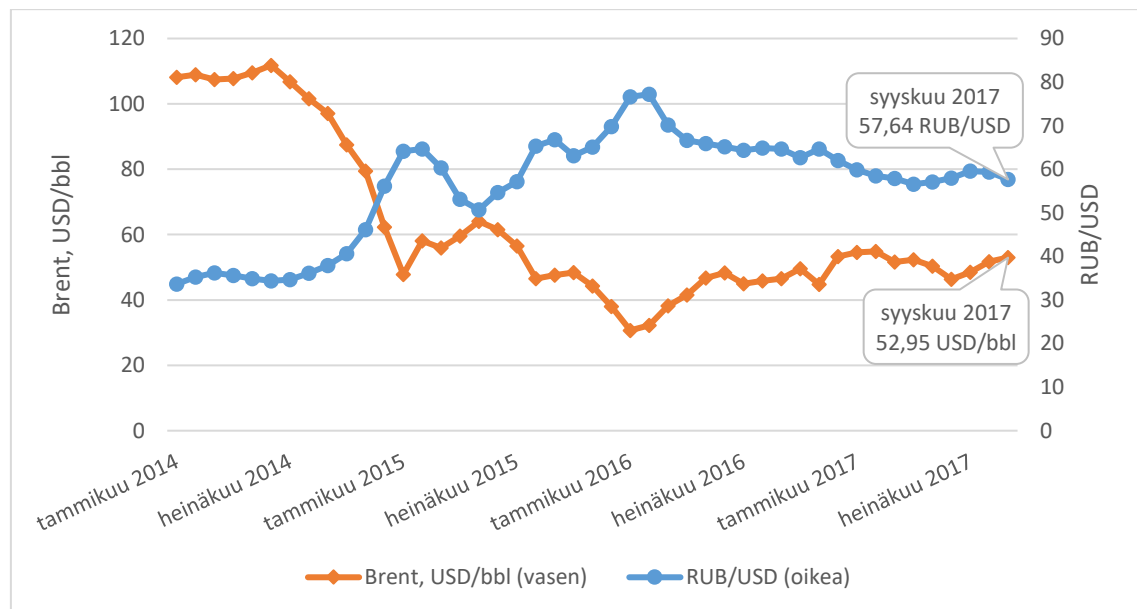
Kudrinin mukaan Venäjän on parannettava erityisesti työtehoa talouden elvyttämiseksi. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi esitetään panostuksia terveydenhuoltoon ja koulutukseen. Toimen rahoittamiseksi Kudrin on maininnut öljytulojen kohdentamisen näille aloille, alijäämän kasvattamisen puolella prosentilla bruttokansantuotteesta sekä puolustus- ja hallintomenojen leikkaukset. Suunnitelmaa onkin kritisoitu sen liiasta optimismista. Se on ohittanut Putinin valtavertikaalin varjopuolekuten ”järjestelmään syöpyneen korruption, epävarman omistusoikeuden, julkisen keskustelun ja poliittisen kilpailun puutteen, sensuurin ja ohjailun oikeuslaitoksen”. Suunnitelmasta puuttuu myös syy sille miksi Venäjän talous heikkeni jo vuosina 2012 ja 2013. The Moscow Timesin siteeraaman Kirill Rogovin mukaan tuon kysymyksen on oltava keskeisessä asemassa uudistuksia suunniteltaessa. (The Moscow Times 4.5.2017.) Optimististen suunnitelmien lisäksi muitakin talouteen liittyviä uudistuksia on tekeillä. Valmisteilla on lakimuutos, joka toteutuessaan heikentäisi Venäjän talouden läpinäkyvyyttä. Laki mahdollistaisi sen, että hallitus voisi määritellä erityistapauksia, joilla taloudellisia tietoja voitaisiin jättää julkistamatta. Aiemmin tällaisella mekanismilla on voitu suojata ainoastaan valtiosalaisuuksia. (BOFIT 23.11.2017.)

3. ÖLJY- JA KAASUSEKTORIN LAINALAISUUKSIEN DISKURSSIT

3.1. Tavoitteena öljyn hintavakaus

Öljyn hinta romahti vuoden 2014 jälkipuoliskolla noin 110 Yhdysvaltain dollarin tynnyrihinnasta alle 60 dollariin. Pääasiallisia syitä maailmanlaajuiseen hintaromahdukseen olivat merkittävä ylituotanto ja taantumana aiheuttama kulutuksen lasku. Lisäksi Yhdysvaltojen siirtyminen energian kuluttajasta tuottajaksi on hämmentänyt markkinoita. Vastaava vaikutus on ollut myös uusien – perinteisten öljytuottajamaiden ja OPEC:in ulkopuolisten – toimijoiden tulolla mukaan öljykauppaan. Myös uudet energianlähteet, kuten liuskeöljy, ovat muuttaneet polttoainemarkkinoiden dynamiikkaa. Kuvaaja 4 havainnollistaa öljyn Brent-laadun hintakehitystä vuoden 2014 alusta vuoden 2017 syyskuuhun saakka. Kuvaaja osoittaa voimakkaan käänteisen korrelaation Venäjän ruplan ja Yhdysvaltain dollarin vaihtokurssin sekä öljyn hinnan välillä. Ruplan arvo siis riippuu vahvasti öljyn hinnasta.¹⁷

Kuvaaja 4. Öljyn hinta ja ruplan kurssi

Lähde: Rupla-Yhdysvaltain dollari -valuuttakurssi: OFX; Brent-laadun hintakehitys: EIA.

Venäjän federaation keskusvaltion budjetti on perustunut tietylle öljyn tynnyrihinnan oletustasolle. Vielä vuodelle 2015 se oli 100 Yhdysvaltain dollaria. Venäjä saa

¹⁷ Joskin loppuvuonna 2017 ruplan kurssikehitys poikkesi aiempaa selvemmin öljyn hinnasta (ks. esim. BOFIT 4.1.2018).

öljytulonsa dollareina, ja siksi öljyn hinnan kanssa samaan tahtiin elävä ruplan vaihtokurssi on tasoittanut tilannetta. Öljyrahastojen on ollut tarkoitus toimia puskurina, ja ne ovatkin vähentäneet epävakaasta öljyhinnasta riippuvaisen valtion haavoittuvaisuutta. Esimerkiksi vuosina 2015–2017 Venäjä käytti noin 90 miljardia dollaria valtion Reservirahaston varoja budjetin tasoittamiseen (BOFIT 11.1.2018). Öljyn hinnan ja Venäjän talouden kohtalonyhteyteen liittyvät asiat tulivat ilmi Suora linja -lähetyksissä sekä REWF-paneelikeskusteluissa. Suora linja -lähetyksissä aihetta sivuttiin lähinnä ihmisten hyvinvoinnin näkökulmasta.

Vuoden 2015 Suorassa linjassa Putin kertoi edellisvuoden päättyneen ”hienoisella” 0,5 prosentin budjettivajeella ja Venäjän onnistuneen välttämään syöksykierteen alijäämään. Hän kuitenkin arvioi, että vuoden 2015 vaje tulisi olemaan ”kohtuulliset” 3,7 prosenttia. Vuoden 2015 Suoran linjan sanoissaan poikkeuksellisen uskalias moderaattori Kleimjonov kommentoi, että hallituksen toimien tuloksia ei ole vielä nähty. Toisinaan vaikutti Kleimjonovin mukaan nimittäin siltä, että hallituksen avainstrategian keskiössä on toivo öljyn hinnan noususta: kun tuloa alkaisi jälleen virrata budjettiin, ratkeaisivat kaikki ongelmat. Putin piti tätä liian kriittisenä arviona hallituksen työstä, ja hän perusteli tätä sillä, että sosioekonomisen vakaussuunnitelman luominen ei ole ollut helppoa ja hallituksen on siksi pitänyt käyttää aikaa tilanteen arvioimiseen.

Kun tynnyrihinta käy talouskehitystä vastaan, taktiikkana on ollut kääntää huomio muihin samaa tematiikkaa sivuaviin asioihin, kuten niihin asioihin, joiden osalta kehitys on ollut positiivista. Esimerkiksi vuoden 2015 Suora linja -lähetyksessä Putin kertoi Venäjän saavuttaneen öljyn tuotannossa lähihistorian uuden ennätyksen: 525 miljoonaa tonnia. Todellisuudessa tuotantomäärän nousussa oli kyse siitä, että Venäjän täytyi tuolloin tuottaa paljon, jotta se pystyi saamaan tuloja myös matalan hinnan aikana. Toimintatapa ei ole lainkaan ongelmaton, sillä suuri tarjonta laskee tynnyrihintaa edelleen. Lisäksi Venäjän tiedossa olevat öljyvarat ehtyvät hyvää vauhtia. Hinnan laskun jälkeen Venäjä on osallistunut öljyntuottajajärjestö OPEC:in neuvotteluihin tuotannon rajoittamisesta. Suuria reservejä ylläpitävälle vaa’an kielituottaja Saudi-Arabialle tuotantorajoitteet eivät ole ongelma, koska se voi rajoittaa tuotantoaan ja jatkaa silti myyntiä entiseen tapaan. Venäjä sen sijaan tarvitsee kipeästi öljytuloja ja sen muille sektoreille kohdistuvat investointimahdollisuudet ovat rajatut. Merkittävän tynnyrihintavaikutuksen aikaansaamiseksi tuotantoa on rajattava rajusti – yhteensä jopa miljoona tynnyriä päivässä. Öljyn tuotantokustannukset ovat sitä paitsi Venäjällä

merkittävästi Lähi-idän tuottajamaita korkeammat, ja lisäksi ankarat ilmasto-olot rajoittavat mahdollisuutta välillä sulkea ja sitten taas avata tuotantoa. Lisäksi Venäjällä keskeinen ongelma on saada yksityisen sektorin öljyntuottajat hyväksymään tuotantorajoitteet. (The Moscow Times 26.11.2014.)

Öljyn hinnan muutoksilla on koetettu selittää myös Venäjän sisäistä kehitystä ja sen ongelmia. Esimerkiksi asumiskustannusten noususta syytettiin aikanaan korkeaa öljyn hintaa, mutta tynnyrihinnan romahdettua maksut ovat jatkaneet kasvuaan. Tätä aihetta sivuttiin vuoden 2016 Suorassa linjassa. Myös vuoden 2015 lähetyksessä Putin totesi ”olevan selvää” että ruplaan kohdistuva paine on syynä inflaatioon – sekä palkkojen että hintojen nousuun. Hän totesi tuolloin olevan hyvin tiedossa, että Venäjän talouskehitys on ollut yksipuolista jo pitkään ja että tilanne tulisi olemaan vaikeasti muutettavissa.

Vuoden 2016 Suorassa linjassa Putin totesi, että vaikka öljyn hinta on melkein puoliintunut, Venäjän kaupan ylijäämän arvo on silti 146 miljardia ruplaa. Myös Keskuspankin rahasto (eli nk. valuuttavaraannot) oli Putinin mukaan toipunut alkuvuoden 2014 tai jopa hieman sitä korkeammalle 387 miljardin dollarin¹⁸ tasolle. Valtion hallinnoimien kahden öljyrahaston, suhdannevaihtelujen tasoittamiseen tarkoitetun Reservirahaston ja eläkemenoihin kohdennetun Kansallisen hyvinvoinnin rahaston, arvot olivat sen sijaan kutistuneet, mutta Putinin mukaan ”vain hieman”. Tuolloin niiden arvot olivat 50 ja 71 miljardia dollaria, mikä vastasi 10,5 prosenttia Venäjän bruttokansantuotteesta. Putinin mukaan vuotta 2015 vastaavalla kulutuksella ja öljyrahastoja elvyttämättä ne kestäisivät neljä vuotta. Mikäli talous tulisi kasvamaan, rahastoja ei tarvitsisi kuluttaa yhtä paljon kuin siihen saakka. Jos Venäjä taas jähmettyisi ja lakkaisi kokonaan tuottamasta, varat kestäisivät neljä kuukautta. Tällaisilla optimistisillä vakuutuksilla rahastojen kohentuneesta kunnosta Putin koetti yhtäältä valaa uskoa kansaan ja toisaalta osoittaa ulospäin, että Venäjä on varautunut mitä erilaisimpiin skenaarioihin. Kesällä 2017 Reservirahasto päätettiin kuitenkin lopettaa ja jäljelle jäi enää Kansallisen hyvinvoinnin rahasto. Reservirahaston loput varat, 17 miljardia dollaria, käytettiin vuoden 2017 lopulla keskusvaltion budjettialijäämän kattamiseen. (BOFIT 11.1.2018.) Vuoden 2018 alkuun mennessä keskuspankin rahasto

---

¹⁸ Valuuttarahastoja käsittelevässä kohdassa on virhe englanninkielisessä transkriptiossa, jossa summa on ilmoitettu ruplissa, kun Putinin alkuperäisessä puheessa kyse on dollareista. Ks. venäjänkielinen transkriptio: <http://kremlin.ru/events/president/news/51716>

oli puolestaan kasvanut vahvalle, 433 miljardin dollarin tasolle (BOFIT 18.1.2018). Rahastoja on kritisoitu muun muassa siitä, että ne ovat olleet valtion varakassoja sen riskialttiimpien projektien rahoittamiseen – esimerkiksi sotilasoperaatioiden toteuttamiseen (The Moscow Times 12.1.2018).

Ruplan arvon heilahdellessa merkittävästi vuoden 2014 lopulta alkaen kansalaiset kiirehtivät nostamaan säästöjään (ja vaihtamaan niitä dollareiksi tai euroiksi) tai sitomaan varansa hyödykkeisiin, kuten kodinkoneisiin tai remontointivälineisiin.¹⁹ Vuoden 2015 Suorassa linjassa Putin kertoi kansalaisten ja yritysten ryhtyneen tuolloin palauttamaan edellisvuonna nostettuja käteisvaroja – kansalaisten talletukset kasvoivat 9,4 ja talousyksiköiden 40,6 prosenttia. Vuoden 2015 lähetyksessä Putin selvitti lisäksi ruplan vahvistumisen olevan kyllä yhteydessä öljyn hinnan hienoiseen nousuun, mutta lisäksi valuuttakurssin positiiviseen kehitykseen olivat vaikuttaneet myös muut tekijät, kuten valtion toimet taloustilanteen parantamiseksi. Valuuttainterventioiden lisäksi Putin mainitsi, että ongelmavyöhdin kirein kohta oli tuolloin selvitetty, kun pankit ja yritykset olivat maksaneet takaisin ulkoisia lainojaan. Oli tärkeää osoittaa, että yleinen luottamus talouteen oli palautunut – näin kansalaisille ja yritysjohtajille syntyi vaikutelma, että muutkin toimivat positiiviseen kehitykseen luottaen. Lisäksi taustalla lienee ollut tarve antaa ymmärtää, että valtio sekä toimii että pystyy aktiivisella toiminnallaan edistämään taloustilanteen kohentumista.

Vuoden 2016 Suorassa linjassa Oksana Stytsinskaja Lipetskin alueelta tiedusteli Putinilta:

Huolestuttaako teitä, että taloutta koskeva keskustelu on nykyään tiivistettävissä kolmeen seikkaan: milloin saavutamme pohjan, milloin öljyn hinta nousee, ja pitäisikö meidän alkaa painaa rahaa; vai onko sitä tarpeeksi valtion kassassa? Samanaikaisesti teknologia muuttuu maailmassa, uusia markkinoita nousee ja uusia kauppasopimuksia – kuten Trans-Pacific Partnership – solmitaan vaihtoehtona WTO:lle. Eikö teistä vaikuta siltä, että olemme kääntyneet sisäänpäin, sulkeneet itsemme ulkopuolelle, ja että saatamme jäädä jälkeen näistä globaaleista talouden muutoksista?

---

¹⁹ Vietin vuoden 2014 neljä viimeistä kuukautta Moskovassa. Ruplan kurssin romahdettua ulkomaalaisia valuuttoja oli vaikea saada ja monet vaihtopisteet laittoivat lapun luukulle. Pankkiautomaateista loppui käteinen ja niistä, joissa sitä vielä oli, saattoi nostamansa summan saada 100 ruplan seteleinä. Summa vastasi päivästä riippuen reilua yhtä euroa. Eräs venäläinen ystäväni esitteli varastoon ostamiaan ulkomailta tuotuja kulutustuotteita. Hänen Etelä-Venäjällä asuva äitinsä oli ohjeistanut ostamaan täpötäyden supermarketkärryllisen tavaraa siltä varalta, että niiden hinnat kallistuisivat edelleen tai ne loppuisivat.

Kysymys lienee valittu ohjelmaan erityisesti siksi, että kysyjä osoitti öljyn hinnasta puhumisen vievän huomiota muilta tärkeiltä talouskysymyksiltä. Putin vastasikin, että asiantuntijapiireissä ei keskustella tällaisista asioista, vaan öljyn hinta on pinnallinen kysymys, johon media mielellään tarttuu. *Oikeiden* keskustelujen keskiössä ovat muunlaiset asiat, kuten investointien houkutteluun, talouden tehostamiseen ja kysynnän varmistamiseen liittyvät kysymykset. Näistä asioista oli puhuttu varsinkin siksi, että kansalaisten tulot kasvaisivat. Lisäksi Putinin mukaan hiljattain oli keskusteltu muun muassa haavoittuvimmille väestöryhmille annettavasta avusta. Putinin talouspuheessa onkin taustalla se henki, että kaikki valtion toimet tähtäävät nimenomaan tavallisten ihmisten hyvinvoinnin edistämiseen. Putinin mukaan tärkeintä on ollut pyrkiä talouden rakenteiden muuttamiseen. Hän totesi kyseessä olevan erityisen monimutkainen prosessi, mutta positiivista kehitystä oli hänen mukaansa ollut havaittavissa. Esimerkiksi teollisuustuotanto oli kasvanut. Myös korkean teknologian tuotteiden vienti oli kasvanut suhteessa luonnonvarojen vientiin. Putin päätti vastauksensa toteamalla, että ”tosielämässä” hallinnon huomio ei rajoitu kolmeen Stytsinskajan mainitsemaan asiaan. Putin ei vastannut lainkaan kysymyksen toiseen osaan, joka liittyi Venäjän sisäänpäin kääntymiseen ja sen talouden jälkeenjääneisyyteen suhteessa muuhun maailmaan.

Vuoden 2016 lopulla Venäjä ja eräät muut valtiot sopivat öljyn tuotannon leikkaamisesta yhdessä OPEC:in kanssa. Osapuolet sopivat leikkaavansa yhteensä 1,8 miljoonaa tynnyriä päivässä (BOFIT 7.12.2017). Sopimuksen tavoitteena on markkinoiden vakauttaminen, reservien saaminen laskuun sekä investointien houkuttelemineen öljysektorille. Venäjä on sitoutunut leikkaamaan tuotantoa 300 000 tynnyriä päivässä. Syyskuussa 2017 Venäjän kokonaistuotantomäärä oli noin 10,9 miljoonaa tynnyriä päivässä (ks. esim. Bloomberg 2017). REWF-paneelikeskustelussa Putin korosti Venäjän onnistuneen täysin leikkaustavoitteen täyttämässä ja myös muiden osapuolten pääosin noudattaneen sopimusta. Myöhemmin alkuperäistä kuuden kuukauden sopimusta jatkettiin kestävään maaliskuuhun 2018 saakka. Vuoden 2017 lokakuuhun mennessä Brent-laadun tynnyrihintaa oli noussut noin 20 prosenttia verrattuna tasoon, jolla se oli ollut sopimuksen tekemisen aikaan – tosin nousu ei ollut toteutunut suoraviivaisesti. OPEC:in jäsenmaista konfliktitilassa olevien Nigerian ja Libyan on sallittu jäädä sopimuksen ulkopuolelle. Ne ovat jopa kasvattaneet tuotantoaan, jolloin niiden yhteenlaskettu tuotannonlisäys kumosi esimerkiksi Saudi-Arabian tuotannonleikkauksen

vaikutuksen kokonaan. Tämä oli yksi syy siihen, miksi öljyn hinta ei noussut vielä enemmän. (Financial Times, 19.10.2017.)

Tuotantorajoitussopimus on erittäin keskeinen puheenaihe öljysektorilla. REWF-paneelikeskustelun keskustelun moderaattori John Fraher tiedusteli välittömästi Putinin avauspuheenvuoron jälkeen, harkitaanko tuotantorajoitussopimuksen jatkamista vielä maaliskuun 2018 jälkeenkin. Putin vastasi sopimuksen jatkamisen riippuvan maailmanmarkkinoiden tilanteesta. Hän ei periaatteessa sulkenut jatkamisen mahdollisuutta pois, mutta asian suhteen toimittaisiin niistä lähtökohdista, jotka muotoutuvaisit maaliskuuta 2018 kohti mentäessä. Tähän melko neutraaliin ja kantaa ottamattomaan lausuntoon Fraher kommentoi, että hänen mielestään kuulosti kuitenkin siltä, että Putin saattaisi olla sopimuksen jatkamisen kannalla. Putin vastasi pitävänsä sitä mahdollisena, mutta totesi, että julkilausumien suhteen olisi tässä vaiheessa oltava erittäin varovainen. Fraher jatkoi painostustaan tiedustellen, että mikäli sopimusta jatkettaisiin, jatkaisiko Venäjä sitä vuoden 2018 loppuun saakka. Vaikka Putin ensiksi osoitti kysymyksen paradoksaalisuuden juuri tekemiensä lausuntojen pohjalta, hän kertoi, että hänen mielestään potentiaalisen jatkosopimuksen tulisi ulottua vuoden 2018 loppuun. Näin Putin korostetusta varovaisuudesta huolimatta lopulta paljasti suhtautuvansa myönteisesti tuotantorajoitussopimuksen jatkamiseen.

Tuotantorajoitussopimuksen jatkamisesta sovittiin 30. marraskuuta 2017 ja se ulottuu vuoden 2018 loppuun saakka. Sopimusta on tarkoitus tarkistaa seuraavan kerran kesällä 2018. Öljyn tynnyrihinta on tuotantorajoitusten aloittamisen jälkeen noussut noin neljänneksen vuotta aiemmasta. (BOFIT 7.12.2017.) Putin argumentoi REWF-keskustelussa OPEC:in kanssa sovittujen tuotantoleikkausten hyödyttävän koko maailmantaloutta. Hänen mukaansa tuottajien lisäksi myös öljyn ostajavaltioilla pitäisi olla intressi markkinoiden vakauttamiseen, sillä ilman öljyalaan kohdistuvia investointeja globaali energiateollisuus tulisi lähiaikoina kohtaamaan toimituskatkoksia ja hinnat nousisivat tähtitieteellisiksi. Vastaavasti REWF-keskustelussa Turkin Kurdistanille asettamaa öljyntoimitusten leikkausuhkausta kommentoidessaan Putin selvitti, että Turkin toiminta tulisi vaikuttamaan positiivisesti globaaleihin energiamarkkinoihin ja että hinnat tulisivat nousemaan. Putinin mukaan harvat tahot ovat kuitenkin kiinnostuneet tästä. Tilannetta tulisi seurata tarkoin ja välttää tekemästä pitkälle meneviä oletuksia.

Syksyllä 2017 arvioitiin, että Venäjän liittovaltion budjetti tulisi nojautumaan ennusteeseen 46 dollarin tynnyrihinnasta vuonna 2017, 44 dollarin hintaan vuonna 2018 ja 42 dollarin hintaan vuosina 2019 ja 2020 (The Moscow Times 27.9.2017). Öljyn tynnyrihinta on kuitenkin kohonnut, ja vuoden 2018 alussa Venäjän keskuspankki arvioi tynnyrihinnan tulevan olemaan keskimäärin 55 dollaria vuonna 2018 – mikä on muutaman dollarin alhaisempi kuin sekä IMF:n että Maailmanpankin arvio (BOFIT 25.1.2018). Erityisesti duumalla on ollut tapana aliarvioida öljyn hintaa niinä vuosina, joina hinta on ollut korkea. Ylijäämää on sitten voitu osoittaa yksittäisille "lemmikkiprojekteille", jotka ovat korruptiolle alttiita. Öljyn osuus valtion budjettituloista on hiljattain laskenut 25–30 prosentin tasolle. (The Moscow Times 27.9.2017.) Vaikka öljytulojen merkitystä onkin kyetty vähentämään, merkittävä osa keskusvaltion budjetista on silti edelleen riippuvainen ailahtelevista maailmanmarkkinahinnoista. On valtiojohton edun mukaista, että kansalaiset eivät silti kanna huolta asiasta. Spekulaatio ja säästöjen nostaminen valuuttaan kohdistuvasta epäluottamuksesta johtuen ovat olleet omiaan vääristämään ja edelleen heikentämään kansantalouden toimintaa.

Vuoden 2015 Suorassa linjassa ääneen pääsi yleisön joukosta myös entinen finanssiministeri Aleksei Kudrin. Kudrin totesi, että Putinin ensimmäisen presidenttikauden aikana talous kasvoi keskimäärin 7 prosenttia vuodessa, vaikka öljyn tynnyrihintaa oli noin 30 dollaria. Tuolloisella kolmannella kaudella keskimääräinen talouskasvu tulisi Kudrinin mukaan olemaan noin 1,5 prosenttia vaikka öljyn tynnyrihintaa olisi 65–70 dollaria. Kudrinin luetteli heikon talouskasvun seurauksia: Venäjän osuus maailmantaloudessa tulisi kutistumaan ja tekniseen kehitykseen ja modernisaatioon kohdistuvat investoinnit vähenemään. Näillä asioilla tulisi olemaan vaikutusta myös Venäjän puolustuskykyyn. Kudrinin mukaan talousjärjestelmä on käyttänyt kaiken potentiaalinsa, eivätkä pelkät sopeuttamistoimet enää pelastaisi tilannetta. Uusia ehdotuksia ei Kudrinin mukaan ole tehty, ja hän tiedustelikin Putinilta, mitä tämä kykeni tekemään auttaakseen uuden kasvumallin luomisessa. Putin ei hevin anna kenenkään voittaa itseään julkisessa keskustelussa. Niinpä hän vastauksensa aluksi totesi, että Kudrin oli ollut tiiviisti suunnittelemassa 2020-ohjelmaa ja jos Kudrin ja hän itse olivat jättäneet jotakin huomiotta, sen oli oltava heidän kummankin syytä – Putin korosti vielä erikseen, että siis myös Kudrinin syytä. Putinin mukaan suunnittelua oli jatkettava ”tämän päivän realiteeteista käsin” ja katsottava, mitä Venäjällä ja maailmassa tapahtuu. Rahapolitiikkaa oli kehitettävä, ja hallinnon oli tarjottava paremmat olosuhteet

liiketoiminnalle ja yksityisille investoineille. Lisäksi valtion hallinnon toimintoja on kehitettävä. Hallituksen toimintaa, yksittäisiä sektoreita, lainvalvontaa ja oikeusjärjestelmää olisi tehostettava. Kyseessä oli Putinin mukaan monimutkainen tehtävä, joka oli helpommin sanottu kuin tehty.

Putinin selonteosta on havaittavissa, että Kreml tiedostaa Venäjän talouden voimakkaan öljyriippuvuuden. Putin saattaa paikoin osoittaa ongelmat tai vaikeudet, mutta pyrkii häivyttämään niiden aiheuttajan. Esimerkiksi vuoden 2015 Suorassa linjassa hän myönsi Venäjän talouden yksipuolisuuden, mutta ei tunnustanut, että hänen regiiminsä olisi vastuussa öljyrahojen tuottamattomuudesta. Reformien tekeminen ei kuitenkaan ole helppoa. Reservirahastojen elvyttäminen oli yksi harvoista Putinin esittämistä ratkaisuista – kenties siksi, että siinä oli tuon ajanhetken näkökulmasta ainakin jossain määrin onnistuttu. Muutenkin Putin pyrki kääntämään yleisön huomion niihin aspekteihin, joiden osalta näennäistä positiivista kehitystä on tapahtunut, kuten esimerkiksi öljyn tuotantomäärän kasvuun. Putinin osoitti matalaan öljyn hintaan liittyvän tematiikan parissa piehtaroinnin vievän huomiota muilta, hänen mielestään todellisilta ongelmilta. Vaikka huomio onkin periaatteessa osuva, on huomattava, ettei Putin näistä ongelmista puhuessaan juuri tuo esille Venäjän talouden yksipuolisuutta. Putin käyttää valikoivaa informaation käsittelyä yleisönsä kontrolloimiseen. Lisäksi Putin vie suurelta yleisöltä asiantuntijuuden – todellisuudessa vain eliitillä on pääsy Putinin kuvaamiin ”oikeisiin” keskusteluihin. Siten edes kansalaisten ja median huolenaiheet eivät ole oikeita, mikä edelleen kehottaa kansalaisia jättämään tällaiset kysymykset hallinnon huoleksi. Useissa tapauksissa hän kuvasi talouskysymyksiä vaikeiksi prosesseiksi, millä hän pyrkii oikeuttamaan sen, ettei niitä tarvitse juuri avata kansalaisille.

Öljyn hintakehitystä siis käytetään selittämään Venäjän vaikeuksia Putinin selonteissa, mutta Putin ohjaa kansalaisia olemaan huolehtimatta tilanteesta. Hän ei osallista kansalaisia kansantalouden hoitoon, vaan valuuttaoperaatioita ja esimerkiksi öljyrahastojen hyödyntämisen politiikka on keskusvaltion eliitin hallinnassa. Putin kuvaa selonteissaan ylhäältä käsin johdettuja ratkaisuja – joskin tietyllä tapaa kansalaiset kysymyksiä tehdessään odottavatkin vastauksilta ratkaisuehdotuksia erilaisiin ongelmiin. Valtio hoitaa monimutkaisia asioita kansan puolesta ja Putin toimii näiden prosessien valvojana. Teoista ja esimerkeistä kuitenkin puuttuu konkretia. Putin sekä puolustaa että toruu hallituksen toimintaa puhuessaan kansalaisille. Hän asettuu hallituksen tueksi

etenkin silloin, kun ongelmat ovat olleet ulkoisten tekijöiden aiheuttamia. Osa vastuusta voidaan vierittää myös asiantuntijoille, kuten Suora linja -lähetyksessä tulilinjalle asettuneelle Kudrinille.

Putin koettaa myös vedota kansaan saadakseen heidät luottamaan talouskehitykseen, kuten selonteossa, jossa hän kertoi yritysten ja tavallisten ihmisten ryhtyneen palauttamaan talletuksiaan. Putin tiedostaa omien selontekojensa painoarvon. Esimerkiksi toteamalla öljyn tuotantorajoitussopimuksen jatkamista koskevassa keskustelussa, että julkilausumien suhteen tulisi olla varovainen, antoi hän ymmärtää, että se, mitä hän itse asiassa juuri seuraavaksi sanoisi, olisi olennaista. Tällaiset selonteot ovat konstruktivistisessä mielessä kiinnostavia, sillä niissä johtaja osoittaa olevansa tietoinen siitä, että hänen puheillaan on vaikutusta konkreettiseen todellisuuteen, kuten markkinoiden luottamukseen.

Vuoden 2016 lopulla aikaansaatu öljyn tuotantorajoitussopimus on vaikuttanut hintakehitykseen positiivisesti, joskin vain kohtuullisissa määrin. Putin korostaa vakaan öljyn hinnan olevan kaikkien osapuolten etu. Sektori pääsisi kehittymään, kun se pystyisi jälleen houkuttelemaan investointeja. Sovun löytyminen tuotantorajoitussopimuksen yhteydessä ilmentää myös Venäjän jonkinasteista lähentymistä perinteisten öljyntuottajavaltioiden, erityisesti Saudi-Arabian kanssa. Tätä on käsitelty lähemmin ulkopoliittikkaa koskevassa luvussa 4.3. Putin asettaa öljyn globaalien kehityksen kannalta suureen asemaan ja edelleen myös turvallisista öljyn hintavakauden, kuten selonteossa, jossa hän selvitti sitä, miksi myös öljyn ostajilla pitäisi olla intressi vakaisiin markkinoihin. Putinin luomia uhkakuvia ovat etenkin toimituskatkokset ja hintojen hallitsematon nousu.

3.2. Energiainfrastruktuurin rajoittava ja mahdollistava voima

Energiakysymykset ovat olleet Venäjälle keskeinen side ja työkalu suhteissa entisiin Neuvostoliiton maihin. Kyse on geopolittisistä realiteeteista. Venäjän on vietävä energiaa ylläpitääkseen talouttaan, mikä puolestaan edellyttää toimivia kuljetusreittejä ja niiden turvallisuuden varmistamista. 2000-luvun alkupuolella Putin totesi, että Venäjä ei tulisi koskaan luopumaan entisten IVY-maiden alueelle levittäytyvän putkiverkoston hallinnasta. Vain Venäjä kykenisi pitämään järjestelmän toiminnassa, vaikka se

sijaitsisikin osittain sen rajojen ulkopuolella. Toisaalta toimitusreitit ovat kriittisiä myös energiankuluttajien kannalta. (Remington 2010, 256.)

REWF-paneelissa Putin selvitti energiainfrastruktuuriin liittyviä asioita, esimerkiksi ostajan ja myyjän keskinäistä riippuvuutta. Tähän liittyy olennaisesti myös nestemaakaasun (liquefied natural gas, LNG) asema kansainvälisillä energiemarkkinoilla. Infrastruktuuridiskurssi oli keskeisessä asemassa myös Ukrainaan liittyvissä selonteoissa, joita tarkastellaan lähemmin ulkosuhteiden diskurssit -luvussa. Suora linja -lähetyksissä infrastruktuuriin liittyvät kysymykset tulivat esille siinä määrin, kun ne liittyivät ihmisten päivittäiseen elinpiiriin. Venäjän energiasuurvaltiuden kaksijakoisuudessa onkin kyse myös siitä, että ihmiset saattavat asua aivan öljy- tai kaasuesiintymän vieressä ja elää silti sähköttömässä tai kaasuttomassa taloudessa.²⁰ Vaikka kansalaiset eivät ole saaneet hyötyä lähellä sijaitsevasta tuotanto- tai kuljetusinfrastruktuurista, energiateollisuuden negatiiviset sivuvaikutukset, kuten ympäristöongelmat, ovat silti läsnä heidän lähiympäristössään. Nämä öljy- ja kaasusektorin piirteet eivät todennäköisesti tule muuttumaan. Tuotanto on pistemäistä ja toimitusreitit vakiintuneita, eikä taloudellisiin ja sotilaallisiin intresseihin kytkeytyvän energiasektorin lainalaisuuksiin voi juuri vaikuttaa esimerkiksi kansalaisaktiivisuudella. (Tynkkynen, 2017.) Lisäksi maantiede heikentää monien Venäjän osien ja alueiden energiaturvallisuutta, sillä vain keskuksia kohti suunnatut kuljetusreitit jättävät riittävän ja myös raskaalle liikenteelle käyttökelpoisen paikallistieverkon puuttumisen vuoksi monia asutuskeskuksia paitsioon. Niinpä lähekkäinkin sijaitsevien maalaiskaupunkien välinen matka saattaa kasvaa huimaavaksi niitä yhdistävän tien puuttumisen vuoksi. Venäjää vaivaava ”maan kirous” tuottaa siis ongelmia myös energian saatavuudelle.

Eräässä vuoden 2014 suorasukaisessa kysymyksessä Putinia pyydettiin tekemään päätös, jolla Venäjän syrjäseuduilla sijaitseva kylä yhdistettäisiin kilometrin etäisyydellä siitä kulkevaan kaasuputkeen. Putin vastasi, että mikäli kyseisessä paikassa on soveltuva järjestelmä, matalan paineen verkoston rakentaminen pitää sisällyttää kunnallisiin ja alueellisiin kustannuksiin. Gazprom ja liittovaltion budjetti ovat vastuussa korkean paineen järjestelmästä, kun taas kuluttajille tarkoitettu matalan paineen putkisto rahoitetaan kunnallishallinnon budjetista. Putin myönsi kyseessä olevan yksi Venäjän

---

²⁰ Esimerkiksi Sahalinin öljyn ja kaasuntuotantoalueen lähellä vain 13 prosentilla talouksista on pääsy kaasuverkkoon, kun keskimäärin vastaava luku venäläisille kotitalouksille on 67 prosenttia (Lähde: The Moscow Times 31.10.2017, <https://themoscowtimes.com/articles/protests-in-russias-far-east-reveal-the-dangers-of-overcentralization-op-ed-59424>)

kaasuinfrastruktuurin ongelmista. Hän kuitenkin totesi, että kysymyksen esittäjän kylän tapauksessa on kyse silti erikoistapauksesta, koska kylä on vasta rakenteilla ja ongelma tultaisiin kyllä ratkaisemaan. Puolestaan vuoden 2017 Suorassa linjassa eräs kansalainen kertoi rakentaneensa siirtolapuutarhamökin kaasuputken lähelle. Kun aiemmin kaasuputken ja muun rakennuskannan välillä oli oltava 100 metriä väliä, lakia oli muutettu niin, että uusi marginaali oli 150 metriä. Kansalainen oli saanut purkumääräyksen ilman korvausta, ja hän tiedusteli nyt Putinilta, oliko tämä laillista. Putin vastasi yrittävänsä tehdä kaiken vallassaan olevan suojellakseen jo olemassa olevia taloja, vaikka uudet rakennukset 150 metriä lähempänä olisivatkin kiellettyjä. Nämä kaksi esimerkkiä havainnollistavat Suora linja -lähetyksille tyypillistä dynamiikkaa, jossa yksittäisiä ongelmia luvataan ratkaista yksittäisten ihmisten hyväksi.

Julija Jerjomenko Krimiltä tiedusteli vuoden 2016 lähetyksessä, milloin hänen kotikaupunkiinsa Kertšin sankarikaupunkiin tultaisiin saamaan energiasilta. Jerjomenko kertoi, että kaupungissa oli sopeuduttu sähköttömyyteen hyvin, sillä lapset olivat alkaneet kommunikoida enemmän vanhempiansa kanssa älylaitteilla vietettävän ajan sijasta. Tästä huolimatta kaupunkilaiset kuulema odottivat innolla keskeytyksettömän sähkönjakelun alkamista. Putin kertoi vastauksessaan sähkölinjoja asennetun jo kaksi ja että vuoden 2016 Suora linja -lähetyksen päivänä myös kolmas linja tultaisiin ottamaan käyttöön. Neljäs valmistuisi muutaman viikon kuluessa. Yhteensä nämä tulisivat korvaamaan aiemmin Ukrainasta saadun sähkön. Putinin selvityksen mukaan sähköntarpeeseen vastaamisen lisäksi energiaministeriö oli ottanut huomioon myös sähköverkon heikon kunnon ja pyrki uudistamaan sitä. Kapasiteettia tultaisiin kasvattamaan entisestään, jotta Krimillä ei ainoastaan olisi riittävästi sähköä, vaan se riittäisi myös alueen talouden ja sosiaalisektorin kehittämiseen.

Putinin REWF-avauspuheessaan esittämien näkemysten mukaan sekä energian riittävyden varmistaminen että parempi pääsy mukaan energiainfrastruktuuriin ovat energiasektorin keskeisiä kehityssuuntia. Alueelliset markkinat tulevat integroitumaan, ja jo olemassa olevat toimitusketjut tulevat saamaan uusia reittejä – kuten Silkkitie ja Pohjoisväylä. Putinin mukaan myös LNG:n kehittäminen uudistaa markkinoiden infrastruktuurin luonnetta. Joustavamman kaupankäynnin tarjoavan LNG:n kuluttajien määrä onkin Putinin mukaan kaksinkertaistunut viimeisen vuosikymmenen aikana. Putin selvitti REWF-puheessaan Jamalin LNG-projektin olevan yksi esimerkki meneillään olevasta infrastruktuurin kehittämisestä ja viennin monipuolistamisesta.

Myöhemmin paneelissa hän kertoi kansainvälisyyden olevan tärkeä elementti projektissa, jossa myös Kiina, Japani ja Ranska ovat mukana. Putinin mukaan Venäjä jatkaa LNG:n käyttöön perustuvan sähköntuotannon kehittämistä Kauko-idässä ja Sahalinin alueella. Läntisen Tyynenmeren (Asia Pacific) alueelle sekä Länsi-Eurooppaan suuntautuvien LNG-toimitusten lisäämistä suunnitellaan. Koillisväylän kehittäminen tulee Putinin mukaan parantamaan myös LNG:n kuljetusmahdollisuuksia. Putin sanoi Koillisväylän tekevän kuljetuksista kolmanneksen nopeampia ja edullisempia. Samassa yhteydessä Putin toi esiin Venäjän ydinvoimakäyttöisen jäänmurtajalaivaston käyttöpotentiaalin, vitsaillen ettei ole odotettavissa, että arktisten alueiden ilmasto muuttuisi välimerelliseksi kovinkaan lyhyellä aikavälillä.

Putin otti myöhemmin paneelikeskustelussa kantaa myös LNG-markkinoiden stagnaatioon. Hän käytti esimerkkinä eurooppalaisia LNG-terminaaleja, jotka ovat viime aikoina toimineet erittäin alhaisella kapasiteetilla, kun samanaikaisesti putkikaasun käyttö on ollut nousussa. Putin totesi tämän tarkoittavan sitä, että putkikaasu on tällä hetkellä LNG:tä kilpailukykyisempää – mutta sanoi uskovansa tilanteen muuttuvan asteittain. Myöhemmin Putin totesi LNG-tuotannon ja kuljetuksen hintojen olevan tällä hetkellä korkeat – joskin ne hänen mielestään todennäköisesti halpenevat tulevaisuudessa. Putinin mukaan Venäjä valmistautuu muuttamaan tilannetta. Putin siis samanaikaisesti pyrki osoittamaan yhtäältä sen, ettei LNG tällä hetkellä ole kriittinen energianlähde ja toisaalta sen, että Venäjä on toiminut kehittyäkseen myös sen saralla. Yhtäältä kyse on siitä, että LNG on ollut erityisesti Yhdysvaltojen vientivaltti ja koska Venäjä ei ole toistaiseksi kyennyt kilpailemaan nestemaakaasubisneksessä sen kanssa, asian korostaminen ei ole Venäjän etujen mukaista. Toisaalta Venäjä ei halua näyttäytyä trendeistä jälkeenjäävänä toimijana.

Moderaattori Fraher oli tiedustellut kaasuntuottajajärjestö GECF:n pääsihteeri Hossein Adelilta, koittaisiko mahdollisesti pian aika, jolloin GECF:stä tulisi OPEC:in tapaan markkinoita sääntelevä toimija. Putin kommentoi kysymystä myöhemmin todeten, että tämä voisi tapahtua sitten, kun kaasumarkkinat muuttuisivat alueellisista globaaleiksi ja kaasua alettaisiin myydä öljyn tapaan. Toistaiseksi on Putinin mukaan epäselvää, millä aikataululla muutos voisi tapahtua – ehtona olisi markkinoiden muuttuminen siten, että välittömän vaihdon spot-kaupankäynti tulisi koskemaan myös kaasua. Putin totesi Venäjän analysoivan tilannetta ja valmistautuvan globaalien kaasumarkkinoiden mahdollisuuteen.

LNG:n lisäksi uudet, kehitteillä ja rakenteilla olevat kaasuputkiprojektit ovat edelleen tärkeitä vientimahdollisuuksia laajennettaessa. Putin mainitsi REWF-puheessaan Nord Stream 1:n olevan toiminnassa ja 2:ta rakennettavan. Lisäksi Putin mainitsi rakenteilla olevan Turkish Streamin sekä Siperian voima -putken. Siperian voiman on tarkoitus mahdollistaa kaasun vienti Kiinaan vuoden 2019 jälkeen. Tällä hetkellä Aasian markkinoille ei kulje kaasua lainkaan putkea pitkin. Venäjän maaperällä Siperian voiman kaasuputken pituus tulee olemaan 3170 kilometriä, josta vuoden 2016 loppuun mennessä oli rakennettu 445 kilometriä. Vuoden 2017 loppuun mennessä rakennettuna oli hieman yli puolet putken ensimmäisestä vaiheesta, joka tulee olemaan pituudeltaan noin 2200 kilometriä. Vaikka rakennusvauhti onkin kiihtynyt, tulee putken Venäjän puolisen osan ajallaan valmistuminen olemaan haaste. Varsinaisen rakennustyön lisäksi projekti edellyttää myös tuotannon kehittämistä. (Simola & Solanko 2017, 17–18; BOFIT 4.1.2018.)

Uusien putkien rakentamisen lisäksi Putin kertoi REWF-puheessaan myös jo olemassa olevien kaasu- ja öljyputkien, kuten Itä-Siperian ja Tyynenmeren välillä kulkevan ESPO-öljyputken – kapasiteettia kasvatettavan. Vuoden 2018 alussa ESPO-putken Kiinaan suuntautuva laajennus otettiin käyttöön, minkä seurauksena Venäjän Kiinan öljyvientikapasiteetti on 30 miljoonaa tonnia vuodessa – minkä lisäksi öljyä viedään myös meriteitse (BOFIT 4.1.2018). Vireillään olevista kaasuputkihankkeista Nord Stream 2 on kapasiteetiltaan suurin, laskennallisesti noin 55 miljardia kuutiota vuodessa, kun taas Siperian voiman kapasiteetti on pienempi: 38 miljardia kuutiota. Sekä Turkish Streamin että Kiinan markkinoita ajatellen suunnitellun Altain kaasuputken laskennallinen kapasiteetti on kummallakin 30 miljardia kuutiota. Venäjän kaasuputkihankkeet ovat linjassa sen laajemman energiastrategian kanssa. Tarkoituksena on sekä kasvattaa Aasian osuutta maakaasun viennissä, että päästä suoraan kontaktiin ostajien kanssa ilman kauttakulkumaita. (Simola & Solanko 2017, 18.) Erityisesti Jamalin projekti, jonka ensimmäinen vaihe valmistui joulukuussa 2017, mahdollistaa Venäjän suurimpien kenttien kaasun viennin Koillisväylää pitkin Aasiaan (BOFIT 14.12.2017).

Sekä olemassa olevien että suunniteltujen projektien kapasiteetista päätellen Venäjä luottaa kuitenkin edelleen myös lännen rooliin kaasun ostajana. Maakaasun hyödyntäminen edellyttää tietynlaista infrastruktuuria myös sen kuluttajalta. Euroopassa

tämä kulutusinfrastruktuuri on jo olemassa ja sen hyödyntämistä tullaan myös jatkamaan. Sen sijaan kauttakulkumaiden välttämiseen pyrkivän politiikan vuoksi esimerkiksi Ukrainan rooli tulee supistumaan. Kauttakulun vähentämisellä tulee olemaan myös merkittävä vaikutus Ukrainan kansantalouteen. Yhdysvaltain Ukrainan suurlähettilään Marie Yovanovitchin mukaan Nord Stream 2 tulee vähentämään Ukrainan tuloja 2,7 miljardilla Yhdysvaltain dollarilla, mikä vastaa noin kolmea prosenttia maan bruttokansantuotteesta (Rossiiskaja Gazeta 24.10.2017). Toisaalta on syytä huomata, että vaihtoehtoisen toimitusväylän rakentamisen ajurina toimii geopoliittisten kannustimien lisäksi myös Ukrainan putkiston huono kunto (Simola & Solanko 2017, 19).

Venäjä on pyrkinyt säilyttämään energiainfrastruktuurin hallinnan. Vaikka infrastruktuuri mahdollistaa energian kuljetuksen ja myynnin, riippuvuus infrastruktuurista on energian tuottajalle myös taakka. Infrastruktuurikysymykset liittyvät siten myös Ukrainadiskurssiin – Ukrainan rooli venäläisen kaasun kauttakulkumaana on ollut kiistakysymys ja toisaalta painostuskeino Venäjän ja Ukrainan välisissä suhteissa. Nestemaakaasu on muuttanut globaalien energiemarkkinoiden luonnetta, ja Venäjä on omaa tuotantoa kehittäytään pääsemässä osalliseksi energiamuodon joustavista mahdollisuuksista. Infrastruktuurikysymyksiin liittyy vahvoja kilpailuasetelmia, mitä tulee energiamuotojen myyntiin. Putin pitää LNG:tä käsivarrenmitan päässä – samalla kun hän haluaa korostaa perinteisen putkikaasun edelleen dominoivan markkinoita, katsoo hän tarpeelliseksi myös osoittaa Venäjän kehittävän LNG:n tuotantoa. Hän varoo esittämästä arvioita siitä, millaisella aikakehikolla kaasumarkkinoiden muutos tulisi tapahtumaan – Putin ei vaikuta ainakaan kiirehtivän kehitystä. Myös perinteistä putki-infrastruktuuria kehitetään niin, että Venäjä pystyy monipuolistamaan kaasuvientiään. Tähän saakka Aasiaan suuntautuva kaasuvienti on ollut vähäistä.

Infrastruktuuridiskurssissa korostuu myös se, miten Venäjän kansalaiset jäävät sivullisiksi energiasektorin hyödyistä. Venäjän resurssivaltiudesta huolimatta kaikilla venäläisillä ei ole pääsyä sähkö- ja kaasuverkkoihin. Energian tuotanto- ja kuljetusinfrastruktuurin lähellä eläminen päinvastoin voi jopa vaikeuttaa kansalaisten arkielämää. Lisäksi Putinin selontekojen rakentamassa infrastruktuuridiskurssissa ilmenee erityisesti se, miten hänellä on Venäjän presidenttinä lähes rajaton valta valtionsa rajojen sisällä ja siksi hän voi myös käyttää materiaalisen maailman elementtejä apuna rangaistessaan, palkitessaan ja voittaessaan toimijoita puolelleen. Tämä ilmeni Suora linja -keskusteluissa melko triviaaleissakin tapauksissa. Esimerkiksi kaasuputki-

infrastruktuurin rakentamiseen liittyvien vastuiden jaossa hän ensiksi totesi lainsäädännön toimivan tietyllä tavalla, mutta lupasi sitten kuitenkin puuttua asiaan. Epäilemättä lakien taakse asettumista voidaan käyttää hyväksi tilanteissa, joissa on hyödyllisempää pidättäytyä käyttämästä ylivaltaa. Joihinkin Suora linja -lähetysten kysymyksiin vastaaminen mahdollistaa jo tehdyistä saavutuksista kertomisen. Osa kysymyksistä on todennäköisesti valittu ohjelmaan juuri tätä ajatellen. Lisäksi esimerkiksi Kertšin sähköinfrastruktuuria koskeneella selonteolla Putin pystyi kysymykseen vastaamisen yhteydessä myös oikeuttamaan Krimiin tehtyjä investointeja – Krim on nimittäin merkittävästi myös syönyt valtion varoja. Putin korostaa energian ja sen saatavuuden merkitystä koko yhteiskunnan toimivuudelle. Siksi myös infrastruktuurilla on suuri merkitys kunkin alueen taloudelle ja sosiaalisektorille, kuten edellä mainitussa Krimin esimerkissäkin.

3.3. Puhdasta kaasua ja muita ympäristönäkökulmia

REWF-avauspuheessaan Putin totesi Venäjän – muiden johtavien maiden tapaan – haluavan kehitystä puhtaamman energian saralla:

Haluaisin tässä yhteydessä todeta, että Venäjän energiatasapaino on yksi puhtaimmista maailman suurimpien talouksien joukossa. Ydinvoima, vesivoima ja uusiutuvan energian lähteet tuottavat yli kolmanneksen sähköstämme. Viisikymmentä prosenttia sähköstä tuotetaan kaasulla toimivissa laitoksissa, mikä auttaa merkittävästi vähentämään päästöjä ja muita negatiivisia ympäristövaikutuksia. Tästä syystä olemme niin rauhallisin mielin sitoutuneet vähentämään päästöjä Pariisin ilmastopimuksen mukaisesti. Yhteenlaskettuna puhtaat energianmuodot tuottavat noin 84 prosenttia sähköstämme, ja odotamme osuuden nousevan 90 prosenttiin vuoteen 2035 mennessä.

(Vladimir Putin, Russian Energy Week Forum 2017)

Kuten yllä esitetty lainaus osoittaa, Putinin puhtaan energian määritelmä on epätavallinen. Vaikka kaasun päästökuormitus on pienempi kuin muiden fossiilisten polttoaineiden, sen kutsuminen puhtaaksi energiaksi on melko harhaanjohtavaa. Lisäksi Putin kertoi Venäjän jatkossa vähentävän kotimaista öljynkulutustaan ja siirtyvän käyttämään puhtaampia ratkaisuja myös hiiltä hyödyntäessään. On todettava, että vaikka Venäjän kotimainen kulutus koostuisikin puhtaammasta energiasta, se jatkaa

öljyn vientiä myös jatkossa kyeten siten ulkoistamaan energiapolitiikkansa ympäristöongelmat. Lisäksi lukuja esittäessään Putin puhui nimenomaan sähköntuotannosta, eikä energian kokonaiskulutuksesta. Ydinvoima ja vesivoima muodostavat noin 13 prosenttia Venäjän energiankulutuksesta. Vastaava määrä energiaa tuotetaan hiiltä käyttäen (EIA 2017 a).

Vaikka muilla energiasektoreilla yksityistämistä on tehty, sekä ydin- että vesivoiman tuotanto ovat edelleen valtion kontrolloimia (EIA 2017 a). Tämä todennäköisesti heikentää niiden mahdollisuuksia houkutella investointeja kapasiteetin ylläpitämiseen, saati sen kasvattamiseen. Esimerkiksi venäläisten ydinvoimaloiden infrastruktuuri on kipeästi uudistamisen tarpeessa. Venäjän melko suuresta vesivoiman tuotantopotentiaalista hyödynnetään tällä hetkellä noin 20 prosenttia (IHA 2017). Vesivoiman hyödyntämismahdollisuuksia heikentävät muun muassa pitkät kuljetusetäisyydet ja niistä aiheutuvat kustannukset; suurin tuotantopotentiaali sijaitsee kaukana tiheästi asutuista alueista (IHA 2017). Esimerkiksi biomassaa voisi vastata heikkojen kulkuyhteyksien päässä sijaitsevien vähäväkisten asutusten energiantarpeisiin – toistaiseksi sitä hyödynnetään vähän. Putin mainitsi REWF-puheessaan myös kotimaista teknologiaa hyödyntävien aurinkopaneelien ja tuulivoimaan liittyvän teknologian kehittämisen niinä osa-alueina, joilla Venäjän energiasektori osoittaa katsovansa tulevaisuuteen ja hyödyntävänsä innovaatioita. Myöhemmin paneelissa – puhuttuaan juuri LNG-markkinoita tehostavista jäänmurtajista ja Koillisväylän suomista mahdollisuuksista – Putin palasi aurinkovoimaan ja korosti Venäjän paneeliteknologian olevan kilpailukykyisempää kuin niitä perinteisesti valmistavien tahojen.

REWF-paneelikeskustelussa puhuttiin myös sähköautoista. Uusiutuvia energiamuotoja edustavan IRENA:n Amin toi esille niiden akkuteknologian hyödyntämisen mahdollisuudet muun muassa säätövoimana uusiutuvan energian rinnalla. Putin halusi myöhemmin omassa puheenvuorossaan palata aiheeseen ja muistuttaa, että sähköautojen lataamiseen tarvitaan primäärienergiaa. Putinin mukaan merkittävin primäärienergian lähde on edelleen saastuttavampi hiili, ei öljy. Putin huomautti, että tämänhetkisillä toimintatavoilla maakaasukäyttöinen kulkuneuvo olisi ympäristöystävällisempi ratkaisu. Verrattuna yksioikoiseen sähköautojen käyttöönottoon, kaasuautoilla olisi suurempi vaikutus pyrittäessä hyödyntämään vihreämpää energiaa.

Putin sanoi, että on tarpeen aloittaa siirtyminen kohti uusiutuvia energianlähteitä, jotta niiden osuus tulisi olemaan suurin. Muutokseen tulisi kuitenkin Putinin mukaan kulumaan vähintään 30 vuotta. Lisäksi Putin totesi, että on epäselvää, miten tilanne tulee kehittymään, koska myös hiilen ja öljyn hyödyntämisen teknologia kehittyy kaiken aikaa – ja siksi asiantuntijat uskovat, että tämänhetkinen tasapaino eri energiamuotojen välillä tulee säilymään. Putin siis asettuu tukemaan fossiilisia polttoaineita – huolimatta puhdasta energiaa ja Venäjän potentiaalia sen saralla koskevista puheistaan. Venäjällä uusiutuvan energian hyödyntäminen onkin lapsenkengissä. Mikäli vesivoimaa ei oteta huomioon, tuotettiin esimerkiksi vuonna 2016 alle 0,03 prosenttia primäärienergian kulutuksesta uusiutuvaa energiaa käyttäen (BP 2017).

Putin viittasi REWF-avauspuheessaan myös kansalliseen energiastrategiaan, jonka mukaan uusiutuvan energian osuus sähköntuotannossa tulee moninkertaistumaan seuraavien 20 vuoden kuluessa. Uusiutuvaan sähköön kohdistuvia investointeja tullaan Putinin mukaan houkuttelemaan muun muassa erilaisilla tukimekanismeilla, jotta tuotot voidaan taata. Myös ulkomaiset investoinnit olisivat Putinin mukaan tervetulleita. REWF-keskusteluissa sekä moderaattori että Putin itse esittivät rinnastuksia Saudi-Arabiaan, joka on tehnyt ulostuloja öljyjalan jälkeistä tulevaisuutta koskien ja johon myös Venäjä Putinin mukaan valmistautuu:

Harkitsemme ilman muuta vetyyn liittyvien energiaprojektien toteuttamista. Meillä on kapasiteettia kehittää tuulivoimaa, erityisesti tietyillä Venäjän alueilla, kuten Kauko-idässä. Meillä on valtavia alueita, joilla tämän tyyppinen tuotanto voisi tarjota voimaa kokonaisille alueille. Ja me valmistaudumme tähän, ei ainoastaan kuten Saudi-Arabia, vaan kuten monet muutkin valtiot. Siten, olen varma, maamme Venäjä ei tule yllätetyksi.

(Vladimir Putin, Russian Energy Week Forum 2017)

Putinin selonteoissaan uusiutuvalle energialle antama tuki on luonteeltaan melko väkinäistä. Tietyt sanat on toistettava, koska konsensus hiilivetyjen negatiivisista ympäristövaikutuksista alkaa olla maailmanlaajuinen, eikä sitä vastaan ole järkevää julkisesti argumentoida. Todellinen tahtotila tilanteen muuttamiseksi kuitenkin puuttuu, koska Venäjän ei ole taloudellisista syistä mahdollista luopua öljy- ja kaasukaupasta – ainakaan lyhyellä aikajänteellä. Siksi Putinin hiilivetyjen käyttöön liittyvä ympäristödiskurssi on korostetun realistinen. Ongelma tunnustetaan, mutta koska niiden

käytön jatkaminen palvelee Venäjää, tunnustetaan mielellään myös se, että siirtyminen uusiutuviin luonnonvaroihin sähköntuotannossa ja lämmityksessä tulee olemaan erittäin hidasta. Maali kuitenkin siirtyy kaiken aikaa kauemmas ja kauemmas. Jos Venäjän kaltainen hiilivetyjätti ei vielä ala edes uneksia vihreän energian käytöstä, muutokseen tulee kulumaan todella paljon aikaa. Lisäksi Putinin taipumus määritellä kaasu puhtaaksi energiaksi hämää Venäjän suhtautumista ympäristökysymyksiin.

Suora linja -lähetyksissä öljy- ja kaasuteollisuuteen liittyvistä ympäristökysymyksistä ei keskusteltu. Venäjän vuonna 2009 julkaistu energiasstrategia listasi tavoitteita energiatehokkuuden parantamiseksi nykyteknologiaa käyttäen ja sekä asetti 4,5 prosentin tavoitteen uusiutuvan energian hyödyntämiselle sähköntuotannossa vuoteen 2020 mennessä. Sittemmin tavoitetta on madallettu. Venäjän energian tuotannossa, kuljetuksissa ja käytössä on varsin paljon tehostamisen varaa. Uusiutuvien energianlähteiden kehittämistä häiritsevät jossain määrin mittaamisen ongelmat sekä esimerkiksi kotimaisen kaasun saama merkittävä tuki. (Salonen 2016, 67–68.) Samat asiat, jotka aiheuttavat tehottomuutta Venäjän energiakentillä, vaikeuttavat myös uusien toimijoiden mukaan tuloa. Hilma Salosen (2016) mukaan ”etäisyydet ja niiden luomat riippuvuussuhteet tekevät kaikista energiateollisuuden toimijoista haavoittuvaisia” (mt., 70).

Venäjä tuottaa 13 prosenttia maailman öljystä, mutta maassa tapahtuu puolet maailman öljyvuodoista: ympäristöön pääsee vuodessa noin viisi miljoonaa tonnia öljyä. Määrä vastaa noin 50:tä prosenttia Suomen vuotuisesta raakaöljyn tuonnista. Vuosittain Venäjän öljyntuotannon yhteydessä syntyvästä kaasusta arviolta 30 miljardia kuutiometriä – kymmenen kertaa Suomen kaasunkulutus – poltetaan soihduissa. Uusimpien arvioiden mukaan Venäjän oheiskaasun polton nokipäästöt voivat aiheuttaa jopa neljäsosan arktisen alueen lämpenemisestä.

(Veli-Pekka Tynkkynen, Helsingin sanomat 28.4.2017)

Venäjän energiapolitiikan professori Veli-Pekka Tynkkynen tiivistä 28.4.2017 Helsingin sanomien vieraskynässä Venäjän energiasektorin merkittävimmät ympäristöongelmat. Venäjä painii lopulta samojen peruskysymysten kanssa kuin koko kansainvälinen yhteisö. Miten kasvattaa hyvinvointia ympäristön kantokyvyn rajoissa? Tynkkynen vetosi kirjoituksessaan kuluttajien vastuuseen. Jatkamalla venäläisen energian ostoa ja kulutusta vaatimatta kestävämpää tuotantoprosessia eurooppalaiset aiheuttavat omalta

osaltaan välillisesti Venäjän energiasektorin aiheuttamia ympäristöongelmia.

Putinin rakentamassa ympäristövaikutuksiin liittyvässä merkityskentässä on jossain määrin läsnä tietoisuus maapallon rajallisesta kantokyvystä – tai ainakin siitä, että muissa maailman osissa on herätty tilanteeseen. Putinin selonteissa Venäjän pyrkimykset vaikuttavat painottuvan hiilivetyjen käyttöön, mutta teknologian avulla aiempaa puhtaammin sekä niin, että kotimaista käyttöä painotetaan öljyyn ja hiileen verrattuna vähäpäästöisempään kaasuun. Seurauksena on, että Venäjä voi painottaa energiakauppaa öljyn myyntiin ja pystyy samalla lieventämään kaasun kuljetukseen liittyvää problematiikkaa. Lisäksi öljyn päästövaikutukset kulkeutuvat sitä ostavien tahojen huolenaiheeksi. On melkein kohtalon ivaa, että ilmastonmuutos on Koillisväylän avautumisen seurauksena avannut Venäjän energiasektorille uusia mahdollisuuksia. Putin mainitsi selonteissaan myös uudet energianmuodot, joskin lähinnä esimerkkeinä teknologisista saavutuksista. Vaikka Venäjällä olisi potentiaalia kasvattaa uusiutuvien energiamuotojen hyödyntämisosuutta, uusiutuvan energian hyödyntäminen on toistaiseksi ollut vähäistä, mikä tosin johtuu osin energiasektorin toimintaa vaikeuttavista suurista maantieteellisistä etäisyyksistä.

Putinin selonteissa energiasektorin ympäristönäkökulmaan liittyvä diskurssi on vahvasti Venäjän energiasektorin lainalaisuuksien lähtökohdista rakennettu – eikä se ole aidosti eteenpäin katsova. Putin ei problematisoi Venäjän ympäristöpolitiikkaa, vaan antaa ymmärtää, että sillä saralla pyrkimykset ovat jo maksimaalisia. Sen lisäksi, että hän välttää paneutumasta ongelmiin ja esittää faktoja valikoiden, vaikuttaisi Putinin hallinnolla olevan omalaatuinen tapa suhtautua energian tuotannon ja kulutuksen ympäristönäkökulmiin. Putin asettaa energianlähteet jakaumalle: esimerkiksi hiili tuottaa suurempia ympäristöongelmia kuin Venäjän viennille tärkeämpi öljy. Hänen mukaansa kaasu on puhdas energiamuoto. Vaikka Venäjä todella aloittaisikin ”siirtymisen kohti uusiutuvia energianlähteitä”, mitä kohti silloin itse asiassa siirrytään, jos Venäjällä on omat standardinsa puhtaan energian suhteen? Joka tapauksessa Putin rakentaa jonkinlaisen uhkakuviin liittyvän kilpailuasetelman puhuessaan siitä, ettei Venäjä tulisi ”yllätetyksi” markkinoiden kehittyessä kohti vähäpäästöisemmän energian hyödyntämistä.

Ympäristöongelmista ei keskustella Suora linja -lähetyksen energiaan liittyvissä selonteissa tai Putin ei liitä energiantuotantoon liittyviä merkityksiä niihin – eikä

ongelmiin liittyviä kysymyksiä myöskään ole päästetty läpi ohjelmaan. Vaikka vallanpitäjät harvoin muutenkaan itse tuovat hallintonsa haasteita tai epäonnistumisia esille, pyrkii Putin manipuloimaan yleisöä niin, ettei huomio kohdistuisi ei-toivottuihin aiheisiin. Kuten infrastruktuuriinkin liittyvien selontekojen kohdalla, puhumalla kotimaisesta edistyneisyydestä esimerkiksi tuulivoiman tai aurinkopaneeliteknologian saralla Putin vetoaa mielikuviin Venäjän teknologisesta kehittyneisyydestä. Uusiutuvan energian teknologialla on siten välineellinen arvo, jonka avulla vähäinenkin edistys voidaan kääntää positiivisiksi mielikuviksi – joilla puolestaan voidaan häivyttää hiilivetysektorin negatiivisia ympäristövaikutuksia. Kuten LNG:tä ja kaasumarkkinoita koskevassa keskustelussakin, Putin haluaa osoittaa Venäjän tiedostavan tarpeen siirtyä kohti puhtaampia energiaratkaisuja, mutta on aikataulun suhteen varovainen. Hän muun muassa vetosi Venäjän hiilivetysektorin säilymisen kannalta suotuisia mielipiteitä esittävien asiantuntijoiden mielipiteisiin – hiilivetyjä tullaan käyttämään vielä kymmeniä vuosia.

Uuden energiaturvallisuutta koskevan doktriinin luonnostelman mukaan vähähiilisyys ja puhtaan energian nousu ovat keskeisiä Venäjän energiaturvallisuutta uhkaavia tekijöitä. Esimerkiksi uusien toimijoiden nousu energiamarkkinoille ja LNG:n tuotannon lisääntyminen on kuvattu uhkaaviksi ulkoisiksi tekijöiksi. Samassa luonnostelmassa myös Yhdysvaltojen johdolla asetettujen pakotteiden katsotaan rajoittavan Venäjän hiilivetysektorin kykyä houkutella ulkomaisia investointeja. (ks. esim. RBC 2018.) Doktriiniluonnostelman lehdistölle luovutettuihin sisältöihin nähden Putinin selonteot ovat melko maltillisia. Joka tapauksessa tämä esimerkki osoittaa, että kokonaiskuvan saamiseksi valtio johdon julkilausumien lisäksi myös erilaisiin selontekoihin ja linjapapereihin perehtyminen on tärkeää.

3.4. Energiasektorin tulevaisuus Putinin selonteissa

Putin totesi REWF-puheessaan perinteisen energiasektorin kykenevän uudistumaan teknologian kehityksen myötä. Esimerkiksi kyky louhia vaikeasti saavutettavia öljy- ja kaasuesiintymiä tulee paranemaan modernien etsintä- ja poraustekniikoiden avulla. Putin viittasi tällä erityisesti arktisen alueen esiintymiin. Myös uusiutuvien luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvä teknologia tulee parantamaan Venäjän kykyä toimia uusien energianmuotojen parissa. Putin antoi ymmärtää Venäjän kehittelevän

omaa, uusiutuviin luonnonvaroihin liittyvää teknologiaa. Esimerkiksi digitalisaatio ja energiatehokkuuden parantuminen tulevat muuttamaan sektoria. Putinin mukaan kansainvälisten kumppanien mukanaolo korkean teknologian projekteissa todistaa Venäjän energiasektorin kilpailukyvyyn ja houkuttelevuuden strategisena investointikohteena. Putin korosti paneelin avauspuheenvuorossaan sitä, että tutkimukseen ja innovaatioihin kiinnitetään erityistä huomiota Venäjän energiasektorin tulevaisuuden turvaamiseksi. Mahdollisuuksien lisäksi teknologia voi olla myös uhka. Putin mainitsi teknologisen epätasa-arvon yhdeksi globaalia energiasektoria haastavaksi tekijäksi. Putinin mukaan kolme yhtiötä on vastuussa kahdesta kolmasosasta maailman korkean teknologian öljypalveluista.

Hiilivetyihin nojaavaa Venäjää rapauttaa instituutiokirouksen lisäksi se tosiseikka, että öljy- ja kaasuvarat riittävät enää joitakin vuosikymmeniä. Kuten olen yllä osoittanut, Putinin hallinto tiedostaa tarpeen teknologiseen ja ekologisesti kestäväan kehitykseen – tai ainakin kysynnän lisääntymiseen niiden saralla. Venäjän johto tekee kuitenkin hyvin vähän muuttaakseen tilannetta. Putin totesi REWF:n paneelisession avauspuheenvuorossaan, että energiasektori tulisi väistämättä muuttumaan. Putin siteerasi asiantuntijoita, joiden mukaan ihmiskunta tulee tarvitsemaan 30 prosenttia suuremman energiamäärän seuraavien 20 vuoden kuluessa. Uusia markkinoita tulee syntymään ja kysyntä keskittymään Aasian ja Tyynenmeren alueille. Putinin mukaan hiilivedyt tulevat edelleen olemaan tärkeässä osassa seuraavien 20–25 vuoden aikana – erityisesti siitä syystä, että eräät valtiot pyrkivät pienentämään ydinenergian käyttöastettaan. Perinteisten ja uusien energianlähteiden välisen kilpailun voidaan niin ikään odottaa kiristyvän – missä kamppailussa Venäjä on Putinin selonteosta päätellen hiilivetyjen puolella.

Putin kertoi REWF-puheessaan Venäjän suunnittelevan bruttokansantuotteen energiaintensiivisyyden vähentämistä 33 prosentilla vuoteen 2035 mennessä. Tämä saavutettaisiin Putinin mukaan talouden rakenteellisilla muutoksilla, vähentämällä hävikkiä sähköverkoissa, energiatehokkuutta parantavien ja digitaalisten sovellusten käyttöönotolla sekä vähentämällä polttoaineen kulutusta kuljetus- ja sähköntuotantosektoreilla. Vaikka uusiutuvien luonnonvarojen osuuden energiantuotannosta odotetaan kasvavan, myös perinteinen voimantuotanto tulee Putinin mukaan uudistumaan teknologian kehityksen myötä. Venäjä on hänen mielestään jo siirtynyt teknologisen edistyksen tielle. Putin totesi Venäjän kyenneen

luomaan ”viimeisten muutaman vuoden aikana” otolliset olosuhteet uusien teknologisiin ratkaisuihin kohdistuviin investointeihin. Venäjä on onnistunut lisäämään kansainvälistä kilpailukykyään myös tehostamalla tuotantovälineiden paikallista tuotantoa. Putinin mukaan sekä energiasektorin ongelmat että olemassa olevat mahdollisuudet vaativat yhteistyötä, jotta ala voi kehittyä. Putin kertoi positiivisena esimerkkinä yhteistyön OPEC:in kanssa, ja hän sanoi olevansa luottavainen siihen, että yhteistyö jatkuisi vakaana ja reilun energiatulevaisuuden rakentamiseksi.

Putinin tulevaisuudennäkymät hänen REWF-puheessaan olivat ristiriitaiset. Yhtäältä hän totesi, että tuottajien ja kuluttajien välinen yhteys tulee syvenemään ja maailman eri alueiden välinen kohtalonyhteys lisääntymään. Toisaalta kehityskulut johtavat Putinin mukaan markkinoiden globalisoitumiseen. Tällä Putinin luonnehtimalla tavalla energian tuottajien ja ostajien välille syntyisi riippuvuussuhteita koko maailman mittakaavassa, vähentäen erityisesti myyjään kohdistuvaa painetta. On kuitenkin todettava, että energianostajat ovat jo nyt erittäin riippuvaisia tuottajista – netto-ostajilla ei yksinkertaisesti ole omia resursseja, joilla kattaa modernien talouksien elinehto: riittävä energian saanti.

Putin tiedosti selonteoissaan energiasektorin uudistumistarpeen. Etenkin erilaiset teknologiset ratkaisut tulevat hänen mielestään kehittämään Venäjän energiasektorin toimintaa. Nimenomaan venäläisen teknologian edistyneisyys houkuttelee Putinin mukaan myös uusia investointeja, jotka taas parantavat kehittymismahdollisuuksia. Teknologinen kehitys kulkee käsi kädessä globaalien kohtalonyhteyden tiivistymisen kanssa. Hiilivetyjen aikakausi tulee Putinin mukaan jatkumaan vielä seuraavat 20–25 tai jopa 30 vuotta. Putin vaikenee siitä, etteivät Venäjän hiilivetyvarat todennäköisesti edes kestä juuri tuota pidemmälle. Aika näyttää, aiheuttaako paine talouden monipuolistamiseen myös tarpeen muuttaa hallinnon instituutioiden mekanismeja tai hyväksyä väestön vireille panemaa muutosta? Keskeistä on myös se, tulevatko tämän pohjalta tehtävät ratkaisut edistämään Venäjän kykyä toimia sopusoinnussa ympäröivän maailman kanssa. Koska hiilivetyjen jälkeen on pakko ainakin jollakin aikavälillä irtautua myös niiden siihenastisesta vaikutuksesta ulkopolitiikkaan, suuri kysymys on, mitä tulee niiden tilalle. Millaista on Venäjän ulkopolitiikka tilanteessa, jossa sillä ei ole enää tärkeintä työkaluaan?

Putin liittyy energiasektorin tulevaisuuskurssiin merkityksiä teknologian kehityksen luomista mahdollisuuksista. Hän vakuuttaa yleisöään Venäjän asemasta energiamarkkinoilla kertomalla sen saavutuksista ja osoittamalla Venäjän olevan jo matkalla kohti muutosta. Kuitenkin hän pyrkii kontrolloimaan sektorin uudistumisen aikataulua esittämällä maltillisia näkemyksiä siitä, millä aikavälillä muutoksen voi odottaa toteutuvan. Hiilivetysektorin dominanssin jatkumisen perusteena hän käyttää sitä, että öljyn ja kaasun hyödyntämiselle on tilausta edelleen. Venäjän valta-asema energian tuottajana liittyy keskeisesti ja itseymmärryksellisesti hiilivetyihin, eikä muunlaista tulevaisuutta pyritäkään erityisemmin artikuloimaan, sillä se kyseenalaistaisi tuon identiteetin. Putin nimeää tiettyjä haasteita, mutta vaikuttaa tekevän sen lähinnä siksi, että voi osoittaa Venäjän olevan tietoinen toimintaympäristön muutoksesta.

Tulevaisuuskurssia rakentaessaan Putin tuo paikoin esille myös kansainvälistä yhteistyötä, mutta näissä tapauksissa se on aidon yhteistyöhalukkuuden sijaan pikemminkin Venäjän toiminnalle lisäarvoa tuottava piirre. Kuitenkin mainitsemalla energiaan liittyvän epätasa-arvon Putin asetti Venäjän ja muut sektorin suuret toimijat vastuulliseen asemaan. Puhuessaan energiayhteistyön rakentumisesta reilulle toimijalle Putin antaa ymmärtää, että on olemassa joitakin tahoja, jotka eivät näin toimi. Putinin selonteosta on tulkittavissa, että Venäjä on mukana sellaisissa sopimuksissa, joissa se saa itseään tyydyttävän määrän sanavaltaa. Vähäpäästöisempään energiaan siirtymisen lisäksi toinen Putinin kuvaama prosessi liittyy tuottajien ja kuluttajien suhteen tiivistymiseen – kehityskulusta vaikuttaisi seuraavan energian myyjälle kasvavia mahdollisuuksia, mutta ostajan riippuvuuden sen sijaan säilyvän.

Venäjän kansalaisilla ei tarkastelluissa Putinin selonteissa ole osuutta saatika sanavaltaa energiasektorin tulevaisuuteen. He ovat passiivisen sivustaseuraajan roolissa, eikä Putin puhu esimerkiksi ympäristöongelmien kohdistumisesta nimenomaan Venäjään. Puhtaamman energian vaatimus on tässä mielessä ulkopäin tuleva vaatimus – markkinoiden tendenssi, johon Venäjän on sopeuduttava tai ainakin osoitettava pyrkivänsä sopeutumaan.

4. ULKOSUHTEIDEN DISKURSSIT

4.1. Rajalla Ukraina

En mitään. En voi ajatella mitään Ukrainan uudesta hallituksesta, koska en tiedä siitä mitään. En tiedä mitään sen koostumuksesta, prioriteeteista, joita se tulee asettamaan tai siitä, mitä se tulee tekemään. Tiedän ainoastaan mitä he suunnittelivat tekevänsä, ja mitä todellisuudessa on tehty. Jos en erehdy, Ukrainan hallitus – nyt jo entinen – hyväksyi loppuvuodesta 2014 toimintasuunnitelman, joka koostui yhdeksästä kohdasta. Niistä vain kaksi toteutettiin, joskin epätäydellisesti. (Vladimir Putin, Suora linja 2016²¹)

Vladimir Putinin viesti vuoden 2016 Suorassa linja -lähetyksessä oli selvä. Ukraina on tehnyt tämän itselleen – ja mikä vielä pahempaa – kansalleen. Putin osoitti talouslukujen avulla, että tilanne oli Ukrainalle merkittävästi vaikeampi kuin Venäjälle. Venäjä kamppaili 12,9 prosentin inflaation kanssa, mutta Ukrainassa se oli jopa 48 prosenttia. Kaasun hinta oli yli kolminkertaistunut Ukrainassa ja lämmityskulut kasvaneet yli 50 prosenttia. Putinin mukaan myös sähkön hinta oli noussut 53 prosenttia vuonna 2015 ja sen odotettiin nousevan vuoden 2016 aikana taas 63 prosenttia. Ukrainan maksukyky oli hyvin alhainen, ja esimerkiksi kaasumaksujen periminen oli vaikeaa, mikä oli rampauttanut taloutta.

Putin kuitenkin totesi vuoden 2016 Suorassa linjassa, että vakaata ja vaurasta Ukrainaa tarvitaan. Hän sanoi toivovansa, että uusi Ukrainan hallitus tulee toimimaan pragmaattisesti ja ihmisten parhaaksi, eikä tule pelon tai ulkomaisten tavoitteiden johdattelemaksi. Kriisi kulminoitui EU:n assosiaatiosopimukseen liittyvään problematiikkaan, mitä Putin sanoi pitävänsä keinotekoisena ja täysin järjettömänä tilanteena. Hänen mielestään sen tarkoituksena oli ainoastaan ollut toimia työkaluna regiimimuutoksessa, täysin ihmisistä välittämättä. Lisäksi muutos ei Putinin mukaan ole syrjäyttänyt upporikkaita vallasta vaan päinvastoin, oligarkia on vain vahvistunut. Putin antoi ymmärtää, että Venäjä on toimillaan yrittänyt edistää Ukrainan pääsyä takaisin jaloilleen. Se on muun muassa yhdessä Euroopan unionin kanssa asettanut nollatullin Ukrainalle. Tästä huolimatta Ukrainan kokonaiskaupasta 23 prosenttia muodostuu

---

²¹ Ukraina sai lähetyksen aikana uuden pääministerin.

Euroopan unionin ja 50 prosenttia Venäjän kanssa tehtävästä kauppavaihdosta. Vaikka Venäjä oli asettanut vastapakotteita Ukrainalle sen liittyttyä EU:n pakotteisiin, Putin toteaa Venäjän tehneen sen vasta puolta vuotta myöhemmin, odotettuaan ensin, että vastapuoli ”tulisi järkiinsä”.

Huhtikuussa 2014 Gazprom ilmoitti peruuttavansa aiemmat Ukrainaankin myytävän kaasun hinnanalennukset ja nostavansa hinnan 485 dollariin kuutiotonnilta ukrainalaisen Naftogazin maksurästien vuoksi. Uusi hinta oli korkeampi kuin EU-maiden maksama – esimerkiksi Saksa sai tuolloin kaasua 380 dollarin kuutiotonnihintaan. Venäläinen kaasu muodosti noin 20 prosenttia Ukrainan koko energiankulutuksesta ja noin 60 prosenttia kaasun kulutuksesta. Tilanne oli kuitenkin ongelmallinen myös Venäjän kannalta – Ukraina on ollut yksi suurimmista venäläisen kaasun ostajista. Vuoden 2015 jälkeen Ukraina ei ole tuonut juuri lainkaan venäläistä maakaasua. Lisäksi Ukrainalla on ollut suuri merkitys läntisen Euroopan energiaturvallisuudelle – noin puolet EU-maihin tuotavasta kaasusta kulkee Ukrainan läpi. Ukrainan merkitys kaasun kauttakulkumaana on kuitenkin vähentymään päin. (BOFIT 10.4.2014; BOFIT 8.3.2018; Simola & Solanko 2017, 19.)

Vuoden 2014 Suorassa linjassa Putin kertoi tuntevansa Julija Tymošenkon²² hyvin ja antoi ymmärtää, että heillä on keskusteluyhteys – vaikka Tymošenko olikin julistanut, että Venäjä pitäisi tuhota ydinaseella. Putin epäili Tymošenkon olleen kyseisen lausunnon antamisen hetkellä ”jonkinlaisen hermoromahduksen” vallassa. Putin kertoo heillä aiemmin olleen hyvä liikeyhteys: Tymošenko oli Putinin mukaan ollut se, joka oli pääministerinä ollessaan allekirjoittanut kaasusopimuksen, jota tämän puoluekumppanit nyt kieltäytyivät noudattamasta.

Kuten eräässä toisessa vuoden 2014 lähetyksen keskustelussa kävi ilmi, Tymošenkon ja tämän energiaministeri Juri Prodanin²³ allekirjoittamaa kaasusopimusta oli noudatettu vuodesta 2009 saakka ilman että hintaa olisi nostettu. Putinin mukaan Ukraina oli myös maksanut kaasusta aina kevääseen 2014 asti – ei tosin välttämättä aina ajallaan. Putin

---

²² Julija Tymošenko oli yksi nk. oranssin vallankumouksen johtajista vuonna 2004. Hän on toiminut Ukrainan pääministerinä vuonna 2005 ja vuosina 2007–2010. Vuonna 2010 hänet siirrettiin syrjään pääministerin tehtävistä ja tuomittiin vankeuteen vallan väärinkäytöstä häviöön päättyneen presidentinvaalikilvan jälkeen. Tymošenko vapautettiin keuhkotautien seurauksena.

²³ Putin huomauttaa Prodanin nimen olevan paljonpuhuva. Kuten lähetyksen transkription kirjoittanutkin huomauttaa, 'prodan' on venäjäksi 'myyty'.

selvitti kaasusopimuksen yhteyttä nk. Harkovan sopimukseen²⁴, joka mahdollisti Venäjän laivaston pysymisen Sevastopolin edustalla Mustallamerellä. Venäjä on Putinin mukaan maksanut vuosittain yli 90 miljoonaa dollaria Venäjän laivaston läsnäolosta Krimillä. Lisäksi Venäjän hallitus oli päättänyt ”ainoastaan Ukrainan talouden tukemista ajatellen” karsia kaasuviennin vientituloja. Vähennysten ansiosta kuutiotonnin hinta oli laskenut 100 dollaria. Putinin mukaan Venäjän olisi pitänyt aloittaa maksunsa vuonna 2017, tarkoittaen, että sopimus Venäjän laivaston läsnäolosta Krimillä olisi ollut voimassa vuoteen 2017 saakka. Kaikesta huolimatta Venäjä alkoi maksaa välittömästi sopimuksen allekirjoittamisen hetkellä vuonna 2010. Venäjä maksoi siis jo etukäteen sekä senhetkisiä kuluja että ennakkomaksuja, jotka olisivat erääntyneet vasta vuonna 2017. Putinin mukaan neljänä sopimuksen voimassaolovuonna Venäjä oli maksanut jo 11,4 miljardia dollaria, vaikka sopimus oli edelleen voimassa. Putinin mukaan herää kysymys siitä, missä nuo rahat ovat. Keväällä 2014 Venäjä peruutti hinnanalennusjärjestelmän ja purki Harkovan sopimuksen. Energiayhteistyö Ukrainan kanssa on siten kytkeytynyt myös sotilaallisiin kysymyksiin: Venäjä oli maksanut laivastonsa läsnäolosta, jotta – kuten Putin toi selonteossaan esille – Ukraina voisi maksaa kaasusta jota Venäjä sille toimitti.

Vuoden 2014 Suorassa linjassa Putin myös kertoi, että edellisvuonna Venäjä oli lainannut Ukrainalle 3 miljardia dollaria ja laskenut kaasun hintaa 268,5 dollariin kuutiotonnilta. Tämä oli tehty sillä ehdolla, että Ukraina maksaisi Venäjälle edellisvuoden maksurästit, joiden arvo oli noin 1,5 miljardia dollaria. Lisäksi Ukrainan oli ollut tarkoitus jatkaa säännöllisiä kaasumaksuja uudella, alennetulla hinnalla. Sopimukseen oli Putinin mukaan kirjattu myös kohta, jonka mukaan Gazprom olisi oikeutettu saamaan aiemman hinnoittelun mukaista hintaa, mikäli Ukraina ei saavuttaisi maksuvelvoitteitaan. Ukraina oli maksanut vielä vuoden 2014 tammikuussa täyden määrän, helmikuussa alle puolet ja maaliskuussa ei lainkaan. Putin tiedusteli retorisesti, miksi ihmeessä Venäjä antaisi velan kertyä madalletulla hinnalla, kun sen saattoi antaa tapahtua myös todellisella sopimushinnalla. Venäjä voisi odottaa vielä noin kuukauden, ja jos maksuja ei siihen mennessä kuuluisi, siirryttäisiin kaasuntoimituksissa ennakkomaksujärjestelmään:

Mitä se tarkoittaa? Se tarkoittaa, että Ukrainan tulee maksaa meille etukäteen ensi

---

²⁴ Ukrainan presidentti Viktor Janukovyč ja Venäjän presidentti Dmitri Medvedev allekirjoittivat Harkovan sopimuksen 21.4.2010 ja se ratifioitiin valtioiden parlamenttien toimesta 27.4.2010. Sopimuksella jatkettiin Venäjän laivastotukikohdan vuokra-aikaa vuodesta 2017 vuoteen 2042 saakka, lisäksi siihen sisällytettiin mahdollisuus viiden vuoden jatkoaikaan. Sopimus oli jatkoa vuonna 1997 tehdyille vastaavalle sopimukselle. Sopimuksen vastineeksi Ukraina sai ostaa kaasua alennettuun hintaan. Venäjä irtisanoi sopimuksen Krimin liittäminen jälkeen maaliskuussa 2014.

kuusta, ja me lähetämme heille sen määrän kaasua, mistä he ovat maksaneet. Tämä on vaikea laskumetodi ja voi johtaa katkoksiin eurooppalaisille²⁵ kuluttajille tarkoitetuissa kaasutoimituksissa. Juuri siitä syystä osoitamme niin suurta yhtiöllistä vastuuntuntoa, niin suurta halua neuvotella ja olla kärsivällisiä.

(Vladimir Putin, Suora linja 2014)

Tässä Putin viittasi Euroopan energiaturvallisuuden riippuvuuteen venäläisestä kaasusta. Kysyttäessä, milloin tilanne realisoituisi, Putin toisti, että Venäjä odottaisi vielä kuukauden. Se voisi tehdä sen välittömästi, mutta tulisi odottamaan. Venäjää oli Putinin mukaan kritisoitu aiikeesta palauttaa kaasun kuutiotonnihinta 485 dollarin tasolle sanomalla, että Venäjällä on kieroutunut tapa suhtautua Ukrainaan ja että kyseessä on itse asiassa poliittinen hinta. Putin vakuutti, että vuonna 2009 sovittu hinta olisi ollut korkeampi. Alennetusta hinnasta sovittiin sillä ehdolla, että toimituksista myös maksettaisiin. Putinin mukaan läntisille kumppaneille, esimerkiksi Saksalle, oli kerrottu, että Venäjä ei vaadi välittömiä maksuja, vaan ymmärtää Ukrainan vaikeuksia. Putinin mukaan länttä oli yritetty kutsua mukaan talkoisiin Ukrainan talouden pelastamiseksi. Yhdysvaltojen ratkaisu oli Putinin kertoman mukaan tarjota miljardin arvosta vakuuksia pankeille, jotka lainaisivat Ukrainalle rahaa. Putinin mukaan yhtään innokasta lainanantajaa ei kuitenkaan ollut tuohon ajankohtaan mennessä ilmaantunut.

Myös vuoden 2015 Suorassa linjassa keskusteltiin paljon Ukrainasta. Moderaattori Kleimjonov totesi kysymysten joukossa olevan myös paljon kansalaisten kovasanaisia tiedusteluja siitä, miksi Venäjä tarjoaa Ukrainalle alennuksia kaasun hintaan tai myy sille halpaa sähköä tai hiiltä, vaikka Venäjää ei vuorostaan kohdella yhtä laupeasti. Putin vastasi: ”Minkä tahansa valtion poliittinen tilanne voi muuttua, mutta ihmiset pysyvät. Ukrainalaiset, kuten aiemmin mainitsin, ovat meille hyvin läheisiä. En näe eroa ukrainalaisten ja venäläisten välillä. Uskon, että olemme yksi kansa.” Vastaus on merkittävä kolmella tapaa. Ensinnäkin siinä ilmenee Putinille tyypillinen kansaa korostava retoriikka. Toiseksi tässä kansaan, *meihin*, sisällytettiin myös ukrainalaiset. Ukrainalaisten ja venäläisten historiallisen yhteyden – ja toisaalta erillisyyden –

---

²⁵ Putin puhuu useammin Euroopasta kuin Euroopan unionista, monin paikoin näiden voidaan mieltää tarkoittavan samaa asiaa. Kuitenkin Simolan ja Solangon (2017) mukaan esimerkiksi kaasun vientiluvuissa Eurooppa ei ole sama kuin Euroopan unioni, ”vaan se kattaa viennin kaikkialle entisen Neuvostoliiton eli ns. ’lähiulkomaiden’ alueen ulkopuolelle. Niinpä Eurooppaa koskevissa luvuissa on mukana mm. Turkki, joka on yksi Gazpromin merkittävimmistä asiakkaista. Vastaavasti kaasun viennissä Baltian maat tulevat ryhmitellyiksi ”lähiulkomaihin”. Ryhmittely on perua ajalta, jolloin kaikki Neuvostoliiton alueella olevat putket olivat erottamaton osa kaasuministeriön yhtenäistä kaasuverkostoa.” (mt., 20.) Olen selontekoja referoidessani säilyttänyt mahdollisimman tarkasti Putinin kulloinkin käyttämän nimityksen.

problematiikkaan kiteytyy koko Ukrainan kriisin vastakkainasettelu. Putinin Venäjälle ulkosuhteet Ukrainaan ovat itse asiassa sisäpolitiikkaa. Viimeinen ja kenties painavin havainto on siinä, että koska Putin piti venäläisiä ja ukrainalaisia samana kansana, hänen vastauksensa on tulkittavissa lähes uhkaukseksi. Modernin Venäjän alkukodin katsotaan olevan Ukrainassa, Kiovan Rusjissa. Kiovaa kohtaan tuntee kuitenkin Venäjän lisäksi syvää historiallista yhteyttä myös Valko-Venäjä ja Ukraina. Kuinka pitkälle Putinin Venäjä olisi valmis menemään yhteyttä suojellakseen?

Ukrainan kansalaisten arjen helpottamisen lisäksi Putin totesi Venäjän olevan kiinnostunut Ukrainan talouden toipumisesta. Tämän motiiviksi Putin mainitsi vuoden 2015 lähetyksessä naapuruuden ja kumppanuuden, järjestyksen ja vakauden tavoittelun Venäjän rajojen välittömässä läheisyydessä sekä halun rakentaa ja kehittää taloudellisia suhteita. Venäjän ei Putinin mukaan tarvitsisi tarjota Ukrainalle edullista kaasua tai muitakaan hyödykkeitä, mutta se tekee niin, koska se on oikein ja koska Ukraina ei pystyisi heikon taloutensa vuoksi maksamaan täyttä hintaa. Lisäksi Putin muistutti siitä, että vaikka Venäjällä olikin paljon vaikeuksia, Ukrainan tilanne oli vaikean tuolla puolen. Eräässä vuoden 2015 kysymyksessä tiedusteltiin myös sitä, miksi Venäjä oli epäonnistunut Ukraina-politiikassaan, vaikka sillä oli siihen syvä historiallinen yhteys ja vaikka se oli investoinut 32–33 miljardia Yhdysvaltain dollaria Ukrainan talouteen. Esimerkiksi Yhdysvallat oli investoinut vain 5 miljardia. Putin vastasi, että Venäjä ei ollut epäonnistunut osapuoli, vaan syypäänä oli Ukrainan sisäpolitiikka. Se oli Putinin mukaan tosin totta, että Venäjä oli auttanut Ukrainaa vaikeina aikoina myymällä sille kaasua ja öljyä maailmanmarkkinahintoja merkittävästi alemmalla hinnalla.

Jo vuoden 2014 Suorassa linjassa moderaattori Kleimjonov kertoi, että kansalaisten lähettämien kysymysten joukossa oli paljon tiedusteluja esimerkiksi siitä, miksi Venäjä auttaa Ukrainaa, eikä katkaise siltä kaasutoimituksia maksuvaikeuksien ilmetessä, vaikka samanaikaisesti Venäjän omilta kansalaisilta katkaistaan kaasu talvella, jos he jättävät 3000 ruplan maksun maksamatta. Putinin mukaan maksukuri on ensiarvoisen tärkeä tekijä Venäjän talousjärjestelmässä. Ukrainassa kuluttajat maksoivat aiemmin käyttämänsä kaasun kokonaishinnasta 30–35 prosenttia, mutta nyt he maksavat alle 20 prosenttia. Putinin mukaan tämä sabotoi koko kansallisen talouden toimintaa; energiajärjestelmää, jopa koko palvelusektoria ja ajaa ne kokonaan alas. Kaikesta tästä huolimatta päätöksiä tulee tehdä tilannekohtaisesti, jokaisen kotitalouden tilanteen huomioon ottaen. Putin sanoi kuitenkin toivovansa hartaasti, etteivät kaasunkatkaisut

johda kärjistyneisiin tilanteisiin. Tämä lausunto on ristiriitainen: samaan aikaan kun Putin korosti maksukurin kriittisyyttä, hän myös sanoi tilannekohtaisuuden olevan tärkeää. Putin toi esille sen, että Ukrainan maksamattomuus asettaa maksukurista itse kiinni pitävän Venäjän vaikeaan tilanteeseen. Lisäksi hän antaa rivien välistä ymmärtää, että venäläiset kuluttajat ovat luotettavampia maksajia, kuin ukrainalaiset.

Suora linja -lähetyksen Ukrainaan ja energiakysymyksiin liittyvät selonteot koskivat maakaasua, sen toimitusta sekä siitä saatavia maksuja. Yhteenvetona voidaan todeta, että Putinin näkökulmasta Ukrainan oma sisäpolitiikka on syytä sen ongelmiin. Myöskään läntiset toimijat eivät ole pystyneet toimimaan Ukrainan hyväksi. Putin pyrki osoittamaan, että on tärkeää huolehtia tavallisten ukrainalaisten selviytymisestä, sillä kiistakysymykset liittyivät ennen kaikkea hallinnon tekemisiin huonoihin valintoihin. Harkovan sopimuksesta puhuessaan Putin liitti nämä asiat myös maanpuolustuksellisiin elementteihin. Putinin usein toistama viesti on, että Venäjä on osaltaan pyrkinyt tarkoin noudattamaan tehtyjä sopimuksia. Venäjä on ollut kärsivällinen kumppani. Venäjä hyötyy sekä oman maan sisäisestä vakaudesta että Ukrainan valtiollisesta tasapainosta. Yhtäläisyysmerkkien vetämisessä ukrainalaisten ja venäläisten välille on kaikuja Venäjän historiallisen suuruuden nostalgiaa.

Putinin Ukrainaan ja energiaan liittyvä diskurssi osoittaa, ettei hän katso olevansa ainoastaan Venäjän sisäisten asioiden tuomari, vaan myös Ukrainan. Vaikka hän ajoittain osoitti näennäisen haluttomuutensa kommentoida Ukrainaan liittyviä asioita – kuten tämän alaluvun alussa esitettyssä suorassa lainauksessa – hän silti useimmissa tapauksissa päätyi sanomaan jotain, eivätkä nämä sisällöt olleet Ukrainan valtion toimintaa kehuja. Putin siis katsoo oikeudekseen esittää näkemyksiä Ukrainan sisäisistä asioista, vaikka muiden valtioiden kohdalla hän pidättäytyy vastaamasta vastaaviin kysymyksiin. Kuten esimerkiksi alaluvussa 4.3. käsitellyistä selonteoista ilmenee, on kaikki toisen valtion sisällä tapahtuva Putinin mukaan tuon valtion oma asia.

Puhuessaan siitä, kuinka Ukrainan vakaus on tärkeää, ottaa Putin itselleen standardien asettamisen voiman. Hän korostaa Ukrainan vakauden tärkeyttä, mutta ei kuitenkaan selvänä, miksi vakaa Ukraina olisi nimenomaan Venäjän kannalta hyvä asia. Putin artikuloi ulkomaisten tavoitteiden mahdollisuuden ja samalla turvallistaa ne. Ulkomaisilla tavoitteilla tarkoitetaan siis jotakin muuta kuin Venäjää, minkä logiikan mukaan Venäjä ei ole ulkomaan suhteessa Ukrainaan. Toteamuksessaan, jossa hän sanoi,

ettei näe eroa ukrainalaisten ja venäläisten välillä, Putin käytti identifikaatiota uhkauksena. Vaikka Venäjän sisäisiin asioihin liittyvissä, energiasektoria koskevissa selonteissa identifikaatiota, meidän erottamista muista, esiintyi yllättävänkin harvoin, asettuu hän Ukrainaa koskevissa selonteissa tavallisen ukrainalaisen puolelle. Tässä mielessä viaton Venäjä ja tavalliset ukrainalaiset erotetaan vihollisista, joita ovat ennen kaikkea Ukrainan hallitus ja länsimieliset aatteet. Ukrainan johdolla on Putinin mukaan ollut epäilyttäviä, itsekkäitä suunnitelmia, jotka ovat koituneet ukrainalaisten kohtaloksi. Ukrainan sisäpolitiikka on kehittynyt Venäjän kannalta ei-toivottuun suuntaan.

Kuitenkin Putin myös myöntää Ukrainan taloudellisen tilanteen olevan erittäin vaikea – ja vielä huonompi kuin Venäjän. Tämä ei kuitenkaan estä Putinia käyttämästä kaasun hintaa neuvotteluvalltina. Koko Ukrainaa koskeva asetelma onkin jokseenkin kieroutunut. Ukraina oli taloudellisista syistä luopunut osasta alueellista itsemääräämisoikeuttaan suostuessaan Harkovan sopimukseen ja Putin rakentaa mielikuvaa, että Venäjä on itse asiassa tehnyt jonkinlaista laupeudentyötä, eikä ole tehnyt virheitä vaan päinvastoin kaikilta osin noudattanut tehtyjä sopimuksia. Putin pyrkii luomaan asetelmaa, jossa Ukrainan teot ja niistä seurannut epävakaa tilanne uhkaa myös eurooppalaisia kaasunkuluttajia – ja itse asiassa myös heitä ajatellen Venäjä on osoittanut suurta kärsivällisyyttä Ukrainan suhteen. Putin ei tuo esille sitä, että mikäli kaasua ei sen siirron keskeytymisestä johtuen saataisi myytyä Eurooppaan, olisi se suuri ongelma myös Venäjän taloudelle. Lännen, ja ennen kaikkea Yhdysvaltojen, yritykset auttaa Ukrainaa ovat Putinin mukaan olleet tehottomia. Putin osoittaa, että Venäjällä on paljon tehtävää ja potentiaalia kehittää taloudellisia suhteita välittömässä naapurustossaan.

Kaasu ja siihen liittyvä infrastruktuuri ovat Venäjän Ukrainaan kohdistuvan ulkopolitiikan välineitä. Venäjän Ukraina-politiikka on sen riippuvuussuhteisiin niveltämän toimitusketjupolitiikan ilmentymä, joka tosin on viime vuosina kääntynyt myös Venäjää itseään vastaan. Ukrainan transito-roolin vuoksi tilanteella on vaikutusta myös Euroopan unionin energiaturvallisuuteen, minkä Putin myös toi esille. Jatkossa tasapainoon vaikuttavat muun muassa Eurooppaan ja Aasiaan vaihtoehtoisia reittejä kulkevat kaasuputket sekä LNG-projektit. Vuosien 2014–2015 jälkeen Suora linja - lähetyksissä ei enää keskusteltu Ukrainasta energiakysymyksiin liittyen, mikä osoittaa että konfliktitilanne on muuttunut staattiseksi, ja siitä on tullut uusi normaali. REWF-selonteissa Ukrainaan liittyviä kysymyksiä ei käsitelty – paitsi välillisesti globaalin energiasektorin uhkia käsittelevässä osiossa, jossa Putin selvästi Ukrainaan viitaten

mainitsi poliittista tilannetta väärin käyttävät kumppanit. Tätä käsitellään tarkemmin ulkopoliitiikkaa koskevassa alaluvussa 4.3. Seuraavassa alaluvussa esitelty pakote-diskurssi nivoutuu vahvasti Ukraina-kysymyksiin.

4.2. Pakotteista vahvempaan Venäjään

Itse asiassa Venäjän historia osoittaa, että olemme tavallisesti eläneet pakotteiden alaisena aina silloin, kun Venäjä on alkanut olla itsenäinen ja tuntea itsensä voimakkaaksi. Aina silloin, kun kumppanimme maailmassa katsoivat Venäjän varteenotettavaksi kilpailijaksi, he asettivat erilaisia rajoitteita erilaisten tekosyiden varjolla. Asia on ollut näin läpi historiamme ajan, ei ainoastaan Neuvostoaikana, vaan jo ennen vuoden 1917 vallankumousta. Joten tilanteessa ei ole mitään yllättävää.

(Vladimir Putin, Suora linja 2017)

Vuoden 2017 Suorassa linjassa tiedusteltiin, ovatko venäläiset valmiita elämään pakotteiden alaisina jopa vuosikymmenten ajan. Putin totesi, että Venäjä on aiemminkin kestänyt moiset rajoitteet. Hän antoi ymmärtää, että pakotteet ovat jo muodostuneet uudeksi normaaliksi – josta sen sijaan Yhdysvaltojen tekemät tiukennukset olivat poikkeama. Vuoden 2015 lähetyksessä Putin sanoi, ettei näe pakotteiden enää liittyvän Ukrainaan, koska niiden tavoitteena on Minskin rauhansopimusten noudattaminen. Putinin mukaan Venäjä tekee kaikkensa saavuttaakseen tavoitteen, mutta Kiova sen sijaan ”ottaa aikansa”, eikä pakotteista ole luovuttu. Näin Putin ulkoisti vastuun pakotteista Ukrainalle ja rakensi kuvaa Venäjästä kärsivällisenä ja tunnollisena toimijana.

Vladimir Putin myönsi vuoden 2017 Suorassa linjassa, että pakotteet ovat vaikuttaneet Venäjän talouteen, mutta että nämä vaikutukset eivät ole olleet ”luonteeltaan fundamentaalisia”. Putinin mukaan ”globaali tilanne” sekä öljyn, kaasun, metallien ja kemikaalien maailmanmarkkinahintojen putoaminen ovat vaikuttaneet enemmän Venäjän talouteen kuin länsimaiden asettamat sanktiot. Vuonna 2015 Putin totesi, että ruplan kurssiin tehdyt tukitoimet olisivat olleet välttämättömiä ilman pakotteitakin. Vuoden 2017 Suorassa linjassa Putin sai pakotteet vaikuttamaan lähinnä Yhdysvaltojen ja Euroopan unionin valtioonsa kohdistamalta kiusanteolta. Sanktioilla ei Putinin mukaan olisi todellista vaikutusta, vaan ne ovat olleet harmillisia myös niitä asettaneille

tahoille. Itse asiassa Venäjän talous on jopa hyötynyt niistä, koska se on joutunut kehittämään omia taloudenalojaan. Lisäksi vuoden 2017 lähetyksessä Putin sanoi pakotteiden olevan ”kaksiteräinen miekka”. Hän viittasi YK:n laskelmaan siitä, että vaikka Venäjä olisikin menettänyt 50–52 miljardia dollaria niiden vuoksi, pakotteita asettaneet valtiot olivat menettäneet 100 miljardia. Putin mainitsi Yhdysvaltain ulkoasiainhallinnon arvelleen, että sanktiot olivat laskeneet Venäjän bruttokansantuotetta yhdellä prosentilla. Lisäksi Putinin mukaan eurooppalaisten arvio sanktioiden negatiivisesta vaikutuksesta oli ollut vielä korkeampi. Putin ei ottanut kantaa kyseisten lukujen paikkansapitävyyteen tai esittänyt omaa laskelmaansa.

Vuonna 2015 Putin sanoi, että kyse ei pitäisi olla pakotteiden sietämisestä, vaan niistä hyötymisestä tuonninkorvausohjelmien myötä. Vuoden 2017 Suora linja -lähetyksessä Putin korostikin, että sanktioista on ollut jopa hyötyä, koska öljy- ja kaasutuloihin nojaamisen sijaan Venäjä on ollut pakotettu ”keskittämään älykkyytensä, lahjansa ja resurssinsa avainsektoreille”. Muun muassa lentokone-, suuryhtiö-, raketti- ja radiotekniikka, lääkeala ja maatalous olivat Putinin mainitsemia aloja, joilla harppauksia oli tehty pakotteiden asettamisen jälkeen. Putin korosti sekä aloja, joilla on sotilasstrategista merkitystä, että maataloutta, joka pitää huolen Venäjän omavaraisuudesta. REWF-paneelissa Putin selvitti lännen Venäjälle asettamien pakotteiden myös avanneen Venäjän markkinoita Lähi-idästä tuotaville maataloustuotteille.

REWF-paneelissa Putin sanoi myös, etteivät Yhdysvaltojen tekemät tiukennukset liity mihinkään tosielämän tapahtumaan, ja että niiden mielivaltaisuutta selittää pikemminkin Yhdysvaltojen kiristynyt sisäpoliittinen tilanne. Putin käytti retoriikassaan hyväkseen myös Trumpin hallinnon tekojen sattumanvaraisuutta. Näin saatiin mahdollisuus vähätellä Krimin valtausta voimapolitiittisena tekona: jos Venäjä ei olisi ryhtynyt miehitykseen, länsimaat olisivat keksineet jonkin toisen syyn hankaloittaa Venäjän kaupankäyntiä. Sanktioiden ansiosta Putin saattoikin antaa ymmärtää ulkovaltojen suhtautuvan Venäjään kilpailijana, jota ei pidä päästää valloilleen. Kuten tämän alaluvun alun ote osoitti, Putinin mukaan sanktioita oli asetettu aina, kun Venäjällä oli mennyt hyvin.

Vuoden 2015 Suorassa linjassa keskustelun moderaattori Kirill Kleimjonov tiedusteli, tulisivatko pakotteet kestämaan yhtä kauan kuin Iranin tapauksessa. Putinin mukaan

Venäjä ei ole verrattavissa Iraniin, koska sen talous on monipuolisempi ja koska sen toimintamalli poikkeaa Iranin harjoittamasta energiapolitiikasta. Putinin mukaan Venäjän energiasektori on huomattavasti markkinajohtoisempi kuin monissa muissa öljy- ja kaasua tuottavissa maissa. Siksi Venäjä ei ollut verrattavissa Iraniin. Vastauksessa kiinnostavaa on, että Putin toi itse esille vertailun ja yhtäläisyydet energiantuottajavaltiona, mitkä eivät sisällyneet lainkaan varsinaiseen kysymykseen.

Huomionarvioista Putinin pakotteita koskevissa selonteoissa on, että vaikka hän esimerkiksi maataloustuotannon kehitystä kuvatessaan puhui vastapakotteiden aiheuttamasta tuonninkorvausohjelmasta, hän ei eritellyt erityisen tarkasti sitä, milloin oli kyse pakotteista ja milloin vastapakotteista. Asetelma olisi saattanut viedä pohjaa esitetyiltä argumenteilta, että sanktiot ovat ”kaksiteräinen miekka”, jotka haittaavat myös niiden asettajaa. Sen sijaan Venäjä on ollut pakotettu järjestämään uudelleen toimintaansa siitä syystä, että ulkopuoliset tahot ovat päättäneet rajoittaa sen toimintaa. Vaikka esimerkiksi monessa yhteydessä korostettu maatalouden kehitys on epäilemättä kiihtynyt tuontirajoitusten ansioista, sillä on ollut vaikutuksia myös kulutustottumuksiin. Ihmiset kaipaavat heidän ulottuvillaan aiemmin olleita tuotteita, esimerkiksi eurooppalaisia maataloustuotteita, kuten juustoja. Sekä pakotteilla että vastapakotteilla on epäilemättä ollut negatiivisia, eri sektoreille kohdistuneita vaikutuksia ja toisaalta niistä kehitysohjelmien myötä seuranneita myönteisiä vaikutuksia. Putin kuitenkin tasapäisesti puheessaan vaikutukset niin, että lännen toimesta asetetut pakotteet ovat saaneet Venäjän tarttumaan ongelmiinsa ja kääntämään vaikeudet voitoksi. Vuoden 2015 Suorassa linjassa Putin tokaisi pakotteiden olleen käteviä hallitukselle ja Keskuspankille, jotka voivat syyttää talouden vaikeuksista pakotteita. Putin asettautui tässä itse näiden instituutioiden ulkopuolelle – ja myös yläpuolelle. Putinin mukaan pakotteet eivät olleet vaikeuksien ainoa syy, ja siksi myös talouspolitiikkaa oli täytynyt sovittaa – millä hän todennäköisimmin viittasi tehtyihin valuuttainterventioihin.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Putin esitti pakotteet siinä valossa, että ne ovat osa ikiaikaista vastakkainasettelua, jossa Venäjää pyritään nujertamaan aina silloin, kun se on vahvistumassa. Putin halusi osoittaa, että sanktiot eivät satuta Venäjää niin paljon kuin niitä asettavat tahot oletettavasti haluaisivat. Hän pyrki siis vähättelemään pakotteiden vaikutuksia, vaikka öljyn hinnan romahduksella on varmasti ollut pakotteita merkittävästi suurempi osuus viime vuosien talousvaikeuksista. Venäjä on aina ennenkin kestänyt vastaavat vastoinkäymiset ja se, ettei niissä ole mitään uutta, tarkoittaa, etteivät

ne myöskään ole uhkaavia. Pakotteita asetetaan silloin, kun Venäjällä menee hyvin, kun se uhkaa muuta maailmanjärjestystä. Tällä Putin rakentaa mielikuvaa siitä, että koska Venäjään suhtaudutaan näin, on sillä myös potentiaalia, voimaa ja valtaa. Toisaalta hän haluaa vierittää osan vaikeuksista pakotteiden syyksi, jotta ongelmien voitiin osoittaa tulevan ulkoa. Lisäksi pakotteet ovat haitaksi myös niitä asettaville tahoille. Putin käyttää pakotteita ”vaikeuksien kautta voittoon” -tyyppisenä retorisenä keinona. Lisäksi hän toi useaan otteeseen esille sen, että pakotteet olivat olleet Venäjälle jopa hyödyksi, koska nyt sen oli täytynyt kehittää omaa tuotantoaan. Samaan aikaan hän käytti retoriikassaan epäloogisesti hyväksi asetelmaa, jossa Venäjä oli ollut ”pakotettu” käynnistämään tuonninkorvausohjelmia.

Putin vapauttaa kansalaiset pakotteiden huolesta, vieden heiltä samalla myös toimijuuden. Hän ei anna valtaa ja kontrollia pakotteita asettaneille, ulkopuolisille länsimaille myöntämällä, että pakotteilla olisi merkittäviä seurauksia. Lisäksi Putin kuvaa pakotteita mielivaltaisiksi, millä hän osoittaa, että lännessä tehdään selväjärkisyyden rajat ylittäviä päätöksiä. Näin ollen Venäjä edustaa järkeä, jota Putin puolestaan hallitsee. Putin ei myönnä, että Venäjä olisi itse teoillaan ansainnut pakotteet. Läntisten valtioiden ailahtelevan sisäpolitiikan lisäksi niissä on kyse Ukrainan uppiniskaisuudesta. Venäjä sen sijaan on noudattanut sopimuksia tunnollisesti. Kuitenkin globaalin markkinatalouden voiman Putin tunnustaa – kaivannaisten maailmanmarkkinahintojen vaihteluilla on hänen mukaansa ollut pakotteita suurempi vaikutus Venäjän taloustilanteeseen. Hän vakuuttaa kansalaisia kertomalla Venäjän kehityksestä avainsektoreilla, joihin sen on pakotteiden myötävaikutuksesta pitänyt investoida – näin ollen Venäjän turvallisuus ja omavaraisuus ovat itse asiassa parantuneet. Putin vetosi YK:hon auktoriteettina esittäessään laskelmia pakotteiden vaikutuksista. Verratessaan moderaattorin aloitteesta Venäjää Iranin pakotetilanteeseen, osoittaa Putin Venäjän itseymmärryksen kytkeytyvän energiantuotantoon, mistä kyseinen keskustelu toimi harvinaisena esimerkkinä.

4.3. Energia Venäjän ulkopoliitikassa: kilpailua ja yhteistyötä

Yllä kuvatut Putinin selontekojen pakote- ja Ukraina-diskurssit ovat osa laajempaa Venäjän ulkopoliitiikan diskurssia. Suora linja -lähetyksissä Putin vertasi Venäjää ja sen taloutta mielellään ulkomaisten valtioiden talouskehitykseen. Esimerkiksi vuoden 2015 lähetyksessä Putin totesi, että jää nähtäväksi onko Venäjä todella vakavasti jälkeenyäännyt

kehityksessään. Vertailukohtana hän käytti Yhdysvaltain valtionvelkaa, joka on sen bruttokansantuotetta suurempi.²⁶ Hän totesi, että se on huolestuttava merkki, ”punainen lippu koko maailmantaloudelle”. Putin antoi ymmärtää, että Yhdysvaltojen tekemillä virheillä voisi olla vakavia seuraamuksia myös muille. Hän toi samassa yhteydessä esiin myös EU:n ongelmat. Putinin mukaan euroalue on ”hajoamassa”. Vuoden 2015 Suorassa linjassa Putin puhui lyhyesti myös Venäjän lainanotosta. Öljyn hinnan laskun tuoman budjettirasitteen lisäksi Venäjä oli joutunut maksamaan lainakuluja, jotka Putinin mukaan olivat 130 miljardia dollaria vuonna 2014 ja 60 miljardia vuonna 2015. Kriittisimmässä vaiheessa Venäjä ei saanut rahoitusta ulkomaisilta markkinoilta.

Vuoden 2014 Suorassa linjassa Putin selvitti eräälle huolestuneelle kansalaiselle Venäjän asemaa kansainvälisillä öljy- ja kaasumarkkinoilla. Kansalaisen huolenaiheena oli se, mitä tapahtuisi, mikäli länsi lopettaisi kaasuostot Venäjältä. Putin selvitti, että esimerkiksi edeltävänä vuonna öljystä saatiin 191–194 miljardia dollaria ja kaasusta 28 miljardia dollaria budjettituloa. Siten öljykauppa on valtion budjetin kannalta merkittävästi tärkeämpää. Putin nojasi siis vastauksessaan energiamarkkinoiden lainalaisuuksiin. Öljyä myydään maailmanmarkkinoille, ja sen toimitusreitit voidaan vaihtaa joustavasti. Putkea pitkin kulkeva maakaasu on ongelmallisempi hyödyke. Kenties osittain tästä syystä Venäjä kuluttaa suurimman osan – noin kaksi kolmasosaa – tuottamastaan kaasusta kotimaassa.²⁷ Tästä näkökulmasta ostoista kieltäytyminen – käänteinen kaasuase ei siis olisi niin tehokas Venäjän painostamisen keino.

Putin kävi kansalaiselle antamassaan vastauksessa kattavasti läpi eri puolia siitä, miten Venäjä oli öljyn ja kaasun suhteen haavoittuvainen. Hän ryhtyi rakentamaan vastaustaan sen varaan, voisiko jokin taho käyttää öljyasetta Venäjän painostamiseen. Putin kysyi, mitä vaikutuksia sillä olisi painostusta yrittävälle taholle ja toisaalta, miten se olisi käytännössä tehtävissä? Putin toi yhtäältä esille Saudi-Arabian vaa’ankielituottajan aseman öljyn tuotannossa, sen tuotantopotentiaalın ja toisaalta reservit, joita se pystyi hyödyntämään tuotannonleikkaustilanteessa. Saudi-Arabia oli myös ainoa öljyntuottajamaa, joka kykeni tuotantoa kasvattamalla madaltamaan maailmanmarkkinahintoja. Putinin mukaan Saudi-Arabian valtionbudjetti perustui tuolloin 85–90 dollarin tynnyrihintaan, kun Venäjän oma budjetti perustui Putinin arvion

---

²⁶ Vuoden 2017 lopussa Venäjän ulkomaisen velan määrä oli hieman yli 4 prosenttia sen BKT:stä (Lähde: BOFIT 22.3.2017).

²⁷ Maakaasu muodosti 52 prosenttia Venäjän primäärienergiankulutuksesta vuonna 2016 (Lähde: EIA 2017 a).

mukaan 90 dollarin hintaan. Hänen mukaansa tynnyrihinnan putoaminen alle 85 dollariin tietäisi ongelmia myös Saudi-Arabialle itselleen. Putinin kuvauksen mukaan Venäjän ja Saudi-Arabian riippuvuus öljyn hinnasta on samanluonteista – kuitenkin niin, että Saudi-Arabian tuotantopotentiaali on suurempi. Siksi hänen toteamuksensa siitä, että Venäjälle pudotus 90:stä 85:een ei ole kriittinen, on ristiriitainen. Putinin keskeinen argumentti kuitenkin oli yhtäältä se, että markkinoita manipuloimaan pyrkivä toimija päätyisi itse häviäjäksi omien budjettiongelmiensa takia ja toisaalta se, että pienet heilahtelut hinnassa eivät olisi kriittisiä tai ainakaan kohtalokkaita Venäjälle. Samana vuonna öljyn hinta kuitenkin laski edelleen arvaamattoman matalalle tasolle ja Putin joutui luultavasti korjaamaan käsityksiään.

Moderaattori Kirill Kleimjonov totesi Putinin vastauksen väliin, että presidentti Barack Obama oli jo vierailut Saudi-Arabiassa – todennäköisesti viitaten spekulatioon siitä, että Yhdysvallat pyrki heikentämään Venäjän asemaa manipuloimalla muita öljyntuottajia ja sitä kautta energiatuotteiden hintoja. Putin vakuutti, että Venäjällä ja Saudi-Arabialla on erittäin hyvät suhteet – vaikka myönsikin, että kaikista asioista he eivät olleet yhtä mieltä. Esimerkkinä ristiriidasta Putin käytti suhtautumista Syyrian²⁸ tilanteeseen nähden ja yksimielisyydestä Egyptin tilanteen kehittymistä. Putin sanoi, ettei hän uskonut Venäjän ”Saudi-ystävien” tekevän yhtäkkisiä muutoksia ja vahingoittavan samalla sekä itseään että Venäjän taloutta. Lisäksi Saudi-Arabia on öljyntuottajajärjestö OPEC:in jäsen – ja Putinin mukaan järjestön kaikkien osapuolten hyväksymä tuotantorajoitussopimus olisi hyvin vaikea saada aikaan. Kuten öljyn hinnan diskurssia käsittelevässä alaluvussa todettiin, tuotantorajoitussopimus sittemmin solmittiin ja pantiin täytäntöön – ja myös Venäjä oli siinä mukana. Putinin puhe tuotannon rajoittamisesta on eriskummallista etenkin siksi, että vain hetkeä aiemmin hän oli selvittänyt Saudi-Arabian taustoja vaa’ankielituottajana ja sitä, miten edes sen ei kannattaisi nostaa tuotantoaan, sillä sekin on riippuvainen budjettituloista. Tuotannon rajoittaminen tuolloin olisi asettanut haasteita myös Venäjälle: budjettitulojen vähentyessä öljyn hinnan laskun seurauksena Venäjän oli myytävä ja myös tuotettava niin paljon kuin mahdollista. Myöhemmin, vuoden 2014 marraskuussa Venäjä osallistui

---

²⁸ Putin selvitti Oliver Stonen haastattelussa Venäjän Syyrian operaation taustoja. Sen lisäksi, että Venäjä haluaa estää kalifaatin laajenemisen, tuottavat Neuvostotasavaltojen alueella asuvat, vapaan pääsyn Venäjälle omaavat ISIS-taistelijat uhan Venäjän turvallisuustilanteelle. Putin mainitsi haastattelussa myös öljyn: ISIS:in toimintaa rahoitetaan pimeillä markkinoilla myytävästä öljystä saatavilla tuloilla – mikä, vaikka Putin ei sitä tuokaan esille, puolestaan vaikuttaa öljyn maailmanmarkkinahintaan laskevasti, kun ostajilla on vaihtoehtoisia lähteitä saatavilla. (Syyriaa koskeva osio haastattelusta on luettavissa: <https://www.salon.com/2017/06/19/oliver-stone-interviews-vladimir-putin-on-syria/>)

OPEC:in kanssa keskusteluihin tuotannon vähentämisestä. Tietyiltä osin tuotannon leikkaamisesta olisi voinut olla hyötyäkin Venäjän markkinaosuuden säilyttämisessä. On nimittäin mahdollista, että pakotteiden aiheuttama pula öljyntuotannossa käytettävästä tuontiteknologiasta oli yksi Venäjän neuvotteluihin ajanut tekijä. Sopimusta ei kuitenkaan tuolloin saatu aikaan.

Puhuessaan vuoden 2014 lähetyksessä Eurooppaan suuntautuvista kaasutoimituksista Putin viittasi siihen, että kaasun myynti riippui myös olemassa olevasta infrastruktuurista. Energiainfrastruktuuridiskurssia on jo käsitelty edellä, mutta infrastruktuuri liittyy vahvasti myös ulkopolitiikkaan. Venäjä myy kaasua pääasiassa putkia pitkin, lähinnä Euroopan maihin, joiden tarpeesta Putinin mukaan 30–35 prosenttia katetaan venäläisellä kaasulla. Putin ei uskonut olevan mahdollista, että eurooppalaiset valtiot lopettaisivat kaasuosot Venäjältä kokonaan. Putin totesi, että eräät ”erittäin hyvät naapurit”, joiden kanssa Venäjällä oli hyvin terveet suhteet, saivat merkittävän osan kaasuntarpeestaan Venäjältä. Putin kohteleeekin Euroopan unionin jäsenvaltioita mielellään yksittäisinä toimijoina, joihin Venäjä luo kahdenväliset suhteet. Tässä yhteydessä Putin mainitsi ainoana esimerkkinä Suomen, joka ostaa 90 prosenttia kaasuntarpeestaan Venäjältä. Putin ei kuitenkaan tuonut esille sitä, että tuolloin vain noin 10 prosenttia Suomen kokonaisenergiankulutuksesta katettiin kaasulla – kaasun osuus on viime vuosina kutistunut noin 6 prosentin tienoille (Tilastokeskus 2017).

Voidaanko toimitukset lopettaa kokonaan? Se olisi mielestäni täysin epärealistista. Mutta näin voidaan kyllä toimia ja samalla haavoittaa itseä. En kuitenkaan voi kuvitella sellaista tilannetta. Kaikki luonnollisesti haluavat monipuolistaa toimituskanaviaan. Eurooppa puhuu suuremmasta itsenäisyydestä suhteessa Venäjältä tuleviin toimituksiin ja vastaavasti me alamme keskustella ja toimia tullaksemme vähemmän riippuvaisiksi ostajistamme.

(Vladimir Putin, Suora linja 2014)

Toistaiseksi kuluttajien ja tuottajien välillä on Putinin mukaan vallinnut tasapaino. Sen sijaan ainoita toimitusten turvallisuutta uhkaavia tekijöitä ovat kauttakulkumaat. Näistä vaarallisimman on Putinin mukaan Ukraina, jonka kanssa Venäjällä on valtavia vaikeuksia energiakysymyksiä koskevissa keskusteluissa. Kuitenkin Putin sanoi ainakin vielä tuolloin toivovansa, että normaalitilaan voitaisiin palata ajatellen sopimuksia ”jotka on allekirjoitettu ja jotka ovat täytännössä”.

Vuoden 2014 lähetyksessä yksi lähetyksen moderaattoreista kertoi saaneensa tietoa Jose Manuel Barroson vastauksesta Putinin kirjeeseen Ukrainan tilanteeseen liittyen. Viestin sisältö oli, että energiakomissaari tulisi olemaan yhteydessä venäläisiin ja ukrainalaisiin kumppaneihin kaasutoimituskonsultaatioiden tiimoilta. Moderaattori kertoi, että Euroopan komission mukaan kaasun toimituksen takaaminen ja siirto Euroopan unionin alueelle oli Gazpromin vastuulla, ei Ukrainan. Putinin oli samaa mieltä siitä, että toimitus kyllä kuului Gazpromille, mutta kaasun siirtovastuu sen sijaan oli Ukrainalla. Putinin mukaan mainittu kaasusopimus edellytti toimituksia Ukrainaankin 485 dollarin kuutiotonnihinnalla sekä venäläisen kaasun estymätöntä siirtoa Eurooppaan. Putinin mukaan toimitusvarmuus oli yksi niistä syistä, miksi Nord Stream -kaasuputki rakennettiin ja miksi myös South Stream -putkea suunniteltiin. Kyse oli suorien toimitusten turvallisuuden varmistamisesta Ukrainan tilanteen kaltaisten ongelmien ilmetessä ja suorien toimitusten varmistamisesta eurooppalaisille kuluttajille. Tällä Putin toi esiin Venäjän vastuullisuutta energiantoimittajana ja samalla muistutti Ukrainan olleen arvaamaton jo pitkään.

REWF-paneelikeskustuksen alussa John Fraher viittasi Putinin avauspuheenvuoroon sanoen Putinin todenneen, että OPEC:in kanssa tehtävä yhteistyö avaisi Venäjälle uusia mahdollisuuksia. Putin korjasi Fraheria: ”Sanoin sen hieman eri tavalla. Sanoin tämän luovan mahdollisuuden investoida globaaliin energiateollisuuteen siitä syystä, että voimme nähdä investointien palaavan sektorille hintojen tasaannuttua.” Putin halusi siis painottaa markkinoiden vakaudesta olevan hyötyä kaikille, ei ainoastaan Venäjälle. Energia-alalla toimivien ulkomaisten arvovieraiden läsnä ollessa Putin ei todennäköisesti halunnut korostaa Venäjän itsekkäitä näkökohtia.

John Fraher tiedusteli Putinilta Venäjän mahdollisesta OPEC-jäsenyydestä ja siitä, oliko vuoden 2016 lopulla täytäntöön laitettu tuotantorajoitussopimus mahdollisesti muuttanut Venäjän tähän saakka vastahakoista kantaa jäsenyyteen.

Ei, mikään ei ole muuttunut, koska sekä me että analyttikot katsomme, että voimme koordinoida työmme tehokkaasti, vaikka emme ole OPEC:in jäseniä. Emme näe tarpeelliseksi sitoa itseämme hallinnollisiin rajoitteisiin, mutta tulemme jatkamaan työskentelyä OPEC-maiden ja keskeisten tuottajien kanssa vapaaehtoisuuteen perustuvalla, kumpaakin osapuolta hyödyttävällä tavalla. Kun neuvottelimme siitä, kenen tulisi rajoittaa tuotantoa, kuinka paljon ja millä aikataululla – ja tässä oli

kyse monimutkaisesta neuvotteluprosessista – tarkastelimme osapuolten sen hetkisiä tuotantomääriä sekä sitä, milloin ja missä määrin kenenkin tulisi leikata tuotantoa. Se ei ollut helppo tehtävä. Olimme valmiita tekemään kompromisseja ja niitä myös teimme. Kumppanimme olivat myös valmiita tekemään kompromisseja maailmanlaajuisten energiainmarkkinoiden vakauttamiseksi. Meillä on positiivisia kokemuksia, joita tulemme käyttämään kulkiessamme eteenpäin.

(Vladimir Putin, Russian Energy Week Forum 2017)

Putin korosti tässäkin Venäjän alttiutta kompromissien ja myönnytysten tekemiseen. Yhteinen tavoitteen saavuttaminen oli vaikea prosessi, mutta sen tuottamaa onnistumista tultaisiin hyödyntämään myös tulevassa kanssakäymisessä. Lisäksi selonteossa korostuu yhteistyöagenda, jota Putin toimeenpanee puhumalla OPEC-maista positiiviseen ja hienotunteiseen sävyyn.

Venäjän OPEC-suhteissa on paljolti kysymys suhteesta Saudi-Arabiaan. Venäjän ja Saudi-Arabian suhteista keskusteltiin myös REWF-paneelissa – Saudi-Arabian kuningas Salman bin Abdelaziz oli saapumassa seuraavana päivänä Putinin vieraaksi. REWF-paneelissa moderaattori Fraher esitti väitteen, jonka mukaan ”--on tunnustettava tosiseikka, että Saudi-Arabian keskeisin kumppani tulee aina olemaan Yhdysvallat, mitä tulee geopolitiittisiin intresseihin”. Fraher siirtyi tiedustelemaan Putinilta, oliko hän huolestunut siitä, että saudi-arabialaiset käyttäisivät häntä hyväkseen. Putin vastasi: ”Sanoitte, että ’tulee aina olemaan’. Onko maailmassa mitään pysyvää? Itse sanoisin päinvastoin, että maailma muuttuu kaiken aikaa.” Tämä toteamus oli selkeä murtautuminen nykyhetken tilanteesta, tulevaisuudenorientaatio, jolla Putin ennakoi vallitsevan järjestelmän muutosta. Putin antoi ymmärtää, että tulevaisuudessa Venäjän ja Saudi-Arabian yhteistyö voisi tiivistyä edelleen – ja Yhdysvaltojen merkitys vastaavasti vähentyä. Putin myönsi olevan luonnollista, että Venäjän kumppanit harjoittivat omaa, itsenäistä ulkopolitiikkaa. Rakentaessaan suhteitaan jonkin valtion kanssa Venäjä oli tietoinen tästä, ymmärsi olosuhteet ja otti tilanteen huomioon. Nämä seikat eivät kuitenkaan estäneet Venäjän ja kyseisen valtion kanssakäymistä.

Mitä tulee Saudi-Arabiaan, oli meillä monia vuosikymmeniä sitten suhde, joka oli olemassa, mutta se oli melko pinnallinen. Nyt se on ottanut täyskäännöksen. Kyllä, meillä on joitakin erimielisyyksiä ja katsantomme eriävät siinä, miten jotkin ongelmat tulisi ratkaista. Mutta tiedättekö, mikä etumme on – ei vain suhteessa

Saudi-Arabiaan, vaan myös suhteessa moniin muihin alueen valtioihin? Minä kerron. Usko tai älä, voit kysyä kumppaneiltamme, jos haluat, mutta etumme on, etemme koskaan toimi kaksinaamaisesti. Olemme aina rehellisiä kumppaneidemme kanssa. Kerromme mielipiteemme rehellisesti.

(Vladimir Putin, Russian Energy Week Forum 2017)

Putinin mukaan rehellisyys tekee Venäjän toiminnasta ennustettavaa – toisin kuin on monien muiden valtioiden laita. Putinin mielestä tämä motivoi kumppaneita kehittämään suhteitaan Venäjän kanssa – eikä niinkään Venäjän aseelliset resurssit. Putinin mukaan yhteistyötä ei pitäisi pelkistää sotilasyhteistyöhön, sillä Venäjä on sitoutunut edistämään myös taloudellisia suhteita. Yhteinen sävel etenkin Saudi-Arabian kanssa oli löydetty, sillä kuten öljyn hintaa käsittelevässä alaluvussa todettiin, öljyn tuotantorajoitussopimusta jatkettiin joulukuussa 2017 vuodeksi eteenpäin. Lisäksi eräs kiistanaihe valtioiden välillä vaikuttaisi olevan lientymässä, sillä joulukuussa 2017 Venäjä ilmoitti, että sen tehtävä Syyriassa on täytetty. Putin vieraili Venäjän lentotukikohdassa Syyriassa, ja siellä pitämässään puheessa hän ilmoitti vetävänsä pois merkittävän osan Syyriaan sijoitetuista venäläisjoukoista. (Yle Uutiset 11.12.2017.) Jää nähtäväksi, onko päätöksellä pysyviä vaikutuksia Venäjän läsnäoloon alueella.

Kahden entisen kilpailijan suhteiden tiivistyminen on liittynyt ennen kaikkea vuonna 2014 alkaneeseen öljyn hintaromahdukseen ja yhteisen päämäärän, tynnyrihinnan vakauden tavoitteluun. Seurauksena on ollut niin yritysyhteistyötä, mittavia investointeja kuin asekauppaakin. (Financial Times 7.2.2018.) Salman bin Abdelazizin vierailu Energiaviikon yhteydessä oli ensimmäinen Saudi-monarkin vierailu maassa sitten vuoden 1992 (The Moscow Times 4.10.2017). Tutkielman aineistosta ei käy ilmi, onko suhteiden lämmittäminen saanut alkunsa Venäjän vai Saudi-Arabian aloitteesta. Saudi-Arabian motivaation arviointi onkin rajattava tämän tutkielman ulkopuolelle, ja todettava vain olevan ainakin mahdollista, että Putinin positiivissävytteisessä retoriikassa on kyse ainakin näennäisesti tyytyväisen altavastajan rooliin tyytymisestä. Voidaan ajatella, että Lähi-idän valtiot olivat korostetusti esillä siksi, että öljysektorin toimijat olivat tärkeitä vieraita Venäjän Energiaviikko -tapahtumassa. Tästä huolimatta näyttää vahvasti siltä, että Venäjän suhteet OPEC-maihin ja erityisesti Saudi-Arabiaan ovat lämpenemään päin. Myös Putinin selonteot viittaavat selvästi siihen, että Venäjä on halukas syventämään tätä yhteistyötä.

Retorinen vastakkainasettelu suhteessa Yhdysvaltoihin on ollut viime vuosina nähtävissä myös energiaan liittyvissä selonteoissa. Vuoden 2014 Suorassa linjassa Putin totesi, että Yhdysvalloissa kehitettävän liuskekaasun ja -öljyn tuotantokustannukset olivat hyvin korkeat. Myös projekteihin vaadittavat investoinnit olivat suuria. Putinin mukaan projektit saattoivat muuttua maailmanmarkkinahintojen romahtaessa kannattamattomiksi, jopa tappiota tekeviksi, ja aloitteleva teollisuudenala voisi yksinkertaisesti kuolla. Putin ei tuonut esille sitä, että tuotantokustannukset olivat korkeat myös monilla Venäjän omilla öljy- ja kaasukentillä, etenkin arktisilla alueilla. Tosin Putin muistutti, että öljykauppaa käytiin Yhdysvaltain dollareilla. Mikäli hinnat laskisivat, dollareiden kysyntä romahtaisi ja ne alkaisivat menettää merkitystä maailmanvaluuttana. Venäjälle vihamieliset tahot saattoivat haluta aiheuttaa sille vahinkoa, mutta vaihtoehdot olivat rajatut. Putin kuitenkin myönsi että ”jonkinasteista vahinkoa voidaan kyllä aiheuttaa”.

REWF-avauspuheenvuorossaan Putin vakuutti Venäjän ymmärtävän asemansa ja vastuunsa kestävän energiasektorin mahdollistamisessa ja kehittämisessä. Venäjä on Putinin mukaan osoittanut lukuisia kertoja olevansa luotettava ja vakaa kauppakumppani – viehän se energiaa kymmeniin maailman maihin. Suurimmilta osin REWF-avauspuheenvuoro oli sävyiltään melko optimistinen ja keskittyi innovaatioiden ja investointitarpeen korostamiseen. Sen loppupuolella Putin kuitenkin toi esille myös energiasektoria varjostavia kansainvälisen politiikan kehityskulkuja:

Valitettavasti kuitenkin usein näemme toisenlaisia trendejä kuin kehitystä kohti tätä yhteistä, globaalia energiakumppanuutta. Esimerkiksi, lukuisia rajoitteita (unilateraaliset rahoitus- ja niin kutsutut alakohtaiset pakotteet energiasektorilla) käytetään suoraan eräiden kumppaneidemme, eräiden valtioiden, toimesta epäreilun kilpailutilanteen luomiseksi – asiaa ei voi ilmaista mitenkään muuten – näiden tahojen omien intressien hyväksi ja kaupitellakseen omia energiaresurssejaan huolimatta siitä, että ne eivät tosiasiallisesti edes kilpaile keskenään. Näiden toimien negatiiviset vaikutukset koko maailmantaloudelle ja energiasektorille ovat ilmiselvät. Vaikutukset kohdistuvat ennen kaikkea kuluttajiin ja niihin valtioihin, jotka toimia tukemalla menettävät tuottoisia investointimahdollisuuksia.

(Vladimir Putin, Russian Energy Week Forum 2017)

Putin korosti, että Venäjä on valmis tekemään yhteistyötä kaikkien niiden kanssa, jotka ovat valmiita sitoutumaan tasa-arvon ja molemminpuolisen hyödyn periaatteisiin. Putin mainitsi Venäjän pitävän erityisen tärkeänä yhteistyötä ns. BRICS-maiden (Brasilia, Venäjä, Intia, Kiina ja Etelä-Afrikka), EAEU:n²⁹ (Eurasian Economic Union, Euraasian unioni), SCO:n (Shanghai Cooperation Organisation, Shanghain yhteistyöjärjestö) sekä OPEC:in ja GESF:n kanssa. Hyvänä esimerkkinä yhteistyöstä Putin piti Venäjän ja OPEC:in välistä, öljymarkkinoiden vakauttamiseen tähtäävää sopimusta. Öljyn hintavakauden lisäksi sopimus mahdollistaisi Putinin mukaan uusia mahdollisuuksia lupaavien projektien ja teknologisen yhteistyön saralla, koska investointeja oli alkanut taas virrata öljysektorille. OPEC tähtää ennen kaikkea öljyntuottajien tulojen takaamiseen ja hintojen vakauttamiseen – tällaista etujen tavoittelua Putin ei kuitenkaan nähnyt ongelmalliseksi. Koska OPEC on luonteeltaan kartelli, se puuttuu maailmanlaajuisten energiamarkkinoiden toimintaan – vastaavaan tapaan kuin Putinin lainauksessa mainitsevat pakotteetkin. Putinin luettelma yhteistyökumppaneista osoittaa myös sen, mitä toimijoita silmällä pitäen REWF-selonteot oli tehty. Kuten tarkastelluissa Suora linja -lähetyksissäkin, myös niissä pakotteita asettava länsi eli Yhdysvallat ja Euroopan unioni oli retorisesti erotettu *meistä*, vaikka Putin ei REWF-avauspuheenvuorossaan maininnut niitä nimeltä. Suora linja -lähetyksissäkin esiintyi vastakkainasettelua länttä ja Ukrainaa kohtaan, mutta niissäkään ei kohdistettu vastakkainasettelua muihin öljyntuottajavaltioihin.

Saudi-Arabian lisäksi Putin mainitsi tärkeiksi Lähi-idän yhteistyökumppaneiksi Egyptin, Jordanian, Israelin, Syyrian, Iranin sekä lisäksi Turkin, vaikka se ei teknisesti ottaen kuulu Lähi-itään. REWF-paneelissa Putin kertoi Venäjän Lähi-idän kaupan kasvaneen hiljattain – ”huolimatta talousaasteista, joita kohtasimme kaksi–kolme vuotta sitten”. Lisäksi, koska kyse on energiantuottajavaltioista, kauppa on varsin laaja-alaista. Öljyntuottajavaltioille ei myydä öljyä. Onkin mielenkiintoista, että energiariippuvaiset valtiot voivat monipuolistaa toistensa tuloja käymällä kauppaa keskenään.

Moderaattori John Fraher esimerkiksi tiedusteli Putinilta, pitikö hän hyödyllisenä Turkin presidentti Erdoganin uhkauksena esittämää suunnitelmaa lopettaa Kurdistanin öljytoimitukset. Putin pysytteli neutraalina ja totesi, että ”kaikki mitä tapahtuu valtion sisällä, on sen oma asia” ja viittasi sanoneensa samaa myös Katalonian tilanteeseen

---

²⁹ Euraasian unioni on ollut tärkeä osa Venäjän alueellisia pyrkimyksiä viimeisten kymmenen vuoden aikana, minkä valossa oli yllättävää, ettei se tätä mainintaa lukuun ottamatta tullut aineistossa esille.

liittyen. Kurdistan on tulenarka asia niin Turkille, Iranille kuin Syyriallekin. Putin lisäsi vielä, että Venäjällä on perinteisesti ollut hyvät suhteet kurdien kanssa. Putin korosti neutraaliuttaan asiassa, ja sitä, ettei Venäjä halua provosoida mitään osapuolta. Erilaisten pakotteiden hyödyllisyys riippui Putinin mukaan kulloisestakin tilanteesta.

Putin joutui selvittämään REWF-paneelissa myös Venäjän ja Pohjois-Korean suhteita. Pohjois-Korea oli tullut esille keskustelussa jo aiemmin liittyen presidentti Trumpiin sekä ydinaseisiin. Venäjän ja Pohjois-Korean öljykauppa tuli esille Fraherin tiedusteltua Putinilta Pohjois-Korean saamasta uudesta internetyhteydestä, joka oli tarjottu tietävästi venäläistaholta. Putin kielsi Pohjois-Korean ja Venäjän erityisen suhteen ja niin ikään kieltäytyi hyväksymästä sitä, että tilanteen katsottaisiin liittyvän Venäjän valtioon:

Mikä yhteys? Kuunnelkaa. Me jaamme rajan, ydinkoalue Pohjois-Koreassa on 200 kilometrin päässä Venäjältä. Missä sijaitsee Yhdysvallat, missä sijaitsee Venäjä ja missä Pohjois-Korea? Emme ole tässä yhtään vähempää huolissamme kuin tekään, ehkä jopa enemmän. Mitä tulee kauppa- ja taloussuhteisiimme, niitä ei periaatteessa ole. Viemme 400 miljoonaa tonnia öljyä kvartaaleittain ja vain 40 000 tonnia Pohjois-Koreaan. Se ei ole mitään. Yksikään venäläisistä vertikaalisesti integroituneista yrityksistä ei toimita mitään. Kyseessä on lähinnä paikallisia jälleenmyyjiä, pieniä yhtiöitä, joista emme edes tiedä. Summa on nolla, ei mitään. Noin 40 000 Pohjois-Korean kansalaista työskentelee Venäjällä – ja heillä muuten on sukulaisia täällä. Mitä se on? Se ei ole mitään, se ei ole yhteistyötä. Ei ole mitään, mistä puhua eikä mitään, mistä keskustella.

(Vladimir Putin, Russian Energy Week Forum 2017)

Mielestäni on kiinnostavaa, että Kiina tulee Putinin öljy- ja kaasusektoriin liittyvissä selonteoissa esille huomattavan vähän. Kiina ja Aasia kyllä mainitaan hyvinä yhteistyökumppaneina, mutta muuta erityistä sisältöä niitä koskevilla selonteoilla ei ole. Yhtäältä voi olla, että Venäjän ja Kiinan energiasuhteissa on kyse melko ongelmattomasta kaupankäynnistä: problematisoitavaa ei ole. Venäjän Kiinan päivittäinen öljyvienti on viime vuosina kasvanut räjähdysmäisesti ja on kivunnut noin miljoonan tynnyrin tasolle (EIA 2017 b). Kiinan osuus Venäjän öljyviennistä on noin viidenneksen, kun yli puolet viedään edelleen EU-maihin. Kiinaan tuotavasta öljystä noin 14 prosenttia tuli Venäjältä, kun Lähi-idän osuus on noin 40 prosenttia ja Afrikan 20 prosenttia (BOFIT 4.1.2018). Lisäksi Kiinan juanin osuus Venäjän keskuspankin valuuttavarannoista on noin 0,1 prosenttia (BOFIT 18.1.2018). Vaikuttaakin siltä, että

Venäjä-Kiina -suhteita ylikorostetaan lännessä: vaikka eräät näkevät Euroopan unionin liian riippuvaisina venäläisestä energiasta, Venäjän ja Kiinan yhteistyö on nähty uhkana Euroopan unionin toimitusvarmuudelle ja sen yhteistyön syvenemisen mahdollisia vaikutuksia on spekuloitu. Toisaalta on todennäköistä, että vaikka joitakin ongelmia Venäjä–Kiina -suhteissa olisikin, Kreml ei näe niillä olevan samanlaista sisä- ja ulkopoliittista käyttövoimaa tässä hetkessä kuin lännenvastaisella retoriikalla. Lisäksi Kremlin on järkevää välttää vastakkainasetteluja niiden tahojen kanssa, joiden kanssa niitä ei ole vielä syntynyt. Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että Kiina on vakaa asiakas, eikä mittavia ongelmia ole.

Putinin ulkopoliittiset selonteot olivat monin paikoin epäjohdonmukaisia. Yhtäältä monista asiakokonaisuuksista, kuten pakotteista tai kaasuseesta, hän toteaa, että ne aiheuttavat vahinkoa ennen kaikkea niitä asettavilla tahoille. Toisaalta myös Putinin Venäjä käyttää vastaavanlaisia mekanismeja kaiken aikaa. Lisäksi selonteoissa oli selvä tendenssi jakaa ulkovallat yhteistyökumppaneiden ja Venäjään vihamielisesti suhtautuvien toimijoiden leireihin. Selonteosta ilmenee myös Putinin Venäjälle tyypillinen tapa harjoittaa kahdenvälisiä suhteita: Kreml neuvottelee mieluummin yksittäisten valtioiden kanssa kuin esimerkiksi koko Euroopan unionin kanssa. Ne ovat neuvottelukumppaneina Venäjän rinnalla ”keveämpiä” kuin vauras ja väkirikas unioni. Näin Venäjä katsoo ehkä voivansa samalla lyödä kiilaa yhtenäisen Euroopan unionin pakotepolitiikkaan. Selonteot ovat paikoin myös uhkaorientoituneita, joskin Suora linja -lähetyksissä uhka-asetelma vaikuttaisi kumpuavan ohjelmaan valituista kansalaisten huolenilmauksista. Putin vetoaa mielellään sopimukseen, esimerkiksi Minskin rauhansopimukseen tai Ukrainan kanssa tehtyyn Harkovan sopimukseen. Hän pyrkii näin luomaan kuvaa Venäjästä sopimuksia noudattavana, luotettavana toimijana, jonka kanssa kaikki on rationaalisesti sovittavissa.

Tiivistettynä Putin pyrki ulkovaltojen vaikeuksia kuvaamalla viemään huomiota Venäjän sisäisiltä ongelmilta. Negatiivissävytteiden retoriikka kohdistuu Putinin puheissa suoraan ennen kaikkea Yhdysvaltoihin, mutta myös Euroopan unioni on saanut siitä osansa. Pakotteista ja muista erimielisyyksistä huolimatta Venäjän ja Euroopan unionin valtioiden yhteistyö on kuitenkin jatkunut energiakaupan osalta. Tämä on maantieteellisen läheisyyden lisäksi kenties yksi selittävä tekijä sille, etteivät osapuolten välit ole täysin tulehtuneet. Energian tuottajien ja kuluttajien yhteys voi ongelmien lisäksi tuottaa siis myös yhteistyötä. Vaikka Venäjä ei vielä tarkasteluun kuuluvan

taantumajakson alkupuolella, vuosina 2014 ja 2015, päässyt yhteisymmärrykseen muiden öljyntuottajien kanssa tuotannonleikkauksista, keskustelut ovat sittemmin tuottaneet tulosta. Putinin selonteissa erityisesti suhde Saudi-Arabiaan vaikuttaa lämmenneen. On myös syytä mainita, että erityisesti REWF-paneelikeskustelussa esiintyi tästä selvitettyjen aihealueiden lisäksi useita ulkopolitiikkaan liittyviä selontekoja, jotka on jätetty tarkastelun ulkopuolelle, koska ne eivät lähtökohtaisesti liity energiapolitiikkaan tai Venäjän energiasektoriin.

Putin on energiaa koskevissa selonteissaan paikoin vastahakoinen suhteuttamaan Venäjää muihin toimijoihin. Venäjä kuitenkin on Putinin kuvauksen mukaan toimija, joka on pitänyt kiinni lupauksistaan – näin on esimerkiksi öljyn tuotantorajoitus sopimuksen suhteen. Putin kuvaa kaasun ja öljyn eroja Venäjän taloudessa, mutta ei tuo esille sitä, että Venäjän suuri riippuvuus öljystä viennissä olisi huolestuttavaa. Hän pyrkii myös muutoin häivyttämään kansainvälispoliittisesta tilanteesta johtuvia, Venäjän taloutta heikentäviä vaikutuksia. Esimerkiksi pakotteet vaikuttavat negatiivisesti ennen kaikkea kuluttajiin ja investointimahdollisuuksia menettäviin tahoihin – ei niinkään Venäjään.

Kuten Ukrainankin suhteen, Putin vetoaa sopimukseen myös laajemmin ulkopolitiikasta puhuessaan. Hänen energiasektorin kansainvälistä toimintaansa koskevassa diskurssissa korostuu sellainen yhteistyö, joka perustuu molemminpuolisiin hyötyihin. Nyt Venäjällä on positiivisia ennakkokokemuksia erityisesti OPEC:in kanssa toimimisesta. Putin osoittaa Venäjän pitävän myös EU:n turvallisuudesta huolen halutessaan varmistaa kaasun toimitusvarmuudet uusia kaasuputkia rakentamalla. REWF-keskusteluissa, joiden yleisö oli kotimaisen lisäksi myös kansainvälistä, Putin ymmärrettävistä syistä pidättäytyi korostamasta Venäjän omia etuja, vaan pyrki toiminaan koko energiasektorin puolestapuhujana. Tämän seurauksena aineistossa korostuu globaalit tavoitteet ja maailmanlaajuisen yhteistyön asianajaminen. Viholliset eivät siis vastusta Venäjää, vaan asettuvat globaalia yhteyttä vastaan. Vihamieliset tahot eivät siten ole ainoastaan Venäjän, vaan kaikkien Venäjän kanssa yhteistyöhön pyrkivien vihollisia. Globaalit pyrkimykset ovatkin valtaamassa alaa verrattuna alueelliseen. Esimerkiksi Euraasian unioni (EAEU) mainittiin tutkielman aineistojen selontoissa vain kerran – vaikka Venäjä on ollut hankkeen kehittämisessä avainroolissa. Hanna Smithin mukaan kyse on jopa siitä, että Venäjä olisi kokenut epäonnistuneensa alueellisessa vallankäytössä ja ryhtynyt siksi ajamaan globaalia agendaa (Ylen haastattelu 28.12.2017). Kuten Smith on todennut, on kuitenkin todennäköistä, että alueelliset, Venäjän lähialueita koskevat kysymykset

pysyttelevät osana ja käyttövoimana Venäjän laajemmassa, maailmanpoliittisessa toiminnassa (Ylen haastattelu 18.3.2018).

On huomattava, että globaalista energiasektorista kuitenkin vastaavat valtioiden sijaan lähinnä yksittäiset suuryritykset. Pyrkimys häivyttää energiayhtiöiden roolia olikin selkeästi havaittavissa selonteoissa – Putin mainitsi suuria energiayhtiöitä nimeltä vain yksittäisissä tapauksissa. Tästä syntyy mielikuva, että nimenomaan Venäjän valtio olisi keskeinen toimija energiasektorilla ja saisi tulot luonnonvaroista suoraan. Valtio kuitenkin hyötyy öljy- ja kaasuviennistä lukuisten verojen välityksellä (ks. alaviite 5, s. 2). Putin pyrkii selonteoissaan suojelemaan venäläisiä markkinatalouden epätasa-arvoisuudelta. Riistävä taho ei olekaan suuryhtiö, vaan ulkopuoliset, ulkomaiset toimijat. Putinin mukaan maailma on jatkuvassa muutoksessa – ja siten myös kumppanuudet voivat muuttua. Tässä on havaittavissa merkittävä ero tendenssiin Venäjän sisäpolitiikassa, jossa ajetaan vakautta ja muutoksia vältetään. Putin onkin kuvannut Venäjää vakaana toimijana, joka pitää kiinni sopimuksistaan ja toimii ennalta-arvattavasti. Muutosalttius on siis muita, ennen kaikkea länsimaita, määrittävä piirre. Kuitenkin Putin kuvasi Venäjän ja Saudi-Arabian suhteen ottaneen ”täyskäännöksen”, selittämättä kuitenkaan sitä, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet tähän. Joka tapauksessa on oletettava, että uusi suunta on edellyttänyt myös Venäjän toimintatapojen muutosta – kenties Putinin promovoivan ennakoitavuuden kustannuksella.

5. SUORA LINJA VLADIMIR PUTININ KANSSA? JOHTAJAN JA KANSAN YHTEYS

5.1. Valta kansalta

Edeltävissä kahdessa luvussa kuvattujen, Venäjän energiasektorin diskurssien lisäksi on tarpeen hahmottaa Vladimir Putinin ja kansan välistä suhdetta. Pyrin tällä tarkastelulla vastaamaan johdannossa esitettyyn, kolmanteen tutkimuskysymykseen: miten Venäjän kansan yhteys yhtäältä energiasektoriin ja toisaalta presidentti-instituutioon ilmenee Putinin selonteoissa? Tältä pohjalta saavutetaan paremmat edellytykset testata toista hypoteesia (luvussa 6.2.); onko niin, että myös Putinin selontekoja tehdessään rakentamaan kansan ja valtion väliseen suhteeseen liittyy utooppisia elementtejä? Käsittely on tässä luvussa jaettu kolmeen osaan: tarkastelen ensimmäisessä alaluvussa Putinin suhtautumista kansalaisiin aineiston analyysissä tehtyjen havaintojen perusteella, ja toisessa alaluvussa pohdin Putinin johtajuutta. Lopuksi luvussa 5.3. kuvaan vuoden 2017 aikana puhjenneen yhteiskunnallisen liikehdinnän nykyregiimille asettamaa haastetta.

Vuoden 2015 Suorassa linjassa Putin kertoi entisen finanssiministerin, Aleksei Kudrinin kanssa käymässä keskustelussaan, ettei hallitus ollut vuonna 2015 inflaatiokorjannut tiettyjä sosiaalitukia. Putinin mukaan entinen finanssiministeri Kudrin kollegoineen on sitä mieltä, että nämä toimet eivät ole olleet riittäviä ja että leikkauksia pitäisi tehdä enemmän³⁰. Teoriassa tämä oli Putinin mukaan totta.

Talouspolitiikan ammattimaiseen muotoiluun todella tarvitaan aivoja. Mutta jos haluamme ihmisten luottavan itseemme, tarvitsemme myös sydäntä. Ja sitä, että tunnemme miten tavalliset ihmiset elävät ja miten toimenpiteet vaikuttavat heihin. Jos pidämme huolta kansan luottamuksesta, se tukee kaikkea mitä teemme ja on jopa halukas sietämään tilannetta – kuten kollegamme ovat vakuuttaneet meille. Mutta jos toimimme niin, ettemme ota kansaa huomioon, pyörähdämme nopeasti takaisin 1990-luvun alkupuolelle. Kuten itse asian näen, menetämme silloin ihmisten luottamuksen ja joudumme käyttämään paljon aiottua enemmän rahaa sosiaalikysymysten ratkomiseen päästäksemme eteenpäin, edes hitaasti. Näin

---

³⁰ Kudrin huomautti vastineessaan, että ei ole täysin totta, että hän kollegoineen ehdottaa kansalaisten tulojen vähentämistä tai palkkojen jäädyttämistä, vaan heidän ajattelunsa keskiössä ovat kohdennetut sosiaalityöt. Lisäksi heidän ehdotuksensa oli suunniteltu hillitsemään inflaatiota.

tapahtui silloin kun päätimme siirtyä etuisuuksista käteismaksuihin, mikä oli äkkinäinen liike, joka lopulta maksoi valtavia määriä julkisia varoja.

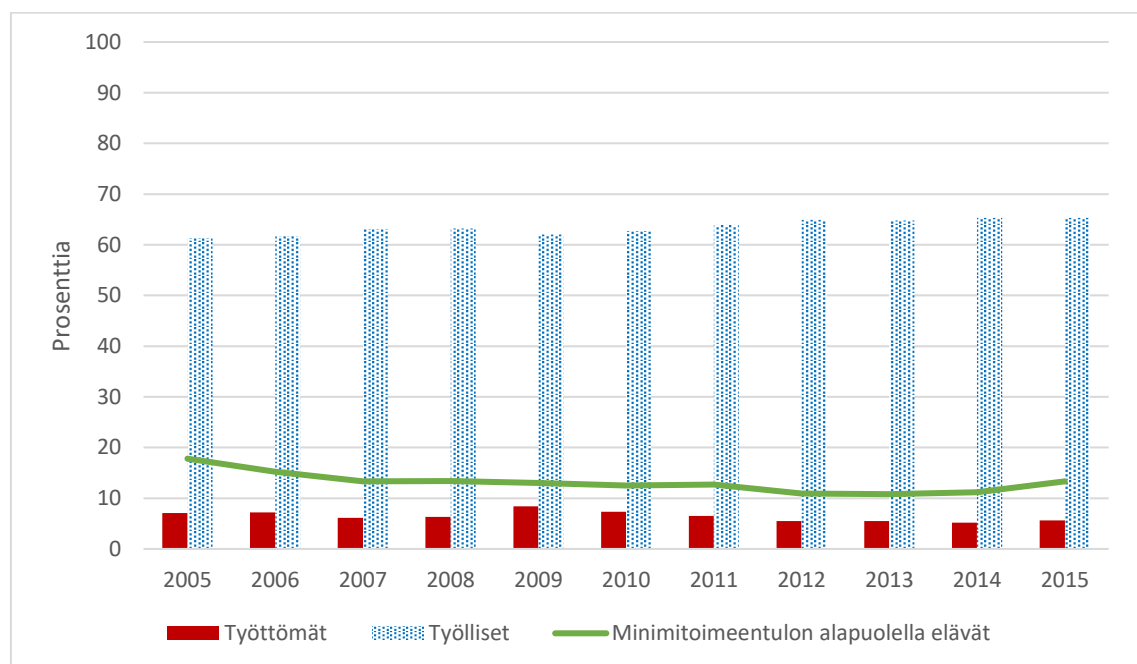
(Vladimir Putin, Suora linja 2015)

Vuoden 2016 Suora linja -lähetyksessä tšeljabinskiläinen Dmitri Dudkin kertoi työntekijöiden palkkarästeistä peräkärryjä puolustusteollisuuden käyttöön valmistavalla Uralavtopritsep-tehtaalla. Alkujaankin pieniä palkkoja maksettiin kolme kuukautta myöhässä ja kertalyhennykset olivat pieniä. Dudkinin etukäteen nauhoittama videoviesti ei sisältänyt varsinaista kysymystä, vaan hän ilmeisesti lähinnä odotti Putinin reaktiota asiaan. Vastauksessaan Putin totesi ajoneuvoteollisuuden olleen yksi talouskriisistä eniten kärsineistä sektoreista. Putin selitti myynnin kutistumista öljyn hinnan laskulla ja siitä seuranneella öljy- ja kaasusektorin, metalliteollisuuden ja muiden alojen tilausten vähenemisellä. Putin siirtyi selvittämään edelleen myös sitä, että työttömyys on hyvin matalalla tasolla, koska monet yritykset koettavat välttää irtisanomiset – tosin Putinin mielestä palkkojen maksamatta jättämisenkään ei pitäisi olla ratkaisu. Ajoneuvoteollisuuden tukemiseen oli ositettu yli 40 miljardia ruplaa, ja vaikka kaikki raha onkin jo ”korvamerkitty” tietyille tahoille, Putin lupasi keskustella kollegoidensa kanssa juuri tästä kyseisestä tehtaasta. Putinin mukaan oli mahdollista, että ongelmat johtuisivat myös tietyille sektoreille kohdennetusta tuesta, jonka piti auttaa valmistajia kilpailemaan ulkomaalaisten yritysten kanssa, mutta joka on mahdollisesti saattanut johtaa myös ongelmiin. Joka tapauksessa yritystä pitäisi auttaa, mikäli se suinkin olisi mahdollista. Tässä keskustelussa on nähtävissä niitä piirteitä, jotka osoittavat Suora linja -lähetyksen olevan kysymyksen läpi saavalle henkilölle onnenpotku. Vaikka varat todettaisiinkin vähäisiksi, harkitaan kysymyksen esittäjien kohdalla poikkeusta, kuten Dudkinin tapauksessa. Putinin hiilivetysektoriin liittyvissä diskursseissa vallitsee tietty ehdottomuus – paitsi silloin, kun tehdään poikkeuksia yksittäisten tapausten suhteen, jolloin poikkeukset muuttuvat laupeudenteiksi, joilla ilmeisesti pyritään vahvistamaan presidentti-instituution asemaa.

Mitä vaikutuksia talousongelmilla on ollut Venäjän kansalaisille? He ovat sopeutuneet heikkoon taloustilanteeseen pääasiassa rajoittamalla kuluttamistaan. Työttömyys on Venäjän erityisen työkulttuurin vuoksi pysytellyt melko matalalla tasolla, kuten kuvaaja 5 osoittaa. Strzelecki (2017) on selvittänyt viime vuosien talousvaikeuksien ja alhaisen työttömyyden yhteyttä. Suuri osa väestöstä työskentelee julkisella sektorilla, minkä lisäksi harmaan talouden parissa työskentely on melko yleistä (mt., 5). Palkkarästejä on

kertynyt jonkin verran. Mutta vaikka koko Venäjän palkkarästisummat ovat suuria – 3,4 miljardia ruplaa syyskuussa 2017 – ne muodostavat tuolla tasolla alle prosentin osuuden kuukausipalkoista (Rosbalt 2017). Kuten tšeljabinskiläisen autotehtaan työntekijän tapauksessa, ne aiheuttavat kuitenkin merkittäviä ongelmia yksittäisten yritysten työntekijöille ja heidän perheilleen. Suurin osa yrityksistä on kuitenkin sopeutunut talousvaikeuksiin muun muassa palkkoja laskemalla ja yksittäisen työntekijän työtunteja vähentämällä irtisanomisten sijasta (Strzelecki 2017, 9). Lisäksi entisen Neuvostoliiton alueen kansalaisten maahanmuutto Venäjälle on laskenut, mikä vähentää työmarkkinoihin kohdistuvaa painetta (Strzelecki 2017, 14).

Kuvaaja 5. Venäläisten toimeentulo

Lähde: Rosstat.

Ruplan kurssin kehitystä ja sen yhteyttä öljyn hintaan koskevassa keskustelussa vuoden 2015 Suora linja -lähetyksessä Putin totesi inflaation kyllä kasvaneen ja työttömyyden hiukan nousseen. Putin osoitti, ettei esimerkiksi työttömyys ole yhtä heikolla tasolla kuin euroalueella, missä se on yli 11 prosenttia, kun taas Venäjällä se oli Putinin mukaan tuolloin 5,8 prosenttia. Tämä oli melko lailla linjassa valtion tilastokeskus Rosstatin 5,6 prosentin lukeman kanssa (ks. kuvaaja 5). Putin siis myönsi, että negatiivinen talouskehitys on vaikuttanut työttömyyteen, mutta tilastojen mukaan tilanne oli silti parempi Venäjällä kuin Euroopan unionissa.

Kuvaaja 5 havainnollistaa, että minimitoimeentulon alapuolella elävien määrä on

kasvanut hieman vuoden 2014 jälkeen – talouskriisi on siis lisännyt köyhien määrää. Vuoden 2014 Suorassa linjassa Putinilta tiedusteltiin, että mikäli länsi lopettaisi kaasun ostamisen Venäjältä, mitä vaikutuksia sillä olisi ihmisten ja etenkin eläkeläisten hyvinvointiin.³¹ Putin totesi öljy- ja kaasutulojen muodostavan suuren osan budjettituloista, mikä on tärkeä tekijä talouskehitystä ja kehitysohjelmien rahoitusta suunniteltaessa sekä kansalaisille tehtyjen sitoumusten täyttämässä. Putin kuitenkin rauhoitteli kysyjää kertomalla, että suurin osa budjettituloista tulee öljystä. Siten kaasustoista kieltäytyminen ei luo niin merkittävää uhkaa kansalaisten hyvinvoinnille. Putin ei tässä yhteydessä tuonut esille sitä, millaiseksi ongelmaksi budjetin riippuvuus maailmanmarkkinahinnaltaan ailahtelevasta öljystä voisi muodostua. Tässä korostuu Putinin tapa esittää faktoja valikoiden ja välttää tuomasta esille asioiden negatiivisia implikaatioita.

Äänestäjien mandaattia käsiteltiin yllättäen REWF-paneelikeskustelussa osiossa, jossa Putin selvitti monien Venäjä–USA -suhteiden osa-alueiden olevan Yhdysvaltojen poliittisen tilanteen panttivankeja. Venäjä odotti hänen mukaansa tämän aikakauden loppumista, jotta osapuolet voivat alkaa edistää yhteistyötä lukuisilla eri sektoreilla, muun muassa energiapolitiikassa. Fraher kysyi, tarkoittiko Putin, että nimenomaan Donald Trump olisi sisäpoliittisen tilanteen vanki – mihin Putin totesi, ettei uskonut Trumpin kaltaisen henkilön voivan olla kenenkään kahlitsema. Tästä Fraher siirtyi tiedustelemaan Putinilta, mitä neuvoja hän antaisi presidentti Trumpille. Putin kysyi Fraherilta, miksei tämä itse anna Trumpille yhdysvaltalaisen äänestäjän ominaisuudessa neuvoja ja siirtyi neuvomaan Fraheria siinä, miten tämä tulisi tehdä. Putinin mukaan hän itse sai neuvonsa äänestäjiltään ja niin sai Yhdysvaltain presidenttikin. Tällä välihuomautuksella Putin korosti saaneensa kansalta mandaatin ja toimivansa äänestäjiensä toiveiden mukaisesti. Hänen mukaansa nimenomaan äänestäjät ovat oikea taho arvioimaan hallinnon onnistuneisuutta.³² Putin on puhunut vastaavalla tavalla muissakin yhteyksissä.³³ Kuitenkin esimerkiksi Fishin (2017) mukaan kansalaiset eivät edes näe itseään Putinin vallan lähteenä, vaan hänen auktoriteettinsa kumpuaa siitä, että hän on Putin (mt., 70).

Ainakin jossain määrin vaikuttaakin siltä, että kansalaisten enemmistön toiveita

---

³¹ Samaan keskusteluun on viitattu myös luvussa 4.3. ulkosuhteiden näkökulmasta.

³² Tämä on tulkittavissa myös siten, ettei ulkopuolisten pitäisi sekaantua Venäjän sisäpolitiikkaan.

³³ Ks. esim. 14.12.2017 järjestetty vuosittainen lehdistötilaisuus.

kuunnellaan. Putinin populistinen, vakautta ja perinteisiä arvoja – seksuaalivähemmistöjen ja feminismin kustannuksella – korostava politiikka nimittäin perustuu siihen, mitä Kreml uskoo venäläisten toivovan. (Fish 2017, 65.) Tällaisen propagandan levittämiseen Kreml saa apua, sillä valtiohallinnon hyväksymän viestin levittämiseen osallistuvat myös sen ulkopuolella olevat tahot. Kreml on pitänyt julkisen mielipiteen taidokkaasti valjaissaan (Strzelecki 2017, 20). Joka tapauksessa valtion kontrolloima ja oligarkien omistuksessa oleva massamedia on omiaan ylläpitämään Putinin rakentamaa sosiaalista todellisuutta, ja edelleen myös tulevaisuudenorientaatioita, jotka perustuvat lähinnä kaiken jatkumiseen entisenkaltaisena.

Myös yhteiskunnallisen epävakauden välttäminen saa vastakaikua merkittävältä osalta Neuvostoliiton hajoamisen ja sitä seuranneiden hajaannuksen vuosien muistavien kansalaisten keskuudessa (Fish 2017, 65–67). Kuitenkin mielikuva 1990-luvusta kaoottisena aikana on kansalaisten mieliin iskostunut paradoksi – samanaikaisesti nimittäin muistetaan se, kuinka tuolloin kansalaisten vapaudet lisääntyivät merkittävästi ja esimerkiksi ruuan saatavuus parani (Kolesnikov & Volkov 2018, 6). Putinin hallinnon konservatiivinen käänne tapahtui nimenomaan vuosien 2011–2012 levottomuuksien jälkeen, jolloin Kreml joutui valitsemaan protesteihin osallistuneiden liberaalia politiikkaa kannattavien keskiluokkaisten kaupunkilaisten ja Venäjän vakautta arvostavan, hiljaisen enemmistön väliltä. Putinin kolmas kausi on vedonnut monilla tavoin traditionaalisiin arvoihin, ja tässä on ollut apuna etenkin Venäjän ortodoksisen kirkon samanaikaisesti vankentunut asema – eikä muitakaan pääuskontoja harjoittavia, kuten muslimeja, ole kuitenkaan unohdettu. (Lassila 2017, 6–7.) On vertauskuvallisesti kiinnostavaa, että käänne konservatismiin sijoittui ajankohtaan, jolloin jo kertaalleen vallassa ollut presidentti palasi valtaan, mikä johti samalla voimakkaampaan traditionaalisiin arvoihin tukeutumiseen.

Ennen muuta vakauden varmistamisen tavoite erottaakin Putinin populismin läntisistä verrokeistaan. Hän nimittäin tuomitsee jyrkästi äärioikeistolaisen, rasistisen agendan ja välttää sulkemasta vähemmistöjä Venäjän kansan ulkopuolelle.³⁴ Putinille esimerkiksi muslimit ovat yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä, minkä hän ottaa aktiivisesti huomioon retoriikassaan. Samoin hän välttää puhumasta islamistisesta terrorismista. Toisin kuin esimerkiksi seksuaalivähemmistöt, etniset ryhmät muodostavat usein maantieteellisesti

---

³⁴ Kuitenkin yksi esimerkki uskonnollisen ryhmän ulkopuolelle sulkemisesta Venäjällä on Jehovan todistajat, joka on julistettu ekstreemiseksi järjestöksi.

keskittyneitä populaatioita, joilla on potentiaalia nostattaa liikehdintää. Siksi etnisen erottelun välttäminen ja yhteisyyden luominen ovat looginen ratkaisu vakautta toteeminaan pitävälle Putinin hallinnolle. (Fish 2017, 65–67.) Tästä ratkaisusta ei varmasti ole ollut myöskään haittaa Venäjän Lähi-idän suhteiden hoitamisessa.

Vuoden 2017 lähetyksen viimeisenä kysymyksenä juontaja Tatjana Remezova tiedusteli, tulisiko vielä olemaan Suora linja Vladimir Putinin kanssa. Tähän Putin vastasi: “Jos mitään linjaa on, tulee se olemaan ainoastaan suora, aivan kuten tänäänkin.” Putinin aikakausi elää illuusiossa, jossa kansalla ja Kremlillä on yhteys. Suora linja Vladimir Putinin kanssa -lähetyksen nimeen tiivistyy aavistus kansan ja johtajan välisen yhteyden epärealistisuudesta. Jokaisella kansalaisella ei voi olla yhteyttä presidenttiin, vaan vain harvoilla ja valituilla. Televisiota katsova kansa pääsee osaksi tapahtumaa, mutta yhdensuuntaisesti. Lisäksi on muistettava, että tilaisuus järjestetään vain kerran vuodessa, ja silloinkin vain ani harvat saavat mahdollisuuden edes yrittää päästä yhteyteen. Suora linja -instituutiossa on oikeastaan kyse siitä, että sen sijaan, että kansalaisilla olisi yhteys Putiniin, saa Putin niissä kerran vuodessa suoran yhteyden kansaan – tai ainakin taustavoimien valitsemaan henkilöihin.

Putinin aikakaudelle on ollut tyypillistä erilaisten mediatapahtumien järjestäminen. Sen lisäksi, että massiiviset urheilutapahtumat, joista ääriesimerkkeinä Sotšin olympialaiset vuonna 2014 ja jalkapallon maailmanmestaruuskilpailut vuonna 2018, ovat merkittäviä investointien ja alueellisen kehittämisen kohteita, sitovat ne kansalaisten huomion ja todennäköisesti vähentävät protestialttiutta. Tietyllä tapaa myös Putinin omat esiintymiset, kuten Suora linja -lähetyksen lisäksi vuosittaiset uudenvuoden ja valtakunnan tila -puheet sekä vuosittainen lehdistötilaisuus ovat osa vastaavaa merkkitapahtumien jatkumoa. Huomion kohdistumisella yksittäisiin, positiivisiin tapahtumiin, voi olla myös passivoiva vaikutus.

Mikäli odottamattomia mullistuksia ei tapahdu, keväällä 2018 neljännelle kaudelleen valittu Vladimir Putin on Venäjän presidentti vielä vuoteen 2024 saakka. Venäjän nykyhallinto säilyy niin kauan kuin Putin antaa putinismille kasvot (Fish 2017, 73). Yksi nykyhallinnon merkittävimmistä ongelmista onkin sen riippuvuus Putinin henkilöstä. Kun valta on kulminoitunut yhteen henkilöön, instituutiot ovat saaneet rapautua. (Lassila 2017, 4). Putin esiintyy Suora linja -lähetyksissä jonkinlaisena ihmeentekijänä, joka voi tehdä mitä vaan yksittäisen ihmisen hyväksi – millä hän vahvistaa kuvaa omasta

kaikkivoipaisuudestaan ja siitä, että hänen vastuulleen voidaan luottaa mitä vaan.

Tiivistettynä Putin on siis pyrkinyt asettumaan kansalaisten puolelle ja antanut ymmärtää, ettei harkitse mättomia leikkauksia tehdä. Suora linja -lähetyksissä hän on pyrkinyt selittämään talouskriisiä ja koittanut ratkaista kansalaisten ongelmia. Kriisi on iskenyt kansalaisten arkeen, mutta työttömyys ei ole Venäjän työmarkkinoiden luonteen vuoksi lähtenyt hallitsemaan kasvuun. Putin hyödynsi kansan vakuuttamisessa läntisten naapureiden vielä heikompia työttömyyslukuja. Yleensä hän valikoi Venäjän tilanteen mahdollisimman positiivisessa valossa näyttävät indikaattorit ja pyrkii häivyttämään negatiivista kehitystä osoittavia faktoja. Kansalaisille puhuessaan Putin vertaa Venäjää ulkoisiin toimijoihin, kuten Euroopan unioniin, jonka kansalaisilla menee venäläisiä huonommin. Vertausten keskittyminen tällä tavoin yksittäisiin indikaattoreihin on myös esimerkki valikoivasta tiedonvälityksestä.

Suora linja -lähetyksissä sosiaalisia epäkohtia estää tulemasta esille ohjelman institutionaalinen malli, jossa mukaan pääsevät kysymykset ovat tarkkaan valittuja. Erilaisilla energiasektorin kehityskuluilla on siis myös mielipiteitä ohjaileva välineellinen arvo sisäpolitiikassa; joskin tarkastelluissa aineistoissa tätä esiintyi melko vähän. Tosiasiassa aineistossa kansalaisia ja energiasektoriin liittyviä merkityksiä yhteen tuovaa politiikkaa ei oikeastaan ole, vaan Putin välittää hallinnon synnyttämät diskurssit kansalaisille yhdensuuntaisesti. Putin vaikuttaa mieltävän kansalaiset menoeräksi, jonka osuus kasvaa, jos heitä ei kuunnella. Hän asettaa itsensä kansalaisista erilleen. He ovat jotakin, joiden arkielämän tunteminen ja tulkitseminen on tarpeen – koska Putin ei itse elä samanlaista elämää kuin he. Putin pyrkii antamaan mielikuvan siitä, että hänen valtansa on peräisin äänestäjiltä. On totta, että hänet on valittu asemaansa vaaleilla, mutta mikään hänen selonteoissaan ei viittaa siihen, että kansalaisilla olisi varsinaista sanavaltaa päivänpolitiikkaan. Heillä on valtaa valita Putin presidentiksi, mutta Putin on tämän vallan nimissä vapaa tekemään mitä tahansa. Toimintaa kuitenkin legitimoidaan muokkaamalla politiikkaa jossain määrin yleisen mielipiteen mukaiseksi. Tähän saakka se on – Kremlille edullisella tavalla – vaikuttanut siten, että ihmisillä on toivoa lähinnä vakauden jatkumisesta.

5.2. Vladimir Putin – mies jota ei ole?

Vladimir Putin on puheenvuoroissaan yleisesti ottaen pedantti, hän esittää numerot desimaalin tarkkuudella, eikä epäröi korjata toista osapuolta, mikäli tämä on Putinin mielestä erehtynyt. Hän tuo mielellään esille omaa sanavalmiuttaan. Lisäksi hän viestii kansalaisille arvoistaan. Esimerkiksi vuoden 2016 Suorassa linjassa Putinilta kysyttiin, mistä hän itse pyrkii säästämään tilanteessa, jossa kaikki yrittävät kuluttaa mahdollisimman vähän. Putin vastasi lyhyesti: ”Yritän säästää aikaa – joka on arvokkainta, mitä meillä on”. Vaikeana taloudellisena aikana Putin yrittääkin viedä kansalaisten huomion pois ongelmista ja materiaalisista varoista. Maallista mammonaa tärkeämpää on aika, tai sitten perhe ja rakkaus kotimaahan.

Ljudmila ja minä tapaamme toisinaan, emme usein, mutta tapaamme kyllä, ja meillä on hyvät välit, ne ovat nyt kenties jopa paremmat, kuin mitä ne olivat aiemmin. Tiedän, että hänellä on kaikki hyvin. Se, mitä sanomalehdissä kirjoitetaan, on toinen asia. Mutta tiedän, että hän on onnellinen elämässään ja että kaikki on hyvin. Myös minä olen onnellinen, ja minullakin on kaikki hyvin. En ole varma, kannattaako meidän kääntää huomiota asioihin, jotka otit juuri esille. Sitä ei koskaan tiedä, miten ne saattavat vaikuttaa vaihtokurssiin tai öljyn hintaan. Vakavasti puhuen, ihmiset valitsevat edustajia kansalliseen duumaan ja he valitsevat presidentin, jotta nämä tekisivät töitä.

(Vladimir Putin, Suora linja 2016)

Vladimir Putinin yksityiselämästä ei tiedetä juuri mitään, ei edes sitä onko hän mennyt uudelleen naimisiin erottuaan Ljudmila Putinasta vuonna 2014. Vuoden 2016 Suorassa linjassa Alexandra Kozlova viittasi Ljudmila Putinan uuteen avioliittoon ja tiedusteli, tulisiko Putin pian esittelemään kansalle uuden presidentin puolison. Yllä esitetty Putinin vastaus on hänen presidenttiyttään ajatellen mielenkiintoinen monesta eri syystä. Ensinnäkin siitä välittyä Putinin satiirinen tapa suhtautua siihen, että hän todella on kaiken keskipisteessä. Vastauksesta käy lisäksi ilmi Putinin hallinnon ja lehdistön erikoinen suhde: yhtäältä puhutaan Venäjän kontrolloidusta valtamediasta, toisaalta lehdistöä vähätellään julkisuudessa. Mutta sananvalinnoista välittyä myös Putinin pyrkimys osoittaa viisauttaan kaikissa valinnoissaan, myös yksityiselämässään: Hän kykenee pinta-alaltaan maailman suurimman valtion johtamisen lisäksi myös kypsään avioeroon. Tavoitteena kenties on, että kansalaiset tuntisivat sympatiaa presidenttiään

kohtaan. Kaikki edellä kerrottu osoittaa, että yksityisyys on Putinille hyvin tärkeää. Tästä huolimatta Putinin rakkauselämän ohella myös hänen tyttärensä tekemisiä spekuloidaan, ja heidän henkilöllisyytensä on eräänlainen valtakunnansalaisuus. Hän myönsi vastikään julkaistussa Oliver Stonen haastattelusarjassa ensimmäisen kerran, että hänellä ylipäänsä on lapsenlapsia.

Tieto on utooppisten elementtien rakennusaine. Salaisuuden verhon ylläpitämiseksi on epäilemättä pitänyt kertoa monta valhetta. Kukaan ei tiedä kaikkea, mutta kuka Venäjällä tietää eniten? Mikä totuuden versioista on lähimpänä totuutta? Jos presidentistä tai tämän elämästä tiedetään hyvin vähän, voiko hänen ja kansan välillä olla mitään todellista yhteyttä? Jopa Putinin oleskelupaikka kulloinkin on sisäpiirin ulkopuolella oleville tuntematon. Presidentin verkkosivuilla julkaistaan tietoja tapahtumista, ikään kuin ne olisivat olleet Putinin asialistalla juuri tänään, vaikka tosiasiasa ne ovat saattaneet tapahtua päiviä aikaisemmin. (The Moscow Times 9.5.2017.) Putin on luonut itseään varten oman ulottuvuutensa, josta hän välillä nousee kansalaisten ja kansainvälisen yleisön todellisuuteen.

*Määritelmällisesti diktatuuri tuottaa kansallisen hätätilan, joka toimii verukkeena johtajille, jotta nämä voivat oikeuttaa lakien ja perinteisten käytäntöjen ulkopuolella toimimisen. Tämän logiikan mukaisesti presidentti ei ole osa valtion normaalia elämää, ja siten viranomaisten ei tarvitse tuoda hänen fyysistä olinpaikkaansa yleiseen tietoon.*³⁵

(The Moscow Times 9.5.2017)

Putin nauttii ainutlaatuista immunitteettia ja toimii muiden hallintoinstituutioiden tuomarina. Nämä muut instituutiot puolestaan suojelevat häntä kritiikiltä. Ongelmia kohdattaessa niistä voidaan syyttää hallinnon alempia tasoja: kansallista duumaa tai aluehallintoja. Vuoden 2017 aikana suoritettu systemaattinen aluejohtajien vaihto-operaatio kertoo tästä ilmiöstä: mahdollisista Kremlin epäsuosiossa olevista kuvernööreistä päästään eroon, ja samalla kansalaisille annetaan mielikuva, että korjausliikkeitä tehdään yhteiskunnan tilan kohentamiseksi. Strzelecki (2017) kutsuukin Suora linja -lähetysiksi rituaaliksi, joka on tyypillisin ilmenemismuoto mekanismille, jossa presidentti ojentaa muita instituutioita (mt., 21).

---

³⁵ Oma käänökseni.

Krimin liittäminen jälkeen Putin-myytti on ottanut nostetta alleen ja saanut uutta legitimitettä. Monet aiemmin Putinia vastustaneet ovat nyt hänen puolellaan, muun muassa monet niistä, jotka osallistuivat duumavaalien epäselvyyksiä ja Putinin ehdolle asettumista kritisoiviin mielenilmauksiin vuosina 2011–2012. Venäjää hallitaan pimennosta ja suoritetaan juuri ja juuri tarpeeksi ulostuloja, jotta vaikuttaisi siltä, että presidentti edelleen tarvitsee kansan hyväksyntää. Kreml ei ole vielä täysin siirtynyt informaatioaikaan, koska tämä ei ilmeisesti palvelisi hallinnon päämääriä. Vaikka muun muassa presidentin verkkosivuja päivitetään aktiivisesti, Vladimir Putin ei ole aktivoitunut esimerkiksi Twitterissä – mikä toisi presidentinhallinnon arkipäivän lähemmäksi kansalaisia.

Putin näyttää hengittävän Euroopan populistisia mielialoja ja puhaltavan niihin myös happea. Valtakautensa alussa Putin oli yksi Venäjän kaikkien aikojen länsimyoiteisimmistä hallitsijoista. Tällä hetkellä vaikuttaa kuitenkin vahvasti siltä, että erityisesti Euroopan yhtenäisyyden ”osteoporoosi” on Kremlille eduksi. Ennen tätä muutosta kääntymistä länteen pidettiin Venäjällä väylänä hyvinvointiin ja modernisaatioon. Putinin hallinnon suunnanmuutos on kuitenkin uudistanut myös kansallista identiteettiä. Nyt korostuu Venäjän omavaraisuus, sillä sen resurssien katsotaan riittävän. On kenties aiheellinen kysymys, kuinka suuri osa kansallisesta itseluottamuksesta kytkeytyy Putinin henkilöön, jonkinlaiseen ylioptimistiseen, yhteen poliittikkoon kohdistuvaan uskoon? Putinin vallalla on paljon potentiaalia. Samalla kun presidentti on rakentanut mielikuvan suorasta kansalaissuhteesta, hän on vastineeksi saanut luottamusta, joka näyttää ajoittain ylittävän kaikki realismin rajat. Pitkissä hallintokausissa korostuu itsevaltius. Johtajasta tulee jotakin suurempaa. Putin on astunut kastiin, johon kuuluu muun muassa viime vuosisadan neuvostojohtajia. Suuren johtajan valtakaudella yhteiskunnallisella kaipauksella ja pyrkimyksillä on koti ajassa, mutta toisaalta myös oppositiotunnoille olisi saatavilla selkeärajainen kimmoke.

Venäjän presidentinvaalien ensimmäinen kierros järjestettiin 18. maaliskuuta 2018 – päivänä, joka sattuu sopivasti olemaan Krimin Venäjään liittäminen vuosipäivä. Putin oli ilmoittanut ehdolle asettumisestaan 6. joulukuuta 2017. Ilmoitusajankohta oli melko myöhäinen, ottaen huomioon, että aikaraja ehdokkuuden ilmoittamiseen vaalilautakunnalle oli tammikuussa 2018. Pääkaupungin ulkopuolella, nižni novgorodilaisella autotehtaalla tehdyllä ilmoituksella Putin halusi asettua lähelle

äänestäjiä. Putin teki ilmoituksen tehtaan työntekijän tiedustellessa asiasta. Tehtaalla pitämässä puheessaan Putin julisti Venäjän liikkuvan eteenpäin, mikä tulisi olemaan tehtaan työntekijöiden kaltaisten ihmisten ansiota (Kreml 2017). Spontaanilta vaikuttava tapahtuma oli varmasti tarkoin etukäteen orkestroitu ja ilmoituksen sisältökin oli odotettavissa. The Moscow Timesin siteeraama Dmitri Oreškin totesi tilanteessa olleen kaikuja Neuvostoliittoon, jossa tärkeät julistukset tehtiin tehtaalla tai kolhooseissa – paikoissa, jotka korostivat mielikuvaa johtajan ja kansan yhteydestä (The Moscow Times 8.12.2017). Vaikka vaalien voittamiseen ensimmäisellä kierroksella olisi riittänyt yli 50 prosentin kannatus, Kreml tavoitteli suurempia lukuja. Tavoitteena oli, että 70 prosenttia äänioikeutetuista olisi äänestänyt ja että 70 prosenttia vaaleihin osallistuvista olisi äänestänyt Putinia (The Moscow Times 19.12.2017). Putinin voittoon riittävä, mutta nykykannatustasoa merkittävästi matalampi kannatus kaikkien äänioikeutettujen keskuudessa olisi ollut uhka vakaudelle. Muun muassa se, että oppositioiminnalla on heikot institutionaaliset kanavoitumismahdollisuudet, voisi tällaisessa tilanteessa osaltaan johtaa odottamattomiin seurauksiin.

18. maaliskuuta 2018 järjestetyissä vaaleissa Putin saavutti lähes 77 prosentin kannatuksen ja äänestysprosentti oli noin 68 prosenttia (Ria Novosti 2018). Vaalien jälkeen Venäjä liukuu siirtymäkauteen, joka tullaan käyttämään tulevan, Putinin jälkeisen regiimin valmisteluun. Sosiaalisten kysymysten ohella siirtymäkauden lainsäädäntö tulee tarttumaan erityisesti kontrolliin liittyvään ristiriitaisuuteen. Muun muassa internetiin ja kansalaisyhteiskunnan toimintaan liittyvä regulaatio on murroksessa – ja todennäköisesti tiukentumaan päin. Lisäksi ympäristökysymykset tulevat olemaan agendalla. Putinin ehdokkuusilmoitusta edeltäneenä päivänä Kansainvälinen olympiakomitea oli ilmoittanut Venäjän sulkemisesta Pyeongchangin talviolympialaisten ulkopuolelle dopingkäräysten vuoksi. Andrei Kolesnikovin mukaan Kremlin tyyni suhtautuminen³⁶ tapahtumiin viittaa siihen, että Putin ei tulisi enää niin voimakkaasti nojaamaan lännenvastaisen retoriikan käyttöön. Sen sijaan Putin tulee mahdollisesti keskittymään kampanjassaan sosiaalisiin ja taloudellisiin kysymyksiin. Tähän viittaisi myös vastikään julkistettu, nuoria perheitä lisääntymään kannustava, 8,6 miljardia dollaria maksava suunnitelma. (The Moscow Times 8.12.2017.)

---

³⁶ Kuitenkin federaationeuvoston jäsen oli kertonut tammikuussa 2018 Izvestija-lehdelle, että Venäjän olympialaisten ulkopuolelle sulkemisesta vastuullisia virkamiehiä vastaan suunniteltiin sanktioita. (Lähde: <https://iz.ru/node/694608/>)

Suora linja -lähetyksissä Putinilla on ratkaisukeskeinen lähestymistapa kansalaisten ongelmiin: hän lupaa ylhäältä käsin hallinnon tarttuvan ohjelmaan etukäteen valittuihin pyyntöihin samoin tein. Jos jokin ongelma tuodaan hänen eteensä ja se on olemassa, se ratkaistaan. Suora linja -lähetyksissä Putin rakentaa kuvaa Venäjästä, joka on selvinnyt kriisistä, jonka syyt ovat Venäjän ulkopuolella ja jotka ovat tavalla tai toisella vaikuttaneet talouden kasvuun ja kehitykseen. Esimerkiksi vuonna 2015 Putin valoi kansaan uskoa kertomalla, että Venäjä on välttänyt joutumasta inflaation syöksykierteeseen ja että rupla oli vahvistunut sekä osakemarkkinat olivat toipumassa. Putin on pyrkinyt siirtämään vastuuta öljyn hinnan romahduksesta hallintonsa ja Venäjän ulkopuolelle: tilanne ei ole ollut Kremlin syytä, vaan markkinavoimien. Onko tässä onnistuttu? Levada-keskuksen tutkimuksessa, jossa tiedusteltiin kansalaisten näkemyksiä presidentistä, 55 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että Vladimir Putin oli suurimmilta osin vastuussa ongelmista, jotka ovat kohdanneet Venäjää hänen valtakaudellaan. Toisaalta myös 42 prosenttia oli sitä mieltä, että Putin saa epätäydellistä ja vääristeltyä tietoa. (Levada-keskus 2017.) Jotain Putin-instituution nauttimasta suosiosta – ja toisaalta järjestelmälle annettavasta, kyseenalaistamattomasta tuesta kertoo sekin, että Levada-keskuksen teettämään kyselyyn vastanneista joka viides äänestäisi Putinin suojatiksi nimettyä kuvitteellista henkilöä (Vedomosti 20.9.2017). Kysely oli teetetty ennen Putinin ilmoitusta ehdokkaaksi asettumisesta.

Putin osoittaa kansantalouden tilaa kuvaamaan käyttämillään luvuilla hallinnon suhtautuvan realistisesti taloustilanteeseen. Tosin hän monin paikoin tietoisesti valitsi sellaisia indikaattoreita, jotka antoivat positiivisen vaikutelman, esimerkiksi puhumalla öljyn tuotantomäärästä siitä saatavan tulon sijasta. Makrotalouden kehityskulkujen sijasta merkittävää on kuitenkin se, miten ne vaikuttavat tavallisten ihmisten elämään. Yksi vuoden 2015 Suora linja -lähetyksen ankkureista, Kirill Kleimjonov toikin tämän esille ja totesi, että ongelmat olivat nähtävissä ohjelmaan tulevista kysymyksistä. Voidaan perustellusti kysyä, tekeekö varallisuuden hyvin epätasainen jakautuminen talouslukujen esittelyn kyseenalaiseksi? Laskusuhdanne iskee voimakkaimmin tavallisten ihmisten elämään muun muassa työpaikkojen vähenemisen, palkkarästien ja ostovoiman heikkenemisen kautta. Varakkaat ehkä viettävät unettomia öitä menetettyjen varojen tähden, mutta tavallisten kansalaisten vähäiset omistukset muuttuvat heilahtelujen myötä olemattomiksi.

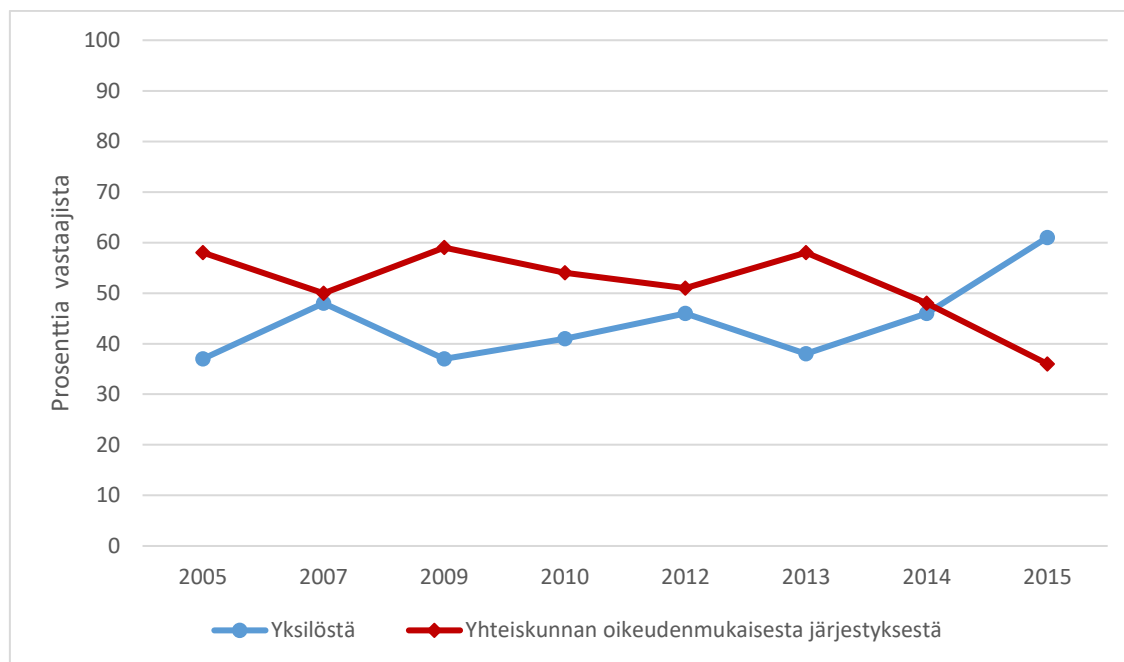
Kun Putinin henkilöön liittyy niin paljon asioita, mitä suuri yleisö ei tiedä, on

kyseenalaistettava se, voiko kansan ja presidentin välillä olla minkäänlaista todellista yhteyttä. Suora linja -metaforan retorista voimaa kylläkin käytetään paljolti hyväksi. Erilaiset tempaukset, kuten Putinin ehdolle asettumisilmoitus, ovat entisestään pyrkineet korostamaan mielikuvaa hänestä kansan tuntoihin paneutuvana presidenttinä. Putin on venäläisen järjestelmän ylivoimainen, mitä viime vuosien geopolittiset voimannäytteet ovat vahvistaneet. Vakauden tavoittelusta on seurannut staattisuutta, minkä varjoon myös reformit ovat jääneet. Nähtäväksi jää, miten Putin saa jatkossa yhdistettyä pysyttämisen politiikan sekä taloudellisten ja sosiaalisten uudistusten tarpeen. On mahdollista, että häneen aletaan kohdistaa enemmän myös kritiikkiä kyseenalaistamattoman kannatuksen sijaan.

Nyky-Venäjä liikkuu ja pysähtyy, elää ja kuolee Putinin mukana. Hänen vallassaan on jotakin, mikä vetoaa venäläisen yhteiskunnan kudokseen. Kolesnikovin (2017) mukaan olennaisempaa kuin Putinin mahdollinen siirtyminen syrjään neljännen kauden jälkeen, on se, tuleeko Putin-instituutio selviytymään toimintakykyisenä (mt., 7). Mielipidetiedustelussa, jossa pyydettiin nimeämään menestyksekkäin uudistaja nyky-Venäjällä, suosituin vastaus oli ”ei kukaan”, ja yhteensä 61 prosenttia vastaajista ei kyennyt esittämään yhtäkään nimeä. Putin oli kolmanneksi suosituin vaihtoehto – hänet nimesi 25 prosenttia vastaajista. (Kolesnikov & Volkov 2018, 6.) Kaikkien Putinin jälkeisen ajan skenaarioiden hahmottamisessa on tärkeää ymmärtää presidentin politiikkadiskursseja sekä sitä, miten ne on rakennettu. Putinin ja hänen lähipiirinsä vallan perilliset tulevat aloittamaan hänen kattamansa pöydän ääressä. Venäjän energiavaltiuden iskostuttua sekä venäläisen että kansainvälisen yhteisön mieliin voi olla haastavaa nähdä sen yli. Putinin seuraaja joutuu väistämättä ottamaan kantaa valtion budjetin energiariippuvuuteen, federaatiojärjestelmän resursseihin pohjautuvaan kvasikoloniaaliseen luonteeseen sekä energiaulkosuhteisiin. Putinin seuraajan on luotava oma tulevaisuutensa; Blochin termin: oma sarastuksensa keskellä eletyn hetken pimeyttä.

5.3. Vakauden murtaajat

Kuvaaja 6. Mielenpidetiedustelu: mistä hyvinvointi riippuu?

Lähde: Levada-keskus.

Kuvaaja 6 havainnollistaa Levada-keskuksen teettämän tutkimuksen tuloksia, joiden mukaan heikkenevän taloustilanteen aikana ihmiset enenevässä määrin ajattelevat, että heidän täytyy luottaa valtion sijaan itseensä. Tämä on nähtävissä sekä tutkielmassa käsitellyn taantumajakson että vuonna 2008 alkaneen laskusuhdanteen jälkeen. Puolestaan Levadan ja Carnegie-keskuksen yhdessä toteuttaman tutkimuksen mukaan suuri osa venäläisistä haluaa muutosta, mutta eri ryhmien käsitykset muutoksen luonteesta vaihtelevat (Kolesnikov & Volkov 2018, 2).

Yhteiskunnallinen mieliala on talousvaikeuksien myötä laskenut, mutta tämä ei ole heijastunut Putinin kannatuslukuihin (Strzelecki 2017, 5; ks. myös kuvaaja 1, s. 24). Silti vuoden 2017 aikana eri kaupungeissa järjestetyt ja sosiaalisessa mediassa levinneet Vladimir Putinin presidenttiyden jatkumista vastustaneet, etupäässä oppositiopoliitikko Aleksei Navalnyin koollekutsumat mielenosoitukset kertovat pinnan alla kuplivasta tyytymättömyydestä, joka saattaa ennakoida muutosta. Esimerkiksi maaliskuussa ympäri Venäjän järjestetyissä mielenilmauksissa tuotiin julki kansalaisten väsymystä lainvalvojen mielivaltaisuuteen, korruptioon, teiden heikkoon kuntoon ja televisiossa esitettyihin valheisiin. Aluksi kritiikki kohdistui hieman yllättävästi Vladimir Putinin sijasta pääministeri Dmitri Medvedeviin (The Moscow Times 28.3.2017). Sittemmin

tyytymättömyys on kulminoitunut myös presidenttiin: huhtikuun lopulla järjestetyssä, entisen oligarkin, Mihail Hodorkovskin perustaman Avoin Venäjä -liikkeen mobilisoimassa mielenosoituksessa Vladimir Putinia vaadittiin olemaan asettumatta ehdolle vuoden 2018 maaliskuulle suunnitelluissa vaaleissa ja jäämään eläkkeelle. (ks. esim. The Moscow Times 1.5.2017.) Mielenosoittajien slogan oli ”riittää”.³⁷ Yhteiskunnallinen liikehdintä on lisääntynyt vuoden 2017 aikana. Navalnyin liikkeen ja Avoin Venäjä -järjestön ohella myös muut tahot ovat kutsuneet mielenosoittajia koolle. Lisäksi esimerkiksi raskaiden avoneuvojen kuljettajat ovat lakkoilleet vastustaessaan huhtikuussa 2017 voimaantullutta tieveron korotusta. Lisäksi oppositio saavutti poikkeuksellisen tuloksen vuoden 2017 syyskuun vaalipäivänä Moskovassa pidetyissä paikallisvaaleissa.

Aleksei Navalnyi ja hänen korruptionvastainen liikkeensä ovat olleet yksi harvoista Putinin hallintoa viime vuosina aidosti haastaneista tahoista. Hänen nousuaan povattiin jo edellisten presidentinvaalien yhteydessä (ks. esim. Saari 2011, 7). Navalnyin eri puolilla Venäjää koollekutsumat mielenosoitukset ovat keränneet tuhansia osanottajia vuoden 2017 aikana. Navalnyi oli kampanjoinut maaliskuun 2018 presidentinvaaleja ajatellen, mutta hänen ei annettu asettua ehdolle hänen vuosien 2011–2012 mielenosoitusten jälkimainingeissa saamansa kavallustuomion tähden. Navalnyi kiinnostui aikanaan korruptiosta nimenomaan energiayhtiöistä hankkimiensa osakkeiden myötä, hänen alettua ihmetellä, miksi nämä yhtiöt eivät tuottaneet osinkoja osakkailleen (Ioffe 2011). Kreml vältti tarttumasta Navalnyin kampanjan teemoihin, eivätkä esimerkiksi keskeiset valtiojohtajat ole vuosikausiin edes maininneet Navalnyia julkisesti nimeltä (The Moscow Times 18.10.2017).

Protestiliikkeet Venäjällä ovat viime vuosikymmenien aikana olleet lähinnä ns. yhden asian liikkeitä. Vuoden 2017 aikana ilmaistu tyytymättömyys oli kuitenkin laadultaan yleistä yksittäisiin asiakysymyksiin kohdistuvan sijaan. Ainakin pieni osa kansalaisista on alkanut menettää uskoa Putiniin. Kysymys ei ole välttämättä niinkään uuden

---

³⁷ Kampanjan slogan *надоел* [nadoel] voidaan kääntää mm. ”väsynyt”, ”uupunut” tai ”kyllästynyt”. Venäjän ulkoministeriö vastasi sosiaalisessa mediassa kyseisellä sanalla varustettuna levinneisiin kuviin julkaisemalla Twitter-tilillään omia ’meemejään’ varustettuna tekstillä ”ja meille myös todellakin riittää”, jonka saatteenä oli tuplahymiö. Osassa kuvista ’nadoel’ oli väännetty muotoon *не доел* [ne doel] ”ei kypsä” tai ”ei valmis” ja liitetty kuviin silminnähden raaoista ruoka-annoksista. (Ks. Venäjän ulkoministeriön Twitter-tili, esim. 6.4.2017. https://twitter.com/MID_RF/status/850055031973924866/photo/1?ref_src=twsrc%5Etfw&ref_url=https%3A%2F%2Ftjournal.ru%2F42932-mid-rf-pozhalovalsya-na-zhizn-v-stile-protestnoi-akcii-hodorkovskogo.)

johtotähden löytymisestä, vaan väsymisestä vanhaan. (The Moscow Times 2.5.2017.) Strzeleckin mukaan yhteiskunnalla on rajansa, mitä se sietää, kun elintaso aina vain laskee. Mutta vaikka protestien aalto ei enää jatkuisikaan, Putinin hallinto ei ehkä saisikaan aktiivista puolustajaa tavallisen kansan riveistä, mikäli jokin muu eliittiryhmittymä pääsisi niskan päälle. (Strzelecki 2017, 25.) Passiivisuus on tässä mielessä kahdensuuntainen ilmiö. Christer Pursiainen on tarkastellut klassisia venäläisiä aatevirtauksia. Hän viittaa Nikolai Berdjajeviin, jonka mukaan Venäjän kansa ”ei halua vapaata valtiota, vapautta valtiossa, vaan vapautta valtiosta, vapautta maallisen järjestyksen huolista”. Toisaalta Venäjää luonnehtii Berjajevin mukaan myös voimakas byrokraattisuus ja valtiollisuus. Tämä vastakkainasettelu on yksi Venäjän aatteen ristiriitaisuudesta. (Pursiainen 1999, 152–153.)

Kreml ei ole juuri reagoinut protesteihin, vaikka se muutoin hyvissä ajoin valmistautui vaalien jälkeiseen aikaan. Tämä oli nähtävissä viimeaikaisista korkean profiilin irtisanomisista ja nimityksistä, jotka tähtäävät Putinin aseman varmistamiseen. Presidentin sisäpiiriin kuuluu nyt henkilöitä, jotka eivät kokeneempien toimijoiden tapaan pysty antamaan palautetta vertaisena tai kritisoimaan hänen toimintaansa. Vastikään nimitettyjen virkamiesten keskinäinen kilpailu korkeimmista viroista tulee pitämään heidät uskollisina. (Kolesnikov 2017, 1–2.) Lisäksi virkamiesten asema riippuu uskollisuuden lisäksi heidän kyvystään pitää yllä Putinin hallinnon kulmakiveä, vakautta (Fish 2017, 62).

Erityisesti vuoden 2017 aikana järjestetyt mielenosoitukset kertovat uudesta politiikan piirin nousseesta ns. Z-sukupolvesta. Nämä 15–25-vuotiaat nuoret eivät muista Neuvostoliittoa ja tuntevat vain Vladimir Putinin ajan. Ylhäältä tulevien käskyjen hyväksyminen ei välttämättä olekaan heille enää normi, toisin kuin Neuvostoliitossa eläneelle, vanhemmalle sukupolvelle. Nuoret elävät television sijasta internetin vaikutuspiirissä, ja ovat aktivoituneet dokumentoimaan sosiaalisessa mediassa autoritäärisen hallinnon ilmenemismuotoja. Lisäksi Z-sukupolven nuoret arvostavat esimerkiksi onnellisuutta perinteisempien ja konkreettisempien virstanpylväiden, kuten vakaan työpaikan sijasta. The Moscow Timesin Boris Grozovskin mukaan Putinin hallinnon selviäminen riippuu siitä, kykeneekö hallinto tarjoamaan näille nuorille kirkkaat tulevaisuudennäkymät. (The Moscow Times 7.4.2017.) Lassilan mukaan tässä on jo epäonnistuttu: ”regiimin vakausratiivinen välttämätön vastapaino –

painajaismainen 1990-luku – on liian kaukainen tälle sukupolvelle”³⁸ . Kremlin ”patrioottinen konformismi” eli pyrkimys yhdenmukaisuuteen ei ole onnistunut vetoamaan näihin nuoriin. Vuoden 2017 liikehdintä osoittaa, että he ovat jo mobilisoituneet. (Lassila 2017, 15.) Vasta-argumentteja nuorten muutoshalukkuudelle on esitetty. Kolesnikovin ja Volkovin (2018) mukaan vaikka venäläiset ajattelevat itsekin nuorten olevan muutosalttiimpia, ovat nuoret kyselytutkimuksen mukaan itse asiassa konservatiivisimmin muutokseen suhtautuva ryhmä. Kolesnikovin ja Volkovin mukaan tämä johtuu nimenomaan siitä, etteivät nuoret ole kokeneet elämää muiden kuin nykyisen hallintojärjestelmän alaisina. (mt., 2–3.) Joka tapauksessa esimerkiksi Navalnyin mielenilmaukset ovat keränneet nuoria osallistujia kenties myös siksi, että ainakin osa nuorista on vain halunnut kokea jotakin uutta.

Joka tapauksessa oppositiomielialat kuplivat pinnan alla niin suurten kaupunkien paikallispolitiikassa kuin kansalaisyhteiskunnassakin. Navalnyi on noussut suuren yleisön tietoisuuteen, ja vaikka hänen ehdokkuutensa tulevissa presidentinvaaleissa on evätty, hän todennäköisesti toimii pitkän aikajänteen tavoitteet mielessään. Navalnyin innostama nuori sukupolvi ei elä enää samassa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisen ajan muistavassa turvallisuudenkaipuussa kuin vanhemmat ikäluokat. Nämä nuoret varttuvat yhteiskunnan jäseniksi, ja he ovat tulleet tietoisiksi myös vaihtoehtoisista ajattelutavoista. Putinin kansa ei siis välttämättä enää ole sitä, mitä Kreml ajattelee sen olevan ja minkä toiveiden valossa se politiikkaansa muotoilee. Kremlin reaktiot levottomuuksiin ovat olleet kaksijakoiset. Pienemmissä kaupungeissa mielenosoituksia on sallittu, mutta Moskovassa ja Pietarissa niitä on pyritty estämään, ja esimerkiksi sekä Navalnyi että hänen kampanjajenkilökuntaansa on pidätetty lukuisia kertoja. Lisäksi hallinto on kieltäytynyt antamasta palstatilaa oppositiomielisille ja tuominnut protestien järjestäjät epävakauden lietsonnasta mainitsematta järjestäjiä edes nimeltä. Silti äärimmäisiin vastatoimiin ryhtymistä on toistaiseksi vältetty.

Vuoden 2017 tapahtumissa on merkittävää se, että niiden kumuloima erimielisyys vie voimaa siltä perustalta, mihin Putinin ja kansan välinen yhteys nojaa: vakaudelta ja yksimielisyyden vaikutelmalta. Protestit ovat voineet osaltaan saada alkunsa juuri yhteiskunnallisen illuusion kritiikistä, jonka kohteena on näennäinen, mutta todellisuudessa miltei olematon yhteys hallinnon ja kansalaisten välillä. Tutkielmassa

---

³⁸ Oma käänökseni.

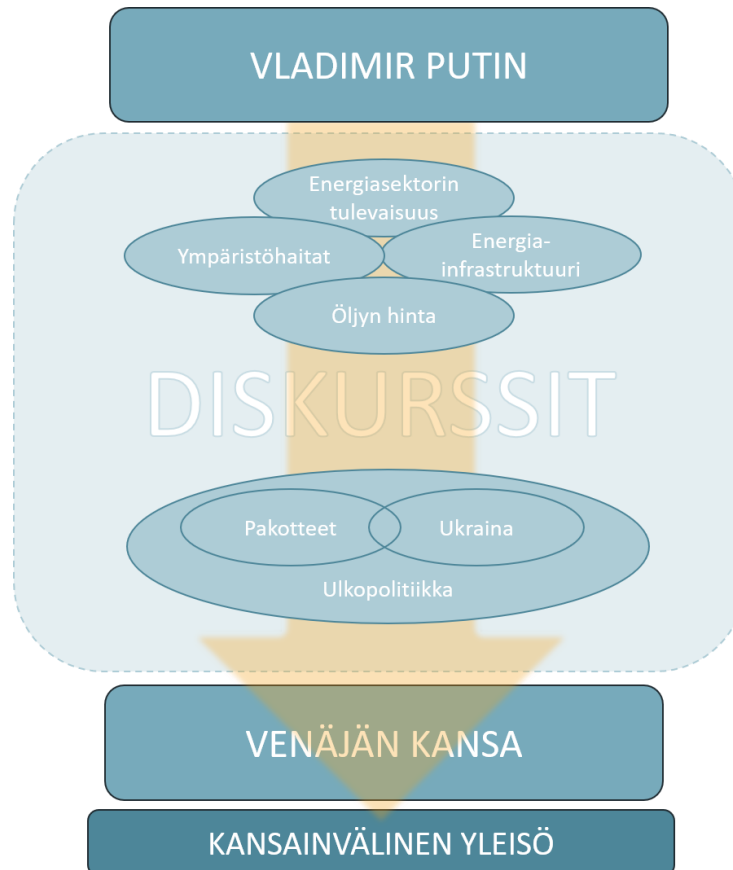
tarkastellun aineiston pohjalta on todettava, että Putin esittää Venäjän sisäistä todellisuutta koskevia tulevaisuudennäkymiä hyvin niukasti. Niinpä niitä esittävillä tahoilla voi olla jatkossa merkittävä asema yhteiskunnallisen murroksen tuottamisessa. Pelkkä nykyisen hallinnon kritisointi ei kuitenkaan tule todennäköisesti riittämään.

Putin on onnistunut tavoitteessaan yhdistää itsensä kansalaisten mielikuvissa positiiviseen kehitykseen Venäjällä – vaikka kehitys olisikin todellisuudessa ollut vähäistä. Tarkasteluni osoittaa, että hän metodisesti yhdistää itsensä positiivisiin asioihin ja ulkoistaa negatiivisen kehityksen muiden kontolle. Kannatusluvut ja vaalitulokset osaltaan osoittavat tämän olleen onnistunut valinta – Putin edustaa valtaosalle kansalaisista myönteistä kehitystä. Putinin potentiaalinen haastaja ei todennäköisesti onnistu tavoitteessaan nykyisen hallinnon epäkohtia osoittamalla: kansalaisten näkemysten ja tähänastisten uskomusten vääräksi osoittaminen ei tule olemaan suosittu strategia. (The Moscow Times 21.3.2018.) Nykyiseen valtaeliittiin pitäisi kohdistua erittäin merkittäviä väärinkäytösepäilyjä, ennen kuin kansalaiset kokisivat kriittisen määrän epäoikeudenmukaisuutta – mihin esimerkiksi Navalnyi on epäilemättä osaltaan pyrkinyt. Venäläisten ja valtiojohtajan luottamussuhteen syntymisen on jatkossakin perustuttava vastaavanlaisiin positiivisiin mielikuviin, joihin Putinkin on onnistunut vetoamaan.

6. YHTEENVETO

6.1. Diskurssien yhteenveto

Kuva 1. Putinin öljy- ja kaasusektoria koskevien selontekojen diskurssit

Kuten kuva 1 havainnollistaa, olen tässä ryhmitellyt Putinin selonteissa havaitsemiani Venäjän energiasektoriin liitettyjä diskursseja kahteen tasoon samaan tapaan kuin käsittelyssä yllä. Luvussa 3 käsitellyt energiasektorin lainalaisuuksien diskurssit muodostavat käytännönläheisten diskurssien kentän. Öljyn hinta ja sen vaikutukset Venäjän talouteen ja ihmisten hyvinvointiin sekä energiainfrastruktuurin suomat mahdollisuudet vaikuttavat öljy- ja kaasusektorin toimintamahdollisuuksiin. Putinin energiasektoria koskevat lausunnot perustuvat näiden diskurssien luonteeseen. Tämän tason diskurssit mahdollistavat Venäjän energiasuurvaltiuden, mutta samalla rajoittavat sitä. Ne luovat myös ponnistusalueen tulevaisuuden toiveikkuudelle, mikäli toivon sisältöjä ylipäättään voi perustaa luonnonvaroihin. Venäjä voi toimia yhteistyössä öljyntuottajavaltioiden kanssa, koska sillä on mittavia öljyresursseja. Toisaalta sen on

viime vuosina ollut jossain määrin pakkokin sekä neuvotella että sitoutua yhteistyöhön öljyn hinnan heilahtelun hillitsemiseksi.

Luvussa 4 selvitettyyn ulkopolitiikan tasoon kuuluivat Putinin öljy- ja kaasusektoria koskevissa selonteoissa sekä Ukrainan että pakotteiden erilliset diskurssit, joskin niiden merkityskentät ovat monin paikoin päällettäiset. Lisäksi tässä tutkielmassa ulkopoliittika on käsitelty omana, erillisenä diskurssina, joka voitaisiin jakaa edelleen aladiskursseihin. Se on kuitenkin jätetty tässä tekemättä, koska kuten aineistoa esittelevässä alaluvussa on todettu, keskustelumuotoiseen aineistoon liittyy aina sattumanvaraisuuden elementti, toisin sanoen joihinkin aiheisiin viitataan hetken mielijohteesta. Diskurssit olisivat silloin saattaneet perustua yksittäisiin selontekoihin ja pidin hyödyllisempänä niiden tarkastelua esimerkkeinä ulkopolitiikan ylädiskurssista kuin jostakin tarkennetusta aladiskurssista. Joka tapauksessa ulkopolitiikan tason diskursseilla on yhteyksiä energiasektorin lainalaisuuksien tason diskursseihin.

Luvussa 5 käsitelty Putinin ja kansalaisten yhteys on välittymiskanava energiasektorin lainalaisuuksien ja ulkopolitiikan tasojen diskursseille. Venäjän kansalaisten – joista pieni osa oli yleisönä erityisesti Suora linja -lähetysten selonteoissa – asema suhteessa Putinin selontekojen diskursseihin oli samanaikaisesti sekä vähäinen että merkittävä. Vähäinen siinä mielessä, että todellinen vuorovaikutus kansalaisten ja presidentin välillä vaikuttaa melko olemattomalta. Merkittävä siinä mielessä, että Putinin ajatuskuviot rakentuvat ainakin jossain määrin sen varaan, minkä Kreml arvelee olevan väestön enemmistön toiveiden mukaista. Koska öljy ja kaasu ovat Venäjälle merkittäviä, energiasektorin lainalaisuuksilla on suuri vaikutus yhteiskunnassa. Lainalaisuuksien selvittämisellä on suurta poliittista voimaa, kun todellisuudesta johdettavia merkityksiä voidaan siirtää yhteiskunnalliseksi käyttövoimaksi. Ulkopoliittisia selontekoja tehdessään Putinin täytyy kaiken aikaa heijastaa niitä oman maansa kansalaisten mielialoihin. Presidentin ja kansan yhteys on tärkeä työkalu diskurssien välittämisessä. Yhteyttä haastavat voimat, kuten protestiliikkeet iskevätkin sen kulmakiveksi muodostuneeseen vakauteen.

On erityisen tärkeää kuunnella Putinin sellaisia ulostuloja, jotka sisältävät toistuvia teemoja. Nämä ovat harkittuja puheenvuoroja, joilla hän todennäköisesti tukee jotakin tiettyä agenda. Kyseiset agendat ovat tutkielmassa tarkastellun aineiston perusteella erityisesti: oman vallan vahvistaminen äänestäjien silmissä, öljy- ja kaasusektorin

suurten venäläisyhtiöiden tavoitteiden ajaminen sekä Venäjän aseman vahvistaminen maailmassa. Näiden agendojen lisäksi on asioita jotka Putin tuo esille, koska hän haluaa osoittaa, että Venäjällä tiedostetaan tällaiset asiat – kuten energiamarkkinoiden muutos tai siirtyminen kohti vihreämpiä energiamuotoja. Lisäksi on asioita, joita hän ei mainitse, kuten energiasektorin ympäristöongelmat tai se, etteivät luonnonvaroista saatavat tulot jakaannu yhteiskunnassa oikeudenmukaisesti.

Tarkastellussa aineistossa oli vahvasti läsnä Venäjän presidentin vallan itsestäänselvyys. Todennäköisesti osittain siksi yleisön vakuuttaminen oli hienovaraista, pikemminkin aiemmin saavutetun ylläpitoa ja vahvistamista. Olisi kiinnostavaa tarkastella Putinin lausuntoja hänen presidenttiytensä alkua ajoilta ja tarkastella retoriikan käytön eroa kotimaisen ja kansainvälisen yleisön kontrolloinnissa. Kaikki ulkopolitiikka vaikuttaisi tulevan kansalaisille ylhäältä annettuna, eikä selonteoissa ole havaittavissa aitoa keskustelunomaisuutta. Diskursseja on tässä tarkasteltu yksipuolisesti Putinin näkökulmasta, mutta toisaalta vaikuttaakin nimenomaan siltä, etteivät ne rakennu aidossa vuoropuhelussa hallinnon ja kansalaisten välillä. Mielestäni Venäjän sisäisen todellisuuden ja ulkopolitiikan välisen vuoropuhelun ymmärtäminen tuottaa lisäarvoa Venäjän- ja laajemmin kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Sekä kaasu- ja öljysektoriin sijoitettavia utooppisia elementtejä että presidentti-instituution ja kansan yhteyttä tarkasteltaessa olisi tarpeen analysoida Suora linja -lähetyskokonaisuudessaan. Esimerkiksi vuonna 2017 öljy- ja kaasusektorista puhuttiin vähemmän. Sen hahmottamiseksi, miksi näin oli, pitäisi selvittää myös, mitkä muut teemat olivat keskustelun ytimessä. Mikä muu valtasi alaa keskustelussa ja miksi?

6.2. Utooppiset orientaatiot

Suora linja -lähetysten öljy- ja kaasusektoria koskevissa selonteoissa tulevaisuudenorientaatioita oli melko vähän. Niissä keskityttiin lähinnä ulkoisten uhkakuvien torjumiseen, kuten siihen, mitä tapahtuisi siinä tapauksessa, että länsimaat lopettaisivat venäläisen kaasun ostamisen. Vaikka Venäjä tiedostaa tarpeen puhtaamman energian tuotantoon ja kulutukseen, sen tavoitteena on hiilivetyihin perustuvan resurssivaltiuden pysyttäminen muuttuvassa toimintaympäristössä. Sisäisesti Putin korostaa tätä hetkeä ja sitä seuraavan jatkumista samanlaisena. Suora linja -lähetyksissä tehdyt selonteot eivät sisältäneet lähi- saati kaukoennakointia Blochin tarkoittamalla

tavalla juuri lainkaan. Pikemminkin kyse oli varautumisesta ennakoinnin sijaan. Paradoksaalisesti Suora linja -lähetyksen tulevaisuuden orientaatioiden puute on niiden keskeisin utooppinen elementti. Se, ettei tulevaisuutta olisi – tai että tulevaisuudessa nykyhetki toistuisi muuttumattomana – on utopiaa. Putinismin ideologia – tai pikemminkin ideologiattomuus – ei taivu tarjoamaan konkretiaan perustuvia tulevaisuudennäkymiä. Positiivisten mielikuvien hyödyntämisestä huolimatta Vladimir Putinin aikakauden vakaudentavoitteluun liittyy piirteitä, jotka voivat muodostua merkittävimmiten sitä haastaviksi tekijöiksi. Uusi sukupolvi ei välttämättä enää katso tarpeelliseksi asettua Putinin puolelle liberaaleja arvoja vastaan. Lisäksi Putin saattaa tahattomastikin yllyttää liberaalidemokratian kannattajia yhdistymään myös muualla maailmassa (Fish 2017, 73).

Vastaava tulevaisuudettomuus on nähtävissä myös lainsäädännössä. Aleksander Kynevin (2015) mukaan hallinto joutuu jatkuvasti kamppailemaan aiempien lakimuutosten aiheuttamien seurauksien kanssa. Tämä on seurausta toimintatavasta, jossa päätöksiä tehdään joko tämänhetkisiä tai korkeintaan lyhyen aikavälin tarpeita ajatellen: "Tällainen järjestelmä ei huomioi pitkän- tai edes keskipitkän aikavälin seuraamuksia. Toiminnan periaatteena on, että ilman tämänpäivän politiikkaa ei ehkä ole poliittista huomista."³⁹ Esimerkkinä Kynev käytti vaalilainsäädäntöä, johon on harkittu äänestysvaihtoehdon ”kaikkia vastaan” palauttamista, jotta osa äänistä, jotka muuten annettaisiin oppositiolle, saataisiin ohjattua siten, etteivät ne lisää minkään Yhtenäisen Venäjän ulkopuolisen puolueen kannatusta. (mt., 150–151.) Kevään 2018 presidentinvaalien korkean äänestysprosentin ja Putinin niissä keräämän korkean kannatuksen voisi ajatella kulminoituvan päättäjien varmuudeksi siitä, että kansalaiset luottavat heihin ja mandaatin turvin kannustavan tarvittavien rakennemuutoksien tekemiseen. Todennäköisemmin Kreml kuitenkin katsoo kannatuksen tarkoittavan tyytyväisyyttä ja jatkaa sen turvin valitsemallaan linjalla, jossa radikaaleja muutoksia ei tehdä. (BOFIT 22.3.2018.)

Sisäisen vakauden ylläpitämisessä on tietyllä tapaa kyse Blochin kuvaamalla tavalla ”ryömivästä evolutionistisuudesta”. Putinin Venäjän kaukoennakointi ja tulevaisuuden utooppinen konstruointi ovat siis lähiennakoinnin uhreja. Nyt eläviä ihmisiä ei haluta uhrata mahdollisten muutosten kustannuksella – tai he eivät itsekään

---

³⁹ Oma käänökseni. Kynevin sitaattiin on viitattu myös Lassilan (2017) artikkelissa.

halua uhrautua ja kannattaa muutosta ajavia voimia. Muutoksia ei tehdä, koska niiden synnyttämät levottomuudet uhkaisivat tämän hetken tasapainoa ja ihmisten asemaa – sitä mihin he ovat tottuneet. Venäläisten muutosmielialojen tarkastelu onkin osoittanut, että merkittävä osa kansalaisista kyllä haluaa pieniä, asteittaisia muutoksia, mutta pelkäävät, että perustavanlaatuisemmat reformit heikentäisivät heidän elämänlaatuaan (Kolesnikov & Volkov 2018, 2, 5). Uhraukset kanavoituisivat kustannuksiksi, mitä halutaan välttää. Putinin ajan vakauden tavoittelu on blochilaisessa mielessä juuri totumin, utooppisen kokonaisuuden irtokuva. Ulkoisessa mielessä valtio kuitenkin edellyttää uhrautumista. Esimerkiksi vuosina 2001–2015 toteutetussa kansalaisten patrioottisen valistuksen ohjelmassa määritellään rakkaudeksi emämaata kohtaan, omistautumiseksi isänmaalle ja halukkuudeksi palvella sen intressejä ja puolustaa sitä itsensä uhraamiseen saakka. Ohjelman käytännön tavoitteet sisältävät kansallistuntojen herättämisen ja sotilaallisten näkökohtien lisäksi myös valmiuden vastustaa valtioon kohdistuvia ideologisia haasteita. (Daucé et al. 2015, 2.)

Mikä Venäjän, ei-vielä-tietoinen, utooppinen kokonaisuus sitten on? Valtiojohton näkökulmasta sen olemus vaikuttaisi liittyvän Venäjän paikkaan maailmassa. Asemoitumisella suhteessa ulkoiseen ratkaistaisiin myös sisäiset ongelmat. Ulkopoliittinen suuruus ruokkii nationalismia, mikä on ollut modernin Venäjän kantava voima, mutta tuleeko se riittämään yhteiskunnan sidosaineeksi myös jatkossa? Vai onko modernin Venäjän ongelma nimenomaan tuo yhteen puristamisen politiikka? Saako moniäänisyyden kaipaus aikaan murrokseen tähtääviä, utooppisia orientaatioita yhteiskunnassa? Ja riittääkö niiden voima niin voimakkaaseen purkukseen, että se murtaisi eliitin suojamuurin ja avaisi lopulta tien avoimempaan demokratiaan? Vaikka Krimin valtauksen jälkeisistä Putinin suosioluvuista voisi päätellä, että isänmaallisiin tuntoihin vetoavat geopoliittiset toimet olisivat löytäneet otollisen maaperän, viimeaikainen yhteiskunnallinen liikehdintä osoittaa, että imperialistinen politiikka ei vastaa ihmisten arkipäiväisiin, sosiaalisiin huoliin (Lassila 2017, 4).

Sisäisesti muutosvoimia pyritään kaikin voimin hillitsemään, mutta ulkoisesti Putinin Venäjä ei tyydy vallitsevaan tilanteeseen. Se mitä on, ei riitä – mutta se mitä oli, kenties riittää. Venäjän geopoliittisen suuruuden sarastus on löydettävissä historiasta. Putin kääntää *ei-enään ei-vieläksi* puhumalla, kuin Venäjän maailmanpoliittinen valta-asema olisi jo taattu. Hän toteuttaa toivomisen horisonttia elämällä jo siinä. Putinin Venäjä on ottanut paikkansa suhteessa muuhun maailmaan ja asettunut siihen vastoinkäymistenkin

uhalla – mistä esimerkkinä ovat talouspakotteet. Putinismin toivon rationalisoidut sisällöt, *docta spes*, asettavat sen muista toimijoista riippumattomaksi valtioksi, joka harjoittaa kahdenvälisiä suhteita lähinnä kaupallisen yhteistyön saralla. Sen lisäksi, että ulkopoliittikkaa hyödynnetään sisäpolitiikassa, heijastetaan Venäjän sisäisiä arvoja myös ulospäin, jolloin yhteisymmärryksen saavuttaminen yhteistyökumppaneiden kanssa on ainakin periaatteessa helpompaa.

Venäjän merkityksen kasvaminen Lähi-idässä oli selkeä esimerkki Venäjän yrityksestä murtautua irti vallitsevasta järjestyksestä, muuttaa Venäjän paikkaa maailmassa. Myönteinen suhtautuminen öljyntuottajavaltioihin oli selvästi havaittavissa Putinin REWF-selonteissa. Yhteistyön syveneminen OPEC:in kanssa ja yhteisymmärryksen löytyminen erityisesti öljyn tuotantorajoitussopimuksessa sekä sopimukseen tehdyt pidennykset kertovat myönteisestä kehityksestä Venäjän ja Lähi-idän suhteissa. Lisäksi, kuten esimerkiksi REWF-paneelikeskustelu osoitti, Venäjän aseman merkityksen voimistuminen erityisesti Yhdysvaltojen kustannuksella Lähi-idässä ja Aasiassa on Kremlin edun mukaista. Putinin ajan perinteisiin arvoihin vetoava politiikka on yhtäältä pyrkinyt viestimään länsimaiden ulkopuolella eläville kansoille siitä, että Venäjällä ei ole moraalista agendaa ja ettei Venäjä myöskään hyväksy läntisten valtioiden ja järjestöjen vähemmistöjen asemaa ajavaa ja feminististä politiikkaa. Toisaalta Putinin Venäjä on viestinyt autoritääristen valtioiden johtajille, ettei Venäjä yritä tyrkyttää omaa poliittista agendaansa. Sen sijasta Putin kutsuu näitä johtajia liittoon, jossa toisten regiimien suvereniteettia ja määräysvaltaa kunnioitetaan. (Fish 2017, 64–65.)

Fishin (2017) mukaan putinismin konservatismi kulminoituu yhtäältä status quon säilyttämiseen ja toisaalta vihamieliseen suhtautumiseen potentiaaliin epävakauden lähteisiin (mt., 61). Kriittisen diskurssianalyysin tavoitteena on tarkastella kieltä muutoksen ja vallankäytön välineenä. Onko näkökulmavalintani perusteltu, jos analyysi itse asiassa osoittaa, että muutosta pyritään päinvastoin estämään? Mielestäni on syytä pohtia sitä, missä määrin vakaus on päämäärä, ja missä määrin keino saavuttaa muita tavoitteita? Luultavasti kyse on molemmista. Vakaus ylläpitää vallitsevaa yhteiskunnallista tilannetta sekä mahdollistaa politiikan muotoilun hallinnon toiveiden mukaisesti – mikä tehdään edelleen vakauden säilymistä silmällä pitäen. Putinin Venäjää luonnehtivan pysyttämispoliittikan näkökulmasta tutkielmani yhteiskunnan utooppisia elementtejä koskevan kysymyksenasettelun voi katsoa olevan paradoksaalinen. Jos utopiassa on kyse muutoksellisesta murroksesta kohti edistystä, utopian käsitettä täytyy

joko venyttää tai pyrkiä konstruoimaan jokin paremmin soveltuva, uusi luonnehdinta, joka auttaa ymmärtämään pysyttämisen utooppisia elementtejä. Menneisyyden suuruuteen perustuvassa politiikassa on viitteitä nostalgian käyttöön ideologisena käyttövoimana. Nostalgiaakaan ei yksin riitä käyttövoimaksi, vaan näiden kahden jonkinasteisella synteisillä voisi olla selitysvoimaa sille, miten nyky-Venäjän kehityskulkuja konstruoidaan valtiojohdon selonteoissa.

Putinin Venäjällä yhteiskunnallinen keskustelu on vähäistä ja kansalaiset saavat instituutiot annettuna. Yksittäisiin epäkohtiin voidaan puuttua, mutta järjestelmää ravisteleva, laajempi kritiikki on ei-toivottua. Putin legitimoii omaa valtaansa illuusiolla läheisyydestä kansaan. Valtaetäisyys kurotaan umpeen hetkellisesti Suora linja - lähetysten rituaalissa, kun Putin puhuu suoraan ihmisille, ohittaen muut politiikan instituutiot. Hallinnon suurimmassa tämänhetkisessä haasteessa on kyse paradoksista – toisaalta vakauden ylläpitäminen edellyttää jonkinasteista passiivisuutta. Yhteiskunnallisen elämän luisuminen apatiaan on kuitenkin todellinen uhka myös Venäjälle. Putinin hallinnon kannalta on esimerkiksi tärkeää, että äänestysprosentti pysyy riittävällä tasolla – ilman sitä Putin ei voi enää sanoa olevansa vaaleilla valittu koko kansan presidentti. Apoliittisuus ilmenee myös siten, että abstraktin tulevaisuuden sijaan Putin ottaa kantaa konkreettisiin asioihin. On kylläkin myönnettävä, että tässä tutkielmassa tarkasteluun on valittu materiaaliseen maailmaan liittyvä näkökulma.

Sisäpolitiikan osalta Putinin selonteoissaan mahdollistamassa konkreettisessa utopiassa on kyse Venäjän positiivisen kehityksen jatkumisesta ja Putinin kyseenalaistamattomasta asemasta sen mahdollistajana. Ulkopoliittisessa mielessä Putin antaa venäläisille mahdollisuuden yhteenkuuluvuuden tunteeseen osana jotakin suurempaa: Venäjä on ansainnut merkittävän paikkansa maailmassa. Öljy- ja kaasu luovat yhtäältä materiaaliset edellytykset suuruuden rakentamiseen ja toisaalta yhteistyön areenan, jolla liittolaisia voidaan energiaresursseja apuna käyttäen palkita ja rangaista; suostutella ja pakottaa.

Vladimir Putinin hallintoa pidetään allegorisena Venäjän kanssa. Eurooppalaisilla lienee melko selkeärajaanainen mielikuva tai stereotypia siitä, millaista Venäjällä on. Paljon jää väistämättä huomaamatta tästä 85 federaatiosubjektia, yli 150–200 etnistä ryhmää, 11 aikavyöhykettä ja viisi kasvillisuusvyöhykettä sisäänsä mahduttavasta, maantieteellisesti maapallon suurimmasta valtiosta. Sitä hallinnoivan koneiston ei voida olettaakaan olevan yksinkertainen. Venäjän poliittinen kulttuuri – ehkä osittain edellä mainittujen

reunaehto, osittain historiansa tuotteena – ei ole omiaan lieventämään järjestelmän kryptisyyttä. Suuri olento kääntyy hitaasti, mutta ilman muodonmuutosta kokee yhtä nopean kuoleman kuin muutkin. Kolesnikovin (2017) mukaan yritys pitää Venäjää paikallaan aiheuttaa eroosiota suhteessa ympäröivään maailmaan ja pitkällä aikavälillä tällainen tasapainottelu voi aiheuttaa äkkinäisen, ennalta-arvaamattoman romahduksen (mt., 7). Ilman uudistuksia Venäjä ei voi edes pysytellä paikallaan (Kolesnikov & Volkov 2018, 8).

Joka tapauksessa on muistettava, että tämän tutkielman aineistossa on käsitelty pääasiassa vain energiaan liittyvää ulkopoliittikkaa. Ulkoisesta kryptisyydestä huolimatta ja toisin kuin Winston Churchill radiopuheessaan vuonna 1939 väitti, Venäjä ei ole mysteerin kiedottu arvoitus, jonka avain on sen kansallinen intressi. Intressit toki selvittävät Venäjän toimintaa, mutta kansainvälisen yhteistyön edellytysten parantamiseksi on ymmärrettävä myös rakentumisprosessia, joka on ulkopoliittisen toiminnan taustalla. Venäjä koostuu muiden maailman yhteiskuntien tapaan vuorovaikutuksessa toimivista ihmisistä ja instituutioista. Kansallisen intressin synty on prosessi, johon sisäiset tendenssit vaikuttavat. Lopulta, samoin kuin Venäjän tulisi varautua Putinin jälkeiseen aikaan, Euroopan unionin pitäisi varautua pakotteiden jälkeiseen aikaan ja siihen, millaista kaupallista yhteistyötä Venäjän kanssa voitaisiin tehdä hiilivetyjen jälkeisessä maailmassa.

6.3. Johtopäätökset

Näethän, Venäjällä on kaksi sanaa totuudelle. 'Pravda' on ihmisen totuus. 'Istina' on jumalan totuus. Mutta on olemassa myös 'nepravda' – epätotuus. Ja tätä asetta johtaja käyttää. Koska hän tietää, mitä he eivät. Totuus on mitä tahansa, mitä hän sanoo sen olevan.

(Rikollinen Juri Gurka televisiosarjassa Fargo, 2017)⁴⁰

Aikakäsitys on keskeinen osa utopioita. Aika on metaforisessa mielessä tiimalasi, jonka läpi valuessaan toiminta siirtyy tulevaisuudesta menneisyydeksi. Tulevaisuuden paino

---

⁴⁰ Televisiokanava Pervi kanal leikkasi kyseisen, amerikkalaisen televisiosarjan Venäjän esitykseen maininnat Putinista ja johtajasta, muuttaen Gurkan sanojen merkityksen. (Ks. esim. <https://meduza.io/news/2017/05/13/pervyy-kanal-v-perevode-seriala-fargo-vyrezal-upominaniya-putina>)

saa ajan valumaan tiimalasin kapeasta kohdasta osaksi menneisyyttä. Yksittäisiin hiekanjyväsiin tuskin pystyy tarttumaan, ennen kuin ne ovat jo siirtyneet menneisyyteen. Taitekohtaan saapumisensa hetkeen asti tulevaisuudesta lähestyvät jyväset – tapahtumat, henkilöt, paikat, käsitteet – ovat olleet tulevaisuutta. Niistä ainesosista myös konkreettinen utopia on rakennettu. Kysymys onkin siitä, milloin Venäjän aikalasi kääntyy ympäri? Milloin nykytodellisuus kohtaa apokalypsin? Tiimalasin kapeassa kohdassa vallitsee eletyn hetken pimeys. Yksittäisen tapahtuman aspekteja pystytään hahmottamaan vasta sen jo ollessa ohi – tämän jälkeenkin on turvauduttava vain saatavilla olevaan havaintomateriaaliin – tulkintoihin. Edelleen, tapahtumaa todistaneetkin tulkitsevat tapahtumia oman maailmanymmärryksensä valossa, mikä myös edistää mahdollisten tiedollisten ja utooppisten elementtien syntyä. Tieto on avain, jonka haltija pitelee valtakuntaa kämmenellään. Tehtyä on mahdotonta saada tekemättömäksi ja toisen osapuolen näkemyksen muuttaminen jo tapahtuneesta on melkein yhtä vaikeasti muutettavissa. Tulevaisuuden tapahtumakulkuja ei voida vielä tietää, ja siksi toivo on tämän hetken looginen seuraus. Kaikkietävä toimija voisi luoda synteesin erilaisista tulkinnoista ja verrata sitä asioiden todelliseen laitaan. On mahdotonta nähdä tulevaisuuteen muutamaa lähintä hiekanjyvää pidemmälle. Näidenkään hiekanjyvien osalta ei tiedetä, miten ne järjestyvät suhteessa toisiinsa vyöryessään ajan horisontin yli. Aika sen sijaan varmasti kuluu.

Venäjän poliittista järjestelmää luonnehtii irtaantuneisuus kansalaisten arkielämästä. 2000-luvun alusta lähtien rakennettu hallintomalli on korostanut Kremlin merkitystä. On huomattava, että Vladimir Putin ei ole kyennyt rakentamaan vallitsevaa järjestelmää yksin. Hänen takanaan on valtava hallintokoneisto. Venäjän suuntaa ja vakautta arvioitaessa onkin tärkeää pystyä ennakoimaan sitä, mitä tapahtuu, jos pyramidin kärki irrotetaan ja vaihdetaan uuteen. Vallan vaihtuminen Venäjällä on jatkuva tutkijoiden, median ja ruokapöytäkeskustelujen spekulatiivisen kohde. Se kiihtyy ajan kuluessa ymmärrettävistä syistä – Putinkaan ei elä ikuisesti. Tällä hetkellä ei ole syytä uskoa, että Putinin valtakausi – tai ainakaan presidenttiys – jatkuisi enää vuoden 2024 jälkeen. Sillä välin Putin-koneiston ulostulojen analyysi voi olla ainoa, tai ainakin yksi harvoista keinoista selvittää taustarakenteen luonnetta. Vastaavaa selvittelyä tapahtuu esimerkiksi diplomatian keinoin, mutta sen sisällöt jäävät suurille yleisöille tuntemattomaksi ja nekin ovat – hieman ironisesti – harvojen luotettujen henkilöiden tulkintojen varassa.

Venäjän politiikka koskevien lentävien lauseiden ristiaallokossa on vaikea saada aikaan

tukevalle perustalle rakennettu johtopäätös, mitä tästä kaikesta tulisi ajatella. Varman tiedon puutteessa tutkijoiden on keskityttävä epävarmaan ja tulkinnanvaraiseen. Tässä piilee kuitenkin yli- tai väärintulkinnan vaara. Venäjän poliittista toimintaa tarkastellessa on mielestäni tärkeää erottaa näkökulma ja se, missä mielessä Venäjä on oman kohtalonsa agentti. Toisinaan toiminnalla on missio, kenties useinkin, mutta toisinaan Venäjä itse joutuu toiminnan kohteeksi. Silloinkin tietysti pyritään ylläpitämään ja suojelemaan julkisuuskuva, ja se tehdään tavallisesti hyvin laskelmoidusti. Siksi Venäjän valtiojohton puheiden analyysin tarpeellisuutta ei ole syytä vähätellä. Suomalaisilla on kohtalonyhteys Venäjään, mutta suuri itänaapuri kulkee omaa tietään itsenäisesti ottaen naapurit huomioon pääasiassa silloin, kun se on sille itselle hyödyllistä. Venäjän toimintaan ei voi merkittävästi vaikuttaa, mutta varautua kyllä. Yksi keino tähän on soveltuvan analyysin työkaluston luominen.

Tutkielmani kaltaisen työn haasteena on pyrkimys ymmärtää koko Venäjä kerralla. Esimerkiksi naapurimaiden pragmaattisen ulkopoliitiikan näkökulmasta ajatellen olennaista ei ole tuhon tai muutoksen ennustaminen, vaan varautuminen poikkeaviin tapahtumiin. Pelkkä energiaan liittyvien puheenvuorojen tarkastelu ei riitä. Merkitysten verkkojen hahmottamiseksi ja kattavan kuvan saamiseksi olisi tutkittava laajasti sosioekonomisiin kysymyksiin liittyvää puhetta. Tässä tutkielmassa niitä on lähestytty kiertoteitse tarkastelemalla öljy- ja kaasusektoria koskevia selontekoja. Erilaisten diskurssien utooppisia elementtejä tutkimalla voi saada tarkemman kokonaiskäsityksen esimerkiksi kansan asemasta suhteessa Venäjän valtioon – sekä sen potentiaalista muutoksen agenttina.

Vallan keskittyttyä yhdelle henkilölle politiikan tuotokset eivät todennäköisesti vastaa kansan toiveiden keskiarvoa. Ja vaikka ne pyrkisivätkin vastaamaan ainakin jossain määrin äänestävän ja kannatustiedusteluihin vastaavan kansanosan toiveita, viitannevat viimeaikaiset kansanliikkeet ainakin jonkinasteiseen tyytymättömyyteen. Pelkkä kansan näennäinen hyväksyntä ei ennusta kestäväää vakautta. Kriittisen opposition tai kilpailevan eliitin massan saavuttaessa kriittisen pisteen yhteiskunnallinen tilanne voi muuttua äkkiarvaamatta. Tilannetta voi verrata Yhdysvaltojen poliittiseen järjestelmään, jonka hallinnon toiminta on kaksipuoluejärjestelmän vuoksi nykivää. Se on kuitenkin helpommin ennustettavissa, sillä instituutioiden vallankäytön voi presidenttipuolueen vaihtumisen myötä otaksua olevan jotakuinkin päinvastaista. Unipolaarisessa järjestelmässä sen sijaan voi muutoksen tullen tapahtua melkein mitä tahansa.

Tilan, maantieteen luomien reunaehtojen toisistaan erottamat venäläiset ovat vuosikymmeniä luottaneet yhteen viestintäkanavaan, joka ylsi maan kaukaisimpiinkin osiin: televisioon. Moskovan kauppakorkeakoulun (HSE) professori Sergei Medvedev (2014) on todennut, että venäläisiä yhdistää kaksi asiaa: Neuvostoliiton muisto ja valtion televisio. Viime vuosina tilanne on kuitenkin muuttunut, sillä internet-aikana syntyneen sukupolven tiedon saantimahdollisuuksissa on valtava ero entiseen. Tämän on ottanut huomioon myös Venäjällä internetin informaatiovaikuttamista masinoiva taho, joka on ryhtynyt tuottamaan valtion totuuden kanssa yhteensopivaa tietoa. Jos kansalainen ei tiedon tulvan edessä osaa päättää, mihin pitäisi uskoa, hän uskoo todennäköisimmin siihen, mitä hän on aina ennenkin pitänyt totena.

Vladimir Putinin pitkäaikaisesta suosiosta on pääteltävissä, että hän on ainakin jossain määrin onnistunut vastaamaan siihen, mitä venäläiset kaipaavat huolimatta siitä, että sekä tiedon vähyys että sen paljous tuottavat harhaa. Ulkomainen yleisö ei sen sijaan kykene näkemään Putinin yli, ennen kuin kohinan keskeltä alkaa nousta kasvoja, joiden tenhon uskotaan olevan tarpeeksi voimakas horisontin ylittämiseen. Merkittävä piirre Venäjän nykyisen tietoverkon avaruusmyrskyssä on sosiaalisen median luoma informaatiokaaos, joka johtaa helposti yksittäisiin ikoneihin takertumiseen, jolloin niiden asema helposti ylikorostuu. On helppo sanoa tuntevansa Venäjän, jos Venäjän pelkistää vain sen valtiojohtajaan. Näin lännessä silti usein tehdään, mikä johtune jonkinlaisesta väsymyksestä ja haluttomuudesta nähdä moninaisuutta ja perehtyä siihen kunnolla.

Vaikka Venäjällä on Putin, siellä on myös paljon muuta. Mutta on epätodennäköistä, että yksittäinen ääni tulee sieltä kuulluksi, yhtä epätodennäköistä, kuin saada kysymyksensä läpi Suora linja Vladimir Putinin kanssa -ohjelmaan. Suuri osa Venäjän nyky-yhteiskunnan ongelmista liittyy vallitsevaan vallan vertikaaliin ja päätösten tekemiseen kaukana federaatioista ja niiden alueella asuvien ihmisten päivittäisestä elämästä. Subsidiariteetin toteuttaminen, vallankäytön vieminen ihmisten lähelle on ehkä ainoa keino kehittää edustuksellisen järjestelmän toimintaa Venäjällä. Päättäjien ja kansan välinen yhteys on utopiaa, jos tätä yhteyttä ei ole. Tulevat vuosikymmenet näyttävät, kohdistavatko venäläiset edelleen toivonsa maan mittaviin luonnonvaroihin. Tulevat kuukaudet ja vuodet näyttävät, kohdistuuko venäläisten toivo edelleen Vladimir Putiniin. Joka tapauksessa hänet haastavan henkilön pitäisi ensin kerätä kriittinen määrä omien kannattajiensa uskoa, jotta hän voisi alkaa herättää toivoa.

I Aineisto:

Direct line with Vladimir Putin, 17.4.2014. Online URL.<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20796>

Direct line with Vladimir Putin, 16.4.2015. Online URL <http://en.kremlin.ru/events/president/news/49261>

Direct line with Vladimir Putin, 14.4.2016. Online URL <http://en.kremlin.ru/events/president/news/51716>

Direct line with Vladimir Putin, 15.6.2017. Online URL <http://en.kremlin.ru/events/president/news/54790>

Russian Energy Week Forum plenary session, 4.10.2017. Online URL <http://en.kremlin.ru/events/president/news/55767>

II Tilastolähteet:

Kuvaaja 1. Valtainstituutioiden toiminnan hyväksyntä Venäjällä. Levada-keskus. Одобрение органов власти. Vierailtu 20.4.2017. Online URL <http://www.levada.ru/indikatory/odobrenie-organov-vlasti/>

Kuvaaja 2. Venäjän federaation talouden tila, ruplina. Rosstat. Venäjän federaation sosioekonominen tila. Tilastojulkaisut vuosilta 2006–2016.

Kuvaaja 3. Venäjän federaation talouden tila, euroina. Venäjän federaation sosioekonominen tila. Tilastojulkaisut vuosilta 2006–2016. Rosstat. Euromääräiseksi muuntamiseen on käytetty valuuttakurssin vuosittaista keskiarvoa.

Kuvaaja 4. Öljyn hinta ja ruplan kurssi. U.S. Energy Information Administration EIA. Europe Brent Spot Price. Vierailtu 12.10.2017. Online URL <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=p&s=rbrte&f=m> ; OFX. Ruplan ja Yhdysvaltain dollarin kurssin kuukausittainen keskiarvo. Vierailtu 12.10.2017. Online URL <https://www.ofx.com/en-au/forex-news/historical-exchange-rates/yearly-average-rates/>

Kuvaaja 5. Venäläisten toimeentulo. Rosstat. Venäjän federaation sosioekonominen tila. Tilastojulkaisut vuosilta 2006–2016. Ks. kuvaajan indikaattoreiden määrittelyä koskeva liite 1: Rosstatin aineistojen metodologinen selvitys.

Kuvaaja 6. Mielipidetiedustelu: mistä hyvinvointi riippuu? Levada-keskus. ОБЩЕСТВЕННОЕ МНЕНИЕ – 2015 Ежегодник. Таблица 2.10. От чего в большей степени зависит благополучие человека?

III Muut lähteet:

Aalto, Pami (2016). Venäjän energiasektori kansainvälisenä toimijana. Oy Energiajätti Ab – Luonnonvarat ja Venäjä, luentosarja Helsingin yliopistossa. Luento 29.3.2016.

Ahoniemi, Vesa (2015). Venäjän talouden yksipuolisuus on Kremlille vahvuus.

Politiikasta-verkkajulkaisu. Päivitetty 8.7.2015, viitattu 9.11.2016. Online URL <http://politiikasta.fi/venajan-talouden-yksipuolisuus-on-kremlille-vahvuus/>.

Bauman, Zygmunt (1976). *Socialism – the Active Utopia*. 10. George Allen & Unwin Ltd., Iso-Britannia.

Bloch, Ernst (1985). Ennakoitu todellisuus – mitä on utooppinen ajattelu ja mitä se saa aikaan. Teoksessa *Utopia, Luonto, Uskonto. Johdatusta Ernst Blochin ajatteluun*. Toimittaneet Keijo Rahkonen ja Esa Sironen. 18–19, 22–23, 26–31. Jyväskylä: Gummerus.

Bloch, Ernst (1986). *The Principle of Hope. Volume One*. 4, 9, 97–98. Kääntänyt englanniksi Plaice, Neville; Plaice, Stephen; Knight, Paul. The MIT Press, Cambridge. Saksankielinen alkuteos 1954.

Bloomberg (2017). Wingfield B., Dodge S., Sam C. Samuel Dodge and Cedric Sam. OPEC's Allies Cut Output Deeper (Sort of.). Päivitetty 17.10.2017, viitattu 11.11.2017. Online URL <https://www.bloomberg.com/graphics/2017-opec-production-targets/>

BOFIT (2014). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 10.4.2014. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

BOFIT (2017). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 12.10.2017. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

BOFIT (2017). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 23.11.2017. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

BOFIT (2017). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 7.12.2017. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

BOFIT (2017). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 14.12.2017. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

BOFIT (2018). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 4.1.2018. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

BOFIT (2018). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 11.1.2018. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

BOFIT (2018). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 18.1.2018. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

BOFIT (2018). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 25.1.2018. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

BOFIT (2018). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 8.3.2018. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

BOFIT (2018). Viikkokatsaus: Venäjä. Julkaistu 22.3.2018. Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos.

- BP (2017). Primary energy consumption in Russia between 2010 and 2016, by fuel (in millionmetric tons of oil equivalent). Statista. Online URL <https://www.statista.com/statistics/265611/primary-energy-consumption-in-russia-by-fuel/>
- Cambridge Econometrics (2016). Briefing: Europe increasingly dependent on risky oil imports. 3. Tutkimuksen toimeksiantaja Transport & Environment. https://www.transportenvironment.org/sites/te/files/publications/2016_07_Briefing_Europe_increasingly_dependent_risky_oil_FINAL_0.pdf.
- Daucé, Françoise; Laruelle, Marlene; Le Huérou, Anne; Rousselet, Kathy (2015). Introduction: What Does it Mean to be a Patriot? 2. *Europe-Asia Studies*, Vol. 67, No. 1, January 2015, 1–7.
- Van Dijk, Teun A. (1993). Principles of critical discourse analysis. 280. *DISCOURSE & SOCIETY*. Vol. 4(2): 249–283. Lontoo, Newbury Park ja New Delhi: Sage.
- Dožd (2017). Желнов Антон; Арно, Татьяна. Глеб Павловский: это самая депрессивная «Прямая линия» за всю историю. Julkaistu 16.6.2017, viitattu 16.6.2017. Online URL https://tvrain.ru/teleshov/vechernee_shou/samaja_depressivnaja_prjamaja_linija_gleb_pavlovskij_o_treh_kartinah_glavnogo_sobytiya_dnja-437361/
- The Economist (2017). Russia’s economy – in search of a higher gear. 42. Volume 425 Number 9072.
- EIA, U.S. Energy Information Administration (2017 a). Russia. Päivitetty 31.10.2017, viitattu 7.11.2017. Online URL <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>.
- EIA, U.S. Energy Information Administration (2017 b). Russia exports most of its crude oil production, mainly to Europe. Päivitetty 14.11.2017, viitattu 19.12.2017. Online URL <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=33732>
- Fairclough, Norman (2010). *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. Second Edition. 1–11. Pearson Education Limited.
- Financial Times (2017). Raval, Anjli. Push to extend Opec supply cuts to end-2018 bolstered by Russia. Julkaistu 19.10.2017, viitattu 9.11.2017. Online URL <https://www.ft.com/content/37b84ce8-b4ce-11e7-aa26-bb002965bce8>.
- Financial Times (2018). Raval, Anjli; Khalaf, Roula; Foy, Henry. Russia and Saudi Arabia put aside differences to forge energy pact. Julkaistu 7.2.2018, viitattu 7.2.2018. Online URL <https://www.ft.com/content/7af38c26-0801-11e8-9650-9c0ad2d7c5b5>
- Fish, Steven M. (2017). *What is Putinism?* 61–71, 73. *Journal of Democracy*, Volume 28, Number 4, October 2017. John Hopkins University Press.
- Frankel, Jeffrey (2012). The Natural Resource Curse: A Survey of Diagnoses and Some Prescriptions. 9–10. HKS Faculty Research Working Paper Series RWP12-014, John F. Kennedy School of Government, Harvard University.

- Gaidar, Yegor (2014). *Imperiumin tuho – oppitunteja tämän päivän Venäjälle*. 57. Suomentanut Jukka Malinen. Verbatum Oy, Helsinki. Venäjänkielinen alkuteos 2006.
- Harju-Seppänen, Mika (2008). No mutta mitä se metafysiikka on käytännössä? Rakenteen ja toimijan välisen suhteen ongelma kansainvälisten suhteiden tieteenalalla. Teoksessa Hakovirta, Harto - Vuori, Juha A (toim.), *Tieteenteorioiden ja kansainvälisten suhteiden oppialan kehitys*. 59. Turun yliopisto.
- Horkheimer, Max (1986). The Social Function of Philosophy. *Teoksessa Critical Theory – Selected Essays*. 264–265. Continuum Publishing Corporation, New York.
- IHA, International Hydropower Association (2017). Russia. Päivitetty, 5/2017, viitattu 7.11.2017. Online URL <https://www.hydropower.org/country-profiles/russia>.
- IMF (2017). Russia: Share of global gross domestic product (GDP) adjusted for Purchasing Power Parity (PPP) from 2012 to 2022. Statista. Online URL <https://www.statista.com/statistics/271379/russias-share-of-global-gross-domestic-product-gdp/>.
- Ioffe, Julia (2011). Net Impact – One man’s cyber-crusade against Russian corruption. Online Chronicles. The New Yorker. Julkaistu 4.4.2011, viitattu 9.12.2017. Online URL <https://www.newyorker.com/magazine/2011/04/04/net-impact>
- Jokinen Arja, Juhila Kirsi, Suoninen Eero (1993). *Diskurssianalyysin aakkoset*. 27–32. Vastapaino, Tampere.
- Kolesnikov, Andrei (2017). The burden of predictability: Russia’s 2018 presidential election. 1–2, 4, 6–7. Carnegie Moscow Center. June 2017.
- Kolesnikov, Andrei; Volkov, Denis (2018). The Perils of Change: Russians’ Mixed Attitudes Toward Reform. 2–3, 5–6, 8. Carnegie Moscow Center. February 2018.
- Korkman, Sixten (2012). *Talous ja utopia*. 23, 256. Docendo, Jyväskylä.
- Kreml (2017). Visit to Gorky Automobile Plant. Julkaistu 6.12.2017, viitattu 22.12.2017. Online URL <http://en.kremlin.ru/events/president/news/56319>
- Kynev, Aleksander (2015). Combating the Opposition: United Russia’s Electoral and Party Reforms 2012-13. Teoksessa Ross, Cameron (toim.): *Systemic and Non-Systemic Opposition in the Russian Federation*. 150–151. Routledge.
- Lakkala, Keijo (2014). *Utopia tänään. Yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiaa*. 12–13, 23–24, 26, 71–72, 83. Jyväskylä: Kampus kustannus.
- Lassila, Jussi (2017). The Kremlin’s domestic political challenges from 2018 onwards. 4–7, 15. FIIA working paper. December 2017/ 101.
- Levada-keskus (2017). Владимир Путин. Julkaistu 20.11.2017, viitattu 13.12.2017. Online URL <https://www.levada.ru/2017/11/20/vladimir-putin-5/>
- Mannheim, Karl (1936). *Ideology & Utopia*. 173. Käännös Louis Wirth ja Edward Shils. Lontoo: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Medvedev, Sergei (2014). Russian space and Russian state. Luentosarja Moskovan Higher School of Economicsissa syksyllä 2014.

Milliken, Jennifer (1999). The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. 229–231, 233. *European Journal of International Relations*. Vol. 5(2): 225–253. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi.

The Moscow Times (2014). Amos, Howard.

Deep Historical Distrust Stymies Russia, OPEC Oil Price Diplomacy. Julkaistu 26.11.2014, viitattu 9.10.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/deep-historical-distrust-stymies-russia-opec-oil-price-diplomacy-41766>.

The Moscow Times (2017). Fishman, Mikhail. Russia's Kids Are Alright.

Mielipidekirjoitus. Julkaistu 28.3.2017, viitattu 3.5.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/russias-kids-are-alright-57551>.

The Moscow Times (2017). Grozovsky, Boris. Russia's Generation Z: In Search of a Future.

Mielipidekirjoitus. Julkaistu 7.4.2017, viitattu 3.5.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/russias-generation-z-in-search-of-a-future-57662>.

The Moscow Times (2017). Activists Detained During Nationwide 'Open Russia' Protests.

Julkaistu 1.5.2017, viitattu 1.5.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/news/activists-detained-at-nationwide-open-russia-protests-57868>.

The Moscow Times (2017). Greene, Samuel. The Kremlin's Coercion Calculus.

Mielipidekirjoitus. Julkaistu 2.5.2017, viitattu 3.5.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/the-kremlins-coercion-calculus-op-ed-57883>.

The Moscow Times (2017). Fishman, Mikhail. The Economic Plan for Putin's Next Term Is Already Set.

Julkaistu 4.5.2017, viitattu 17.5.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/a-secret-pill-the-economic-program-for-putins-next-presidential-term-is-ready-57897>.

The Moscow Times (2017). Gaase, Konstantin. Where Does Putin Sleep and Why Is It a Secret?

Mielipidekirjoitus. Julkaistu 9.5.2017, viitattu 10.5.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/where-does-putin-sleep-and-why-is-it-a-secret-op-ed-57944>.

The Moscow Times (2017). Aris, Ben. Oil Prices Rise to Highest Level in Two Years.

Julkaistu 27.9.2017, viitattu 28.9.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/oil-prices-rise-to-highest-level-in-two-years-59091>.

The Moscow Times (2017). Barmin, Yuri. What's Behind the Saudi King's Historic Visit to Russia.

Mielipidekirjoitus. Julkaistu 4.10.2017, viitattu 21.12.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/what-is-behind-the-saudi-king-historic-russia-visit-59158>

The Moscow Times (2017). He Who Shall Not Be Named – The Kremlin's Last Words on Navalny's Election Bid. Julkaistu 18.10.2017, viitattu 12.11.2017. Online URL

<https://themoscowtimes.com/news/how-the-kremlin-responded-to-navalny-59303>

The Moscow Times (2017). Szakonyi, David. Why Russian Oligarchs Remain Loyal to Putin. Mielipidekirjoitus. Julkaistu 1.12.2017, viitattu 5.12.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/centrifugal-forces-why-russian-oligarchs-remain-loyal-to-the-putin-government-op-ed-59760>

The Moscow Times (2017). Gershkovich, Evan. Putin: A Modern-Day Tsar, a Soviet-Style Leader, a President Left Behind. Julkaistu 8.12.2017, viitattu 8.12.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/putin-modern--tsar-soviet-leader-president-left-behind-59849>

The Moscow Times (2017). Russia to Shell Out \$300M on the 2018 Presidential Elections. Julkaistu 19.12.2017, viitattu 21.12.2017. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/russia-to-spend-300mn-on-the-2018-presidential-election-59986>

The Moscow Times (2018). Russia's Top 3 Business Stories This Week. Julkaistu 12.1.2018, viitattu 18.1.2018. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/russias-top-3-business-stories-this-week-60170>

The Moscow Times (2018). Greene, Samuel; Robertson, Graeme. Putin and the Passions. Mielipidekirjoitus. Julkaistu 21.3.2018, viitattu 21.3.2018. Online URL <https://themoscowtimes.com/articles/putin-and-the-passions-op-ed-60883>

Pelttari, Mikko (2016). Yliopistolehti. Katse kohti itää. Mitä Venäjän energiapolitiikka tarkoittaa? Veli-Pekka Tynkkysen haastattelu. Julkaistu 29.4.2016, viitattu 15.5.2016. Online URL <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/katse-kohti- itaa>.

Pesu, Matti (2016). Putinin pääkopan maailmanpoliittinen merkitys. The Ulkopolitist -verkkojulkaisu. Päivitetty 15.2.2016, viitattu 24.10.2016. Online URL <https://ulkopolitist.fi/2016/02/15/putinin-paakopan-maailmanpoliittinen-merkitys/>.

Pursiainen, Christer (1999). *Venäjän idea, utopia ja missio*. 152–153. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja nro 6. Gaudeamus, Helsinki.

Pynnönen, Anu (2013). *Diskurssianalyysi: tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*, 4–7, 10–11, 19. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun Working Paper N:o 379.

Rahkonen, Keijo (1985). Ernst Bloch – toivon filosofi. Teoksessa *Utopia, Luonto, Uskonto. Johdatusta Ernst Blochin ajatteluun*. 12. Toimittaneet Keijo Rahkonen ja Esa Sironen. Jyväskylä: Gummerus.

RBC (2018). СМИ узнали о созданном Минэнерго списке угроз энергобезопасности России. Julkaistu 7.3.2018, viitattu 10.3.2018. Online URL <https://www.rbc.ru/business/07/03/2018/5a9f45d39a79473a2142f6da>

Remington, Thomas F. (2003). Majorities without Mandates: The Russian Federation Council since 2000. 670–671. *Europe-Asia Studies*, 55:5, 667–691.

Remington, Thomas F. (2010). *Politics in Russia*. vii, 210–211, 256. Pearson, United States.

Ria Novosti (2018). Выборы президента 2018. Päivitetty 19.3.2018, viitattu 19.3.2018. Online URL <https://ria.ru/infografika/20180316/1516332260.html>

Rogoza, Jadwiga (2014). Federation without federalism – relations between Moscow and the regions. 5–6, 16, 25, 39–40. OSW studies number 49, April 2014, Warsaw.

Rosbalt (2017). Задолженность по зарплате в России увеличилась за месяц на процент. Julkaistu 16.10.2017, viitattu 9.12.2017. Online URL <http://www.rosbalt.ru/business/2017/10/16/1653487.html>

Rossiiskaja Gazeta (2017). Васильев, Андрей. Давят на газ. Julkaistu 24.10.2017, viitattu 7.11.2017. Online URL <https://rg.ru/2017/10/24/ukraina-lishitsia-chasti-dohodov-iz-za-reformy-energeticheskoy-otrasli.html>.

Saari, Sinikukka (2011). The persistence of Putin’s Russia.7. FIIA Briefing paper 92. The Finnish Institute of International Affairs.

Salonen, Hilma (2016). *Venäjän arktinen energia – tavoitteita ja realiteetteja*. Essee. 67–68, 70. Idäntutkimus 4/2016. Venäjän ja idäntutkimuksen seura ry.

Simola, Heli; Solanko, Laura (2017). Katsaus Venäjän öljy- ja kaasusektoriin. 4, 14, 17–20, 30. BOFIT Policy Brief 2017 No. 3.

Solanko, Laura (2016). Venäjän talous ja luonnonvarat. Oy Energiajätti Ab – Luonnonvarat ja Venäjä, luentosarja Helsingin yliopistossa. Luento 16.3.2016.

Strzelecki, Jan (2017). *Painful adaptation – the social consequences of the crisis in Russia*. 5, 9, 14, 19–21, 25. OSW studies number 60, January 2017, Warsaw.

Sutela, Pekka (2012). *Ruplan maa – kuinka Venäjästä tuli normaali talous*. 180–181, 196, 199–200. Siltala, Tallinna.

Tilastokeskus (2017). Energian kokonaiskulutus nousi 2 prosenttia vuonna 2016. Julkaistu 23.3.2017, viitattu 7.12.2017. Online URL http://www.stat.fi/til/ehk/2016/04/ehk_2016_04_2017-03-23_tie_001_fi.html

Tynkkynen, Veli-Pekka (2016). Energian yhteiskunnallinen merkitys Venäjällä. Oy Energiajätti Ab – Luonnonvarat ja Venäjä, luentosarja Helsingin yliopistossa. Luento 3.5.2016.

Tynkkynen, Veli-Pekka (2017). Energiantuotanto kaipaa lisää yhteiskuntavastuuta. Helsingin sanomat. Vieraskynä. Julkaistu 28.4.2017, viitattu 29.4.2016.

Vedomosti (2017). Елена Мухаметшина. За кандидата в президенты Семенова готов проголосовать каждый пятый избиратель. Julkaistu 20.9.2017, viitattu 22.9.2017. Online URL <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2017/09/19/734516-progolosovat-za-vidumannogo-kandidata>

Vuori, Juha A. (2008). Luomisen hurmaa? Konstruktivistinen tiede kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa. Teoksessa Hakovirta, Harto - Vuori, Juha A (toim.), *Tieteenteoriat ja kansainvälisten suhteiden oppialan kehitys*. 101, 107–109. Turun

yliopisto.

Wendt, Alexander (1999). *Social Theory of International Politics*. 224. University press, Cambridge.

Wyn Jones, Richard (2000). Security, Strategy, and Critical Theory. 24, 63–64. *American Political Science Association*. 94(2). June 2000. Lynne Rienner Publishers, Inc.

Yle Uutiset (2017). Kriittiset tekstiviestit ihmetyttivät Putinin suorassa tv-lähetyksessä – tässä räväkimmät kommentit. Julkaistu 15.6.2017, viitattu 20.6.2017. Online URL <https://yle.fi/uutiset/3-9672862>.

Yle Uutiset (2017). Putin yllätysvierailulla Syyriassa – määräsi "Venäjän joukot vetäytymään". Julkaistu 11.12.2017, viitattu 11.12.2017. Online URL <https://yle.fi/uutiset/3-9971242>

Yle Ykkösaamu (2017). Työllisyys ja työttömyys. Lähetetty 28.12.2017. Online URL <https://areena.yle.fi/1-4280976>

Yle (2018). Erikoislähetys Venäjän presidentinvaaleista. Esitetty 18.3.2018. Online URL <https://areena.yle.fi/1-4365832>

Zygar, Mihail (2016). *Putinin sisäpiiri – Nyky-Venäjän lyhyt historia*. 8–9, 20. Suomentanut Jukka Mallinen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Liite 1: Rosstatin aineistojen metodologinen selvitys

Toimeentuloon vaadittava rahamäärä muodostetaan kulutustavarakorista ja pakollisista maksuista ja palkkioista. Kulutustavarakori sisältää vähimmäismäärän ruokatuotteita ja niitä välttämättömiä tavaroita, joita tarvitaan ihmisen hyvinvoinnin takaamiseen. Toimeentuloon vaadittava rahamäärä määritetään neljännesvuosittain keskimäärin kansalaista kohti ja lisäksi kolmelle sosiodemografiselle ryhmälle – työkykyiselle väestölle, eläkeläisille ja lapsille. Toimeentuloon vaadittavien tulojen alapuolella elävien osuus väestöstä on muodostettu vertaamalla alueiden kokonaisväestömäärää niiden kansalaisten määrään, joiden tulot Rosstatin tietojen perusteella jäävät asetetun vähimmäistoimeentulon alle.

Työttömyyden taso ilmaisee suhdelukua työttömien ja työikäisen työvoiman välillä. Tässä kuvatut työttömyysluvut poikkeavat työttömäksi ilmoittautuneiden määrästä, joita on pääsääntöisesti useampi prosenttiyksikkö vähemmän. Työttömyys määritellään Rosstatin suorittamassa tarkastelussa ILO:n kriteerien mukaisesti: 1) Työttömällä henkilöllä ei ole työtä (josta saisi tuloja), 2) Työtön henkilö etsii työtä esim. valtiollisen tai kaupallisen työvoimatoimiston kautta, käyttää työn etsimiseen massamediaa, internetiä tai lähestyen työnantajaa esimerkiksi henkilökohtaisten suhteiden avulla jne., tai on tekemässä aloitetta oman yrityksen perustamiseksi. 3) Työtön henkilö on valmis tiedusteluviikolla ottamaan työn vastaan. Koulutusinstituutioissa kirjoilla olevat opiskelijat, eläkeläiset tai liikuntarajoitteiset henkilöt on laskettu työttömiksi jos heillä ei ole työtä, he etsivät työtä ja ovat valmiita aloittamaan työskentelyn.

Työvoimaa, työllisyyttä ja työttömyyttä koskevat tiedot on saatu kyselytutkimuksia suorittamalla. Vuoden 2015 tammikuusta lähtien kyselyitä on suoritettu myös Krimin tasavallassa. Vuoden 2015 koko Venäjän federaatiota koskevat tiedot sisältävät Krimin tasavallan ja Sevastopolin tiedot. Vuodesta 1999 vuoden 2009 elokuuhun työvoimaa koskeva tutkimus suoritettiin neljännesvuosittain kvartaalin toisen kuukauden viimeisellä viikolla. Vuoden 2009 syyskuusta lähtien tutkimus on suoritettu kuukausittain. Jokaisen tiedustelun yhteydessä haastatellaan noin 70 000 15–72 -vuotiaasta henkilöä, mikä on noin 0,06 prosenttia ikäluokan väestöstä.

Työllisyyden taso ilmaisee työllisen väestön määrän suhteessa vastaavan ikäisen väestön määrään. Työllisiksi luetaan 15–72 vuoden iässä olevat henkilöt, jotka kyselyajankohtana kuluvalle viikolla ottivat (vaikka vain kerran viikossa) osaa tavaroiden tai palvelujen tuottamiseen palkkaa tai muuta korvausta vastaan. Työllisiin lasketaan myös henkilöt, jotka ovat kyseisenä ajankohtana väliaikaisesti poissa työstä, mutta joiden siteet työpaikkaan säilyvät tuona aikana. Tiedot vuosittaisesta keskimääräisestä työllisyyden määrästä muodostetaan kerran vuodessa niistä päätyössä olevista kansalaisista organisaatioiden tietojen, valikoitujen työvoimakyselyjen sekä hallinnon tietojen perusteella. Vuosittainen keskiarvo sisältää pysyvästi ja väliaikaisesti Venäjän federaation alueella asuvat ulkomaalaiset. Vuoden 2014 tiedot on julkaistu ottamatta huomioon Krimin tasavaltaa.